

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ

На правах рукопису

РЕВІКА КРИСТІНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 338: 339.9.012.24

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ
У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ
НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК

Ткаченко Олена Георгіївна,

кандидат економічних наук, доцент

Маріуполь – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА.....	12
1.1. Товарно-географічна структура зовнішньоекономічної сфери національного господарства.....	12
1.2. Сутність та напрями структурної політики держави	32
1.3. Концептуальні положення удосконалення механізмів реалізації структурної політики щодо зовнішньоекономічної сфери національного господарства	51
Висновки до розділу 1	70
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА	73
2.1. Оцінка структурної динаміки у зовнішньоекономічній сфері національного господарства України	73
2.2. Проблеми кількісного вимірювання структурних змін в зовнішньоекономічній сфері національного господарства України	92
2.3. Аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду реалізації структурної політики.....	112
Висновки до розділу 2	138
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ	143
3.1. Шляхи структурно-змістової перебудови механізму реалізації структурної політики зовнішньоекономічної сфери України.....	143

3.2. Методичний підхід до аналітичного забезпечення структурного розвитку національної економіки з урахуванням впливу зовнішнього сектору.....	161
3.3. Організаційно-інформаційне забезпечення реалізації механізму структурної політики зовнішньоекономічної сфери України	177
Висновки до розділу 3	184
ВИСНОВКИ.....	187
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	191
ДОДАТКИ.....	210

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку України основними пріоритетами забезпечення трансформації національної економіки, особливо в контексті підвищення її конкурентоспроможності в рамках світового господарства, мають стати: здійснення адекватних до ринкових умов структурних перетворень, прискорення темпів науково-технічного прогресу та поступовий перехід на стійкі темпи економічного зростання в аспекті забезпечення збалансованого розвитку країни. Досвід країн з розвиненою економікою свідчить, що в досягненні зазначених пріоритетів найбільш вагому ролі відіграє оптимально розроблена та дієва структурна політика держави, яка виходить з об'єктивної оцінки реальних потреб ринку та можливостей національного господарського комплексу, орієнтована на ринковий попит у кожному окремому секторі економіки.

Для України це питання набуває високої значущості з огляду на той факт, що вітчизняна національна економіка має гіпертрофований, у порівнянні із внутрішнім ринком, зовнішній сектор і сировинну спрямованість: здійснюючи вивезення дешевої сировини, країна за майже повного руйнування внутрішнього виробництва високотехнологічних товарів змушена основну частину своїх доходів обмінювати на готову продукцію як виробничого, так і споживчого призначення, що веде до колосальних втрат у макромасштабі. Крім того, в ретроспективі розміщення продуктивних сил на території країни здійснювалося без урахування екологічних аспектів і міркувань ефективного використання мінерально-сировинних ресурсів, що в кінцевому рахунку призвело до диспропорцій в структурі суспільного виробництва. Зазначені обставини обумовлюють той факт, що на нинішньому етапі національна економічна політика має бути спрямована на докорінну перебудову форм і методів організації функціонування різних галузей промисловості та сільського господарства, вдосконалення галузевих і територіальних структурних пропорцій в аспекті прискорення науково-

технічного прогресу, а також ефективного використання природних і трудових ресурсів. Особливої значущості зазначені напрями структурної трансформації національної економіки мають у контексті оптимізації параметрів функціонування зовнішнього сектору.

Питанням сутності та особливостей реалізації структурної політики в різних економічних системах присвячено дослідження значного числа науковців. Серед них варто відзначити класичні роботи С. Брю [*S. Brue*] [177], Дж. Гелбрейта [*J. Galbraith*] [170], Дж. Кейнса [*J. Keynes*] [110], В. Леонт'єва [170], К. Макконнелла [*C. McConnell*] [177], В. Петті [*W. Petty*] [96], Д. Рікардо [*D. Ricardo*] [180], А. Сміта [*A. Smith*] [5] і праці сучасних вчених: О. Амоші [4], О. Білої [11-13], В. Бодрова [15,16], Л. Батченко[9], О. Біленького [14], В. Волинця [25], А. Дука [37], М. Кобзистого [66], А. Никифорова [36], С. Поважного [99], В. Саєнка [123], О. Ткаченко [149-150], І. Шкрабак [165], А. Феоктістова [155] та ін. Разом з тим, незважаючи на наявність численних наукових праць, які висвітлюють теоретичні та науково-методичні аспекти структурної політики, існують розбіжності в термінології, акцент на окремих складових структури національної економіки без урахування комплексного характеру проблеми пропорційності, її зв'язку з розвитком не тільки внутрішнього, але й зовнішнього сектору, відсутність уваги до низки факторів, які визначають інертність структурних перетворень в Україні, визначають існування широкого поля досліджень в цій сфері. До того ж, подальше руйнування традиційних економічних зв'язків і виснаження ресурсних можливостей внаслідок військово-політичних подій 2014-2016 рр. додатково актуалізують потребу в удосконаленні структурної політики в контексті забезпечення конкурентоспроможності України на нових зарубіжних ринках і зміцнення національного економічного суверенітету.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Донецького державного університету управління Міністерства освіти і науки

України за темою: «Розвиток зовнішньоекономічної сфери національного господарства в сучасних умовах» (номер держреєстрації 0114U004703, 2014-2015 рр.), у рамках якої автором розкрито сутність методів та інструментів структурної політики, особливості структурної політики в зовнішньоекономічній сфері; обґрунтовано концептуальні положення до удосконалення механізму реалізації структурної політики щодо зовнішнього сектору національної економіки; розвинуто шляхи структурно-змістової перебудови механізму реалізації структурної політики в зовнішньоекономічній сфері національного господарства України.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є обґрунтування теоретичних та науково-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо формування та реалізації структурної політики в зовнішньоекономічній сфері національного господарства. Для досягнення мети дослідження в дисертації поставлено та вирішено такі завдання:

дослідити сутність та види структури національного господарства й обґрунтувати зв'язок між структурою його внутрішнього та зовнішнього секторів;

розкрити сутність та напрями структурної політики, особливості структурної політики в зовнішньоекономічній сфері, комплексний характер структурної політики по відношенню до національного господарства;

сформувати концептуальні положення удосконалення механізмів реалізації структурної політики щодо зовнішньої сфери національного господарства;

розвинути методичний підхід до кількісного вимірювання структурних змін у зовнішньоекономічній сфері національного господарства й оцінити його структурну динаміку;

визначити особливості формування і реалізації структурної політики в Україні та провідних зарубіжних країнах;

розвинути шляхи структурно-змістової перебудови механізмів реалізації структурної політики в зовнішньоекономічній сфері України;

обґрунтувати методичні положення аналітичного забезпечення структурного розвитку національної економіки з урахуванням впливу зовнішньоекономічної сфери;

удосконалити організаційно-інформаційне забезпечення реалізації механізмів структурної політики в зовнішньоекономічній сфері України.

Об'єктом дослідження є процес розробки та реалізації механізмів структурної політики зовнішньоекономічної сфери національного господарства за умов поглиблення євроінтеграційних процесів.

Предметом дослідження є наукові засади та механізми реалізації структурної політики України на всіх рівнях її формування.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії щодо структури національної економіки, структурної політики та механізму її реалізації, роботи вітчизняних та зарубіжних учених з питань реалізації структурної політики в зовнішньоекономічній сфері національного господарства. Інформаційну базу наукового аналізу складають законодавчі та нормативно-правові акти України, статистичні дані Державної служби статистики України та міжнародних баз статистичної інформації, результати власних досліджень. У процесі вирішення завдань дисертації використано низку загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме: аналіз та синтез – для уточнення категоріально-термінологічної бази дослідження (сутності структури, структурної політики, сутності методів та інструментів структурної політики); системний підхід – для визначення економічної структури та її місця серед видів структур, розробки концептуальних положень до удосконалення механізмів реалізації структурної політики зовнішньоекономічної сфери; економічний аналіз – для оцінки структурної динаміки та аналізу товарно-географічної структури зовнішньої торгівлі та структури інвестиційних зв'язків України; порівняльний аналіз – при дослідженні вітчизняного і зарубіжного досвіду реалізації структурної політики; статистичні методи – для вдосконалення структурно-змістової

перебудови механізмів реалізації структурної політики зовнішньоекономічної сфери України та розробки методичного підходу до прогнозування структурного розвитку національної економіки з урахуванням впливу зовнішнього сектору.

Наукова новизна виконаного дослідження вирішує важливу наукову проблему розробки та реалізації механізмів структурної політики зовнішньоекономічної сфери національного господарства.

Сутність наукової новизни результатів дослідження полягає в наступному:

вперше:

сформульовано концептуальні положення з удосконалення механізму реалізації структурної політики щодо зовнішньої сфери національного господарства, які базуються на обґрунтуванні сукупності економічних, організаційно-управлінських і правових інститутів, що забезпечують виконання органами державної влади та місцевого самоврядування цілей і завдань з розвитку зовнішньоекономічної діяльності та балансування на цій основі пропорцій внутрішнього попиту та пропозиції з урахуванням впливу позитивних та негативних чинників прямої і непрямой дії; це дозволяє реалізовувати зазначений механізм в комплексі зі структурною політикою на внутрішньому ринку з метою забезпечення пропорційності розвитку галузей національного господарства та підвищення їх міжнародної конкурентоспроможності;

удосконалено:

науковий підхід до розкриття зв'язку між структурою зовнішнього та внутрішнього секторів національного господарства, зокрема доведено, що структура зовнішнього сектору відображає пропорції компенсації незбалансованості попиту пропозиції на блага та ресурси на внутрішньому ринку та конкурентоспроможність національної економіки, визначено риси трансформації структури зовнішньоекономічної сфери національного господарства країн, які розвиваються, що дозволяє забезпечити комплексний

характер структурної політики держави;

методичні положення аналітичного забезпечення структурного розвитку національної економіки з урахуванням впливу зовнішньоекономічної сфери, що базуються на оцінці впливу різних джерел фінансування на результативні параметри структурної політики за допомогою запропонованої економіко-математичної моделі, що дозволяє формалізувати пріоритетні джерела фінансування у формуванні та оптимізації структурних зрушень в розвитку національного господарства та його зовнішньоекономічної сфери;

напрями організаційно-інформаційного забезпечення реалізації механізмів структурної політики зовнішньоекономічної сфери України на основі аналізу інформації системи національних рахунків, що дає можливість проведення змістовного дослідження зв'язку національної економічної структури із показниками її зовнішньоекономічної сфери на основі формальних методів, у тому числі визначити напрям і якість структурних зрушень;

дістало подальшого розвитку:

теоретична інтерпретація поняття «структурна політика», яке, на відміну від усталених трактувань, пропонується розуміти як комплекс заходів, що охоплюють інституційні складові та методи державного впливу на стан і збалансований розвиток секторів економіки з метою побудови раціональної структури економіки, забезпечення національної економічної безпеки й досягнення збалансованості попиту та пропозиції, підвищення міжнародної конкурентоспроможності, модернізації економіки на основі досягнень науково-технічного прогресу і додання нової якості виробничим відносинам;

методичний підхід до кількісного вимірювання структурних змін у зовнішньоекономічній сфері, який, на відміну від існуючих, включає синтез часткових і зведених показників, що в поєднанні дозволяють оцінювати структурну динаміку і визначати межі змін структури за основними складовими зовнішньоекономічної сфери національного господарства;

науковий підхід до визначення особливостей формування і реалізації структурної політики в Україні, до числа яких віднесено недостатню обґрунтованість пріоритетів структурних перебудов, відсутність можливості у держави фінансувати їх реалізацію і одночасно, використовувати непрямі засоби економічного стимулювання (зниження податків та ін.), непрозорість інституційного середовища реалізації регуляторної діяльності; нескоординованість науково-технічної, бюджетної, податкової, зовнішньоекономічної політики тощо, що дає змогу визначити напрями удосконалення структурної політики держави в зовнішньоекономічній сфері національного господарства;

наукові рекомендації щодо структурно-змістової перебудови механізмів реалізації структурної політики щодо зовнішньоекономічної сфери національного господарства на основі перегляду цілей, завдань, пріоритетів державного регулювання галузевого розвитку, спрямованих на модернізацію всіх галузей економіки, що дає змогу підвищити дієвість структурної політики і досягти цілей збалансованості пропорцій зовнішнього та внутрішнього секторів національної економіки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що використання розроблених рекомендацій може становити основу розробки та реалізації структурної політики, яка забезпечує формування конкурентоспроможної господарської системи в сфері зовнішніх зв'язків держави. Значення одержаних результатів обумовлене їх використанням у діяльності Департаменту розвитку базових галузей промисловості Донецької обласної державної адміністрації при розробці Програми розвитку області до 2020 р. (довідка від 11.01.2016 № 02–12/197). Управлінням економічного розвитку Бахмутської міської ради взято до впровадження результати дослідної роботи при розробці Стратегічного плану економічного розвитку території до 2017 року (довідка від 02.02.2016 № 01–56). Розроблений науковий підхід до визначення особливостей структурної політики України та методичний підхід до оцінки структурних змін використано в діяльності

Торгово-промислової палати України (довідка від 13.05.2015 № 04–045/6812). Викладені в дисертації теоретичні положення щодо механізму структурної політики національної економіки в зовнішньоекономічній сфері використано в навчальному процесі Донецького державного університету управління Міністерства освіти і науки України (м. Маріуполь) при викладанні дисциплін «Міжнародна економіка», «Міжнародні економічні відносини», «Облік і аналіз ЗЕД» (довідка від 22.01.2016 № 02–21/15). Задначені довідки наведено в дод. А.

Особистий внесок здобувача. Основні положення, висновки та пропозиції дисертації сформульовано та обґрунтовано автором особисто. Матеріали наукових статей, підготовлених у співавторстві, використані у дисертації лише у частині, яка належить особисто здобувачу. Внесок автора в колективні праці конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення та одержані результати дослідження обговорювались і були схвалені на міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності» (Кременчук, 2015 р.); «Osiągnięcia naukowe, rozwój, prognozy na rok 2015» (Польща, Варшава, 2015 р.); «Регіональний розвиток – основа розбудови української держави» (Донецьк, 2014 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковано у дев'яти наукових працях, з яких шість статей у наукових фахових виданнях, із них: три статті – у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, із них одна – в міжнародному науковому виданні, одна – у фаховому електронному виданні, три публікації у матеріалах конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 3,18 ум.-друк. арк., з них особисто автору належить 3,08 ум.-друк. арк.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

1.1. Товарно-географічна структура зовнішньоекономічної сфери національного господарства

Стратегічна мета демократичної суверенної держави, в тому числі України, спрямована на створення принципово перетвореного національного господарства, яке гарантує економічну і політичну незалежність держави і забезпечує гідні умови життя його народу. Передбачається, що для швидкого досягнення даної мети потрібно в першу чергу, істотно відрегулювати найважливіші макроекономічні та відтворювальні пропорції. Необхідно досягти оптимальної збалансованості відтворювальної структури економіки, яка відповідає інтересам, як виробництва, так і споживання. У цьому процесі основне і важливе місце відводиться розвитку державного регулювання та здійсненню структурних перетворень в соціально-економічній системі. В економічній літературі [31,61,71, 161] справедливо зазначено, що соціально-економічні структурні перетворення суспільства відіграють вагомую роль у розвитку економіки розвинених країн і країн, що розвиваються.

Загальновідомо, що соціально-економічна система – це складний комплекс, що складається з багатьох макро- і мікроекономічних елементів і структур, найтіснішим чином пов'язаних один з одним, в масштабі кожної окремої країни [63, с. 26]. Співвідношення між цими елементами і ланками визначає зміст соціально-економічної структури, і оптимальну побудову, яка може виступити заставою в забезпеченні стійких темпів економічного зростання. Останнє, у свою чергу, залежить від грамотно розробленої та реалізованої структурної політики в соціально-економічній системі. Отже,

вироблення теоретико-методологічних основ структурної політики стає актуальною проблемою сучасного суспільства.

Перш ніж досліджувати зміст, механізм реалізації структурної політики, вважаємо доречним визначитися в дефініціях, вивчити теоретичні погляди різних економічних шкіл в області структурних змін.

Наукове визначення поняття «національна економіка» включає два підходи [13, с. 39; 142, с. 31; 168, с. 48]: технологічний та соціально-економічний. За технологічним підходом, національна економіка є сукупністю галузей, видів виробництв та характеризується обсягом виробленої продукції, виконаних робіт та наданих послуг, їх якістю, рівнем використання ресурсів ніщо. Соціально-економічний підхід розглядає національну економіку як сукупність виробничих відносин, які характеризуються певним рівнем розвитку продуктивних сил, типом економічної системи, характером суспільного відтворення, специфічним господарським механізмом, рівнем життя населення, зовнішньоекономічними зв'язками.

Структура національної економіки – це співвідношення, які виражають взаємозв'язки та взаємозалежності між окремими частинами економіки, окремими її секторами, галузями тощо та її зв'язки із зовнішнім світом [35, с. 107; 144, с. 59]. Виражені в абсолютних (натуральних і вартісних) та відносних величинах співвідношення (пропорції) між певного типу взаємопов'язаними елементами економіки дають змогу конкретної якісно-кількісної оцінки структури національної економіки, оцінки її ефективності та оптимальності.

Історичний досвід еволюції економічних систем свідчить, що її основними закономірностями є, перш за все, зміна «конкретно-традиційних» пропорцій економічної системи, оновлення її функціонально-галузевих, інституціональних складових, а також посилення динамізму суспільного виробництва та його нарощування.

Різноманітність і особливості структурних зрушень у тій чи іншій країні визначаються такими основними факторами. По-перше, конкретними формами реалізації універсальних принципів функціонування відповідного типу економіки (традиційна, ринкова, командна, змішана, які по-різному відповідають на основні економічні питання). По-друге, специфічними для кожної країни умовами і формами становлення й розвитку народного господарства. По-третє, етапом, на якому перебуває країна при здійсненні структурної політики, зокрема, ступенем завершеності технологічної перебудови.

Слід зазначити, що багато процесів структурних змін в економіці, які відбуваються під впливом науково-технічної революції (НТР), є загальними для різних країн незалежно від пануючих там соціально-економічних систем. Ретроспективний аналіз історичних фаз (етапів) становлення й розвитку галузевої структури національних економік переконує, що найбільш потужним і динамічним фактором її формування та змін є науково-технічна революція. Значною мірою складність такого аналізу зумовлена тим, що тенденції змін у галузевій структурі надзвичайно багатомірні і можуть характеризуватися за великою кількістю різних ознак.

Однак існують і загальні закономірності таких структурних змін, які підпорядковані загальній логіці науково-технічного прогресу. Згідно з такою логікою можна виокремити названі тенденції в закономірностях структурних зрушень у економіці взагалі й таких, що характерні тією чи іншою мірою і для української економіки.

Структура економіки має динамічний характер. До чинників, які впливають на неї, можна віднести [7, 36, 41, 85]:

умови виробництва (виробничі ресурси, впровадження досягнень науково-технічного прогресу);

зміна ринків та видів економічної діяльності тощо.

Ці об'єктивні процеси змушують суб'єктів господарювання переорієнтовувати підприємства на виробництво нових благ. Відповідно

змінюється ринково-ціновий механізм. Проте це зовсім не означає, що останній автоматично досягає макроекономічної рівноваги з оптимальною структурою економіки. Це пояснюється тим, що ринки функціонують не оптимально, тому суспільство змушене активно впливати на структурний розвиток економіки через державний механізм.

Економічна структура — це певне співвідношення між процесами виробництва, тобто внутрішньовиробничі зв'язки та залежності, які зумовлені суспільним поділом праці, рівнем розвитку продуктивних сил і панівною системою виробничих відносин.

Виділяють декілька економічних структур і відповідних їм складових [80, с. 139]:

- структура ієрархічних рівнів національної економіки:

мезоекономічна структура відображає переважно територіальне розміщення продуктивних сил і є співвідношенням економічних регіонів, районів та інших територіальних утворень, а також великих народногосподарських міжгалузевих і галузевих комплексів;

мікроекономічна структура представлена співвідношенням підприємств різних форм власності та господарювання, обсягів виробництва і рівнів зайнятості тощо; домашніх господарств з різним рівнем доходів та обсягами майна;

наноекономічна структура – це співвідношення груп людей, що формуються за ознаками професійності, рівня кваліфікації та доходів, якості та рівня освіти тощо;

- відтворювальна структура охоплює співвідношення:

фаз (стадій) суспільного відтворення – виробництва, розподілу, обміну та споживання;

першого (виробництво засобів виробництва) та другого (виробництво предметів споживання) підрозділів;

між проміжним і кінцевим продуктом, споживанням і заощадженнями, валовим і чистим нагромадженням тощо;

- галузева структура представлена співвідношенням різних видів економічної діяльності та галузей економіки, зокрема: традиційних, індустріальних і постіндустріальних; трудо-, капітало- та наукомістких; добувних і обробних, експортоорієнтованих та імпорто-заміщуючих;
- технологічна структура – співвідношення між технологічними способами виробництва, а також між технологічними (техніко-економічними) укладами національної економіки;
- соціально-економічна структура є співвідношенням соціально-економічних укладів: приватно-підприємницького, колективного, дрібнотоварного, державного;
- в інституційній структурі найбільш значущими є співвідношення: інституційних секторів (нефінансових корпорацій, фінансових корпорацій, домашніх господарств, загального державного управління, некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства) та одиниць; ринкових і неринкових інститутів; національних ринків, ринкових структур та інфраструктур;
- зовнішньоекономічна структура – це співвідношення експортно-імпортних операцій з товарами та послугами, капіталом, фінансовими активами тощо; між національною економікою та економіками інших країн.

Сутність економічної структури наведено на рис. 1.1.

Структура економіки, як і сама економіка, має динамічний характер. До чинників, які впливають на неї, належать:

умови виробництва (виробничі ресурси, впровадження досягнень науково-технічного прогресу);

попит та зміна структури благ;

зміна ринків та видів економічної діяльності тощо.

Ці об'єктивні процеси змушують суб'єктів господарської діяльності переорієнтовувати підприємства на виробництво нових благ. Відповідно

змінюється ринково-ціновий механізм. Проте це зовсім не означає, що останній автоматично досягає макроекономічної рівноваги з оптимальною структурою економіки. Це пояснюється тим, що ринки функціонують не оптимально, тому суспільство змушене активно впливати на структурний розвиток економіки через державний механізм.

Рис. 1.1. Сутність економічної структури*

*Джерело: складено автором за [76, 77, 86, 143]

Такий вплив держава здійснює через *структурну політику*, мета якої полягає у підвищенні економічної та соціальної ефективності завдяки удосконаленню ринкового механізму, що позитивно впливає на виробників та покупців (табл. 1.1).

У сучасній науковій літературі пострадянських країн існує термін «структурна перебудова економіки», який відображає «перелив капіталів,

матеріальних і трудових ресурсів з одних галузей в інші і відбуваються в результаті цієї зміни у співвідношенні обсягів виробництва» [59, с. 101; 68].

Таблиця 1.1

Відповідність економічної політики до виду структури*

<i>Вид структури</i>	<i>Мета структурної політики</i>	<i>Вид економічної політики</i>
Галузева	Збільшення частки галузей, що виробляють кінцеву продукцію Розширення інноваційного сектору економіки Позбавлення від архаїчних сфер виробництва	Промислова Аграрна Науково-технічна Інноваційна
Секторальна	Стимулювання розвитку ринкового сектору економіки Зменшення неринкового сектору економіки	Аграрна Науково-технічна Інноваційна Інвестиційна
Територіальна	Подолання соціально-економічних суперечностей інтересів держави та регіонів Узгодження та реалізація економічних інтересів держави та регіонів	Аграрна Науково-технічна Інноваційна Інвестиційна
Інституційна	Розвиток підприємств ринкової інфраструктури Розвиток вторинного ринку	Науково-технічна Інноваційна Інвестиційна Монетарна Антимонополярна
Зовнішньоекономічна	Забезпечення ефективного співвідношення між обсягами внутрішньої та зовнішньої торгівлі Посилення міжгалузевої та прямої кооперації в зовнішньоекономічних зв'язках Зміна структури експорту на користь готової продукції, зокрема наукоємної	Зовнішньоекономічна

*Джерело: складено автором за [3, 27, 38, 44, 172]

Або, будучи синонімом структурної політики, характеризує більш радикальний її варіант, властивий трансформаційній економіці, коли ступінь змін висока. Мета структурної перебудови полягає в перекладі кризових

видів економічної діяльності на новітню технологічну основу, подоланні негативних наслідків трансформації економіки, зокрема структурної безробіття, недоліків в інфраструктурному забезпеченні. Критерієм же структурної перебудови можна вважати зміни в структурі виробництва, які виводять країну на принципово більш високий рівень розвитку.

З цієї позиції в економічній практиці, якщо йшлося про структурні перетворення у масштабі усієї країни, більша увага приділялася визначенню пріоритетних напрямів окремих галузей народного господарства, або виділенню конкретної галузі в якості «локомотива» розвитку, або на вибір регіональної переваги, або на вдосконалення технологічного змісту процесу відтворення та ін.

У зв'язку з тим, що структурна перебудова економіки є тривалим процесом, котрий до того ж вимагає значних за обсягами інвестицій, здійснення практичних заходів та найсуттєвіших змін в основних секторах і галузях економіки доцільно проводити у три етапи.

На першому етапі досягається стабілізація економіки. Головною метою вважається припинення спаду виробництва та інфляційних процесів (для країн, які перебувають у кризі) або подальший розвиток галузей (для країн, які є економічно стабільними на даний момент).

На другому етапі забезпечується активізація економічного розвитку. Головною метою є відновлення позитивних тенденцій в інвестиційній діяльності та науково-технічній перебудові економіки, розвиток господарських зв'язків за більш ефективною схемою формування активного торговельного балансу та зміцнення бюджетно-фінансової й грошово-кредитної незалежності.

На третьому етапі відбувається становлення раціональної структури економіки. Головна мета полягає у досягненні стабільного й ефективного функціонування всіх життєво важливих систем економіки країни та створення умов для забезпечення високої якості життя населення, активної

мотивації до трудової й підприємницької діяльності та рівноправного партнерства країни у світовому економічному просторі.

Для забезпечення макроекономічних пропорцій економіки необхідно стабілізувати економіку, вийти з кризового стану та поступово підвищувати темпи і збільшувати обсяги виробництва валового національного продукту; забезпечувати ефективніше використання національного доходу шляхом підвищення в ньому частки фонду нагромадження; поліпшувати структуру валового національного продукту в напрямі соціальної орієнтації за рахунок збільшення у ньому питомої ваги предметів народного споживання; прискорювати розвиток невиробничої сфери з підвищенням її частки в структурі ВВП; поліпшувати структуру особистого споживання матеріальних благ за рахунок збільшення в них питомої ваги непродовольчих товарів; удосконалювати структуру ВВП за рахунок збільшення в ньому частки фінансових та загальнодержавних секторів.

Однак існують і загальні закономірності структурних змін, які підпорядковані загальній логіці науково-технічного прогресу. Згідно з такою логікою можна виокремити названі тенденції в закономірностях структурних зрушень у економіці взагалі й таких, що характерні тією чи іншою мірою і для української економіки.

По-перше, відбувається нарощування виробничих потужностей технічних об'єктів. При цьому зростає здатність технічних систем «використовувати» природні джерела енергії та ресурси. Техніка та технологія, на основі системи знань сучасної науки, розвиваються по вектору постійного удосконалення технічних засобів. Усе це, з одного боку, націлено на якнайповніше використання людського потенціалу та доступних природних ресурсів, а з іншого – вмикає на повну потужність механізм дії об'єктивного закону зростання потреб у суспільстві.

Одночасно здійснюється закономірна тенденція ускладнення технічних систем. Практичні функції виробничого процесу за таких умов реалізуються

поєднанням все більшої кількості деталей, вузлів, механізмів і процесів у єдиному технічному об'єкті (технологічній системі).

По-друге, зараз має місце динамічний процес формування групи галузей, які забезпечують пріоритетні напрямки НТР і відносно високі темпи економічного зростання. Як відомо, до них належать хімічна і нафтохімічна промисловість, атомна енергетика, електроніка і радіотехнічна промисловість, біотехнології, лазерна техніка, генна інженерія, а також виробництво чистих матеріалів та матеріалів підвищеної і наперед заданої якості, мікропроцесорів, засобів зв'язку, приладів контролю та управління тощо.

Саме ця група галузей і виробництв, темпи їх зростання визначають масштаби НТР, динаміку ефективності виробництва і відповідність параметрів виготовленої продукції потребам суспільства. Таким чином, дані процеси вносять у розвиток господарської системи високий ступінь технологічного та структурного динамізму.

По-третє, у контексті зазначеного суттєво змінюється співвідношення між добувними і переробними галузями на користь останніх. Така тенденція в умовах НТР є вирішальною, оскільки дає змогу знизити темпи зростання добувних галузей з вирашем для кінцевого суспільного продукту. Цьому сприяє поява безвідходних технологій, комплексної переробки сировини, енергозберігаючих технологій, а також прогресивні зрушення внутрігалузевих пропорцій. Останні знаходять свій відбиток у зростанні питомої ваги фінішних стадій і операцій (різних видів збагачення й облагородження сировини та матеріалів), що підвищує якість продукції.

По-четверте, динамічно розвиваються інфраструктура суспільного виробництва, сфера виробничих і побутових послуг – транспорт, зв'язок, енергетика, інформаційне обслуговування народного господарства. При цьому зростає ступінь об'єднання технічних систем, що формуються як наскрізні, підпорядковані загальному функціональному призначенню: транспортна, енергетична, системи зв'язку, інформації тощо. Зростаючий

ступінь інтеграції технічних систем проявляється і в синхронізації функціонування спеціалізованих, і у кооперуванні виробничих структур (підприємств, корпорацій). В даному аспекті суттєво зростає роль науки й наукового обслуговування, оскільки сучасний стан НТР характеризується різким посиленням впливу на техніко-економічні фактори, умови збереження загальнолюдських цінностей. Так, сучасний працівник все менше орієнтується на пристосування до вимог «голої ефективності» – і все наполегливіше намагається пристосувати виробництво до власних критеріїв комфортності, безпеки, змісту та умов праці, тобто виробництво у своїй основі має орієнтуватись на зростаючі вимоги щодо його всебічної гуманізації. На цю тенденцію вказував ще К. Маркс, підкреслюючи, що по мірі розвитку науково-технічного прогресу людина «безпосередньо виходить» із процесу виробництва, стає над ним «його контролером і регулювальником».

По-п'яте, як відомо, однією з найважливіших, як і досить дискусійних, структурних проблем завжди було і є співвідношення між двома підрозділами суспільного виробництва - виробництвом засобів виробництва і виробництвом предметів споживання. НТР модифікує дію закономірності переважного зростання засобів виробництва. Однак, суперечність щодо вибору залишається, і особливо вона актуалізується в перехідній економіці. Суть даної проблеми – це, з одного боку, бажання технічно оновити виробництво, а з іншого – одночасно усунути прогалини в соціальній сфері.

По-шосте, високо динамічним сектором економіки за сучасних умов стає сфера послуг. Нині в цій сфері виробляється дедалі більша частка ВВП і зосереджується ще більша кількість працівників. Як свідчить практика розвинених країн, саме в сфері послуг зайнято понад 70% їх трудових ресурсів. НТР зумовлює різке скорочення питомої ваги первинної сфери, а з часом, хоч і значно повільніше, - вторинної при динамічному розширенні третинної сфери. В контексті загального аналізу названих тенденцій зазначимо: досвід другої половини ХХ століття показує, що новим явищем на

даному етапі НТР є масове виникнення й розвиток інтегрованих економічних інституцій (господарських структур), які об'єднують науку, виробництво, сферу обслуговування. В даному аспекті мова йде про комплексні науково-виробничі об'єднання, великі інженерні фірми, інноваційні центри, «технополіси» тощо, їх розвиток об'єктивно обумовлений інтеграцією науково-технічної сфери в процеси соціально-економічного розвитку суспільства і свідчить про формування системи інститутів, які створюють потужні стимули для динамічного адресного впровадження стрімких потоків нововведень, а також здатних створювати нові ринки наукоємної продукції.

Поряд з цією тенденцією чітко проявляється й інша – зростання кількості й питомої ваги як в загальному обсязі виробництва, так і наукомісткої продукції середніх і малих підприємств, в тому числі й ризикових венчурних підприємств, що характерно для всіх розвинутих країн. Генерується дана тенденція в умовах НТР процесом розвитку так званих децентралізуючих технологій. НТР надала можливість доступу малим і середнім фірмам до сучасної техніки й технологій. Це дозволяє організувати виробництво, наукові розробки на високому технічному рівні при відносно доступних затратах і апробувати нові ідеї та мобільно переорієнтуватись.

Залежно від вибору того чи іншого варіанту напрямків, які наведені вище, структурні перетворення по різному відбивалися у змісті реалізованої економічної політики, яких можна називати різновидами структурної політики (рис. 1.2).

Структурна політика держави ґрунтується на одній із трьох загальних концепцій: «обмеження держави», «залучення держави», «прагматичність держави». У першому варіанті держава втручається у функціонування ринку лише тоді, коли він не може самостійно подолати суперечності, що виникають. У другому — держава розробляє і реалізує довгострокову програму структурної політики. У третьому варіанті рішення щодо впливу держави на структуру ринку приймається з урахуванням можливих соціально-економічних і політичних наслідків.

Здійснюючи реалізацію певних цілей структурної політики, держава залежно від її устрою (федеральна чи унітарна), рівня розвитку регіонів, галузей економіки може приймати рішення на різних рівнях: верхньому (федеральному), міністерства, регіону, підприємства.

Рис. 1.2. Різновиди структурної політики*

*Джерело: складено автором

Структурна політика в країнах з ринковою економікою здійснюється державою через [38, с. 158; 138, с. 97]:

обґрунтування основної секторальної структури згідно з тенденціями світового розвитку, в основі якого лежить модель трьох секторів (сільське господарство, промисловість, послуги);

запровадження стратегії економічного зростання, що ґрунтується на стратегічно важливих галузях, від яких залежить розвиток технології, динаміка та ефекти зростання в інших галузях;

інвестування в масштабах всієї економіки найважливіших проектів;

підтримку інноваційної діяльності у фундаментальних науках, а також упровадження їх досягнень у виробництво тощо.

Для успішної реалізації структурної політики в життя держава використовує прямі і непрямі методи впливу, різноманітні інструменти, зокрема політичні.

Наприклад, для окремих сфер діяльності вводяться особливі режими, що гарантують суб'єктам господарської діяльності, які тут працюють, захист від конкуренції, високі прибутки та розвиток. Цьому також може сприяти обмеження доступу на ринок для іноземних товаровиробників, регулювання конкурентних відносин, стимулювання чи стримування державою розвитку певної галузі, виробництва, регіону. Це здійснюється через податки, пільгове кредитування, субвенції та інші економіко-адміністративні важелі.

На основі вищезазначеного, можна підкреслити, що структурні зміни припускають зрушення у структурі виробленої продукції, зміну структури виробництва, розвиток пріоритетних галузей, мета якого є скасування нерентабельних підприємств і перепрофілювання виробництва, випуск конкурентоспроможної продукції, створення нових, виробництв і підприємств. Економічна та політична незалежність держави з сировинною спрямованістю економіки, придбана свобода і самостійність, пред'являють цілком нові вимоги до соціально-економічної структури суспільства. А структурні перетворення на стадії переходу до ринкової економіки стають більш проблематичними і важкими, копітким і тривалим процесом.

Галузева структура представлена не тільки промисловістю та послугами, а торговельною структурою як складовою економічної структури. Важливою характеристикою міжнародної торгівлі у сфері ЗЕД (зовнішньоекономічна складова економічної структури) є її географічна та товарна структура, тобто структура з точки зору географічного розподілу і товарного наповнення.

Географічна структура міжнародної торгівлі – це розподіл торговельних потоків між окремими країнами та їх групами, створеними за територіальною або організаційною ознакою [60, с. 23]. Територіальна географічна структура узагальнює дані про масштаби міжнародної торгівлі

країн, що належать до однієї частини світу або укрупненої групи країн (розвинуті країни, країни, що розвиваються, країни з перехідною економікою).

Організаційна географічна структура узагальнює дані про міжнародну торгівлю або між країнами, що належать до інтеграційних торговельно-політичних об'єднань, або торгівлю між країнами, що виділені в певну групу за вибраним критерієм (країни-експортери нафти, країни — цілковиті боржники тощо). Географічна структура міжнародної торгівлі сформувалася під впливом світогосподарського поділу праці, тобто поглибленого міжнародного поділу праці й розвитку науково-технічної революції.

Товарна структура міжнародної торгівлі формується під впливом конкурентних переваг, які має народне господарство країни. Конкурентні переваги є у випадках, коли в країні ціни на експортні товари (або внутрішні ціни) нижчі від світових. Відмінності в цінах зумовлені різними витратами виробництва, які залежать від двох груп чинників [152, с. 91].

Першу групу чинників формують природні конкурентні переваги. До них відносяться природно-географічні чинники, які дані ззовні: клімат, наявність мінеральних копалин, родючість ґрунтів тощо.

Другу групу чинників (соціально-економічних) формують набуті конкурентні переваги. Ці чинники характеризують науково-технічний і економічний рівень розвитку країни, її виробничий апарат, масштаби і серійність виробництва, виробничу та соціальну інфраструктуру, масштаби науково-дослідних робіт. Вони визначають конкурентні переваги, що були надбані в процесі розвитку народного господарства.

У торгівлі товарами характерною тенденцією є зростання частки торгівлі продукцією обробної промисловості (близько вартісного обсягу світового експорту) і скорочення частки сировини й продовольства (близько %).

Відносна обмеженість природних ресурсів, доцільних для освоєння при існуючому рівні технології економічних показниках, загострила

диспропорції, пов'язані з невідповідністю між географічним розподілом природних ресурсів і розміщенням центрів їх споживання. Внаслідок цього посилилася інтернаціоналізація виробництва, відбулося поглиблення міжнародної спеціалізації і кооперації, посилення залежності національних економік від зовнішньоекономічних зв'язків.

Основними характеристиками сучасної світової економіки є [152, с. 89]: всесвітня торгівля, вплив і взаємне проникнення господарських структур одних держав в інші; створення міжнародних економічних організацій з можливостями глобального впливу на економічні процеси, що відбуваються у світі. Це дозволяє говорити про те, що зовнішні чинники виконують істотну роль у формуванні національної економіки окремої країни та її структури.

Галузева структура як головний елемент архітектури національного господарства представлена не тільки видовою та кількісною пропорцією створення товарів та послуг, а й торговельною структурою, як відображенням балансу між попитом та пропозиції благ, та інвестиційним аналогом, як відображенням балансу попиту та пропозиції на ресурси. Структура зовнішнього сектору відображає пропорції компенсації незбалансованості попиту пропозиції на блага та ресурси на внутрішньому ринку та конкурентоспроможність національної економіки. Встановлено загальні риси трансформації структури зовнішньоекономічної сфери національних економік країн, що розвиваються, за сучасних умов:

структурні перебудови в економіці відбуваються в три етапи: припинення спаду виробництва та інфляційних процесів, що дозволяють сформувати певну фінансову основу структурних трансформацій; відновлення позитивних тенденцій в інвестиційній діяльності та науково-технічній перебудові економіки; зміцнення нових структурних пропорцій;

відзначається консервація сировинного характеру економічної структури нерозвинених країн через розрив техніко-технологічного рівня виробництва порівняно з розвинутими, нестача власних ресурсів для подолання цього розриву (тобто запуску другого етапу структурних

перетворень) та існування зовнішнього попиту і пропозиції на сировинні та готові товари;

неконкурентоспроможність переробних галузей частково компенсується розвитком сфери послуг та торгівлі, зокрема, транспортних і ділових, зорієнтованих на зарубіжних економічних суб'єктів;

посилюється роль науково-технічного прогресу в забезпеченні галузевих пропорцій виробництва і зовнішньої торгівлі, що зміцнює залежність економік країн, розвиток яких залежить від іноземного капіталу.

На практиці економічна структура відображається в статистичних класифікаціях. Національні (державні) статистичні класифікації (класифікатори) призначені для групування та систематизації інформації про поняття, об'єкти, явища, тощо в стандартний формат, що допомагає визначити їх подібність.

Термін «класифікація» теж застосовується неоднозначно. Наприклад, в міжнародній статистичній практиці *класифікацією* прийнято називати вичерпний і структурований набір описаних категорій, які найчастіше представлені у вигляді ієрархії за допомогою цифрових та літерних кодів.

В національному законодавстві розрізняють поняття «класифікація» та «класифікатор». У цьому контексті *класифікатор* – це документ, в якому відповідно до прийнятих ознак класифікації та методів кодування об'єкти класифікації розподілені на угруповання і цим угрупованням та об'єктам класифікації надано коди (ДСТУ 1.0:2003 Національна стандартизація. Основні положення) [64]. Класифікація – це розподілення множини об'єктів на підмножини на підставі їх схожості чи несхожості.

В той же час, у вітчизняній статистичній науці класифікатори та класифікації (або номенклатури) розрізняють залежно від того, що класифікується: об'єкт чи явище. Класифікатором є систематизований перелік об'єктів (продукції, адміністративно-територіальних одиниць тощо), кожному з яких надано певний код. Відповідно, класифікацією є

систематизований перелік явищ, (наприклад, видів економічної діяльності), кожному з яких надано певний код [86, с. 52].

За рівнем розповсюдження класифікації бувають міжнародні (класифікації ООН), регіональні (класифікації ЄС), національні (класифікації України або інших держав).

У міжнародній статистичній практиці основні статистичні класифікації видів економічної діяльності, продукції та товарів поєднані у взаємопов'язану систему. В Україні для забезпечення можливості порівняння статистичних даних, при створенні основних національних статистичних класифікацій видів економічної діяльності, продукції, товарів у якості базових були використані похідні європейські класифікації у незмінному вигляді, а деталізація (дезагрегація), що враховує національні особливості, здійснена на нижчих рівнях класифікації. Такий підхід забезпечив єдину інтерпретацію національних класифікацій з міжнародними, стандартизацію термінів, визначень, пояснень.

Національний класифікатор «Класифікація видів економічної діяльності» (КВЕД). Метою перегляду КВЕД є перегляд базової міжнародної статистичної Класифікації видів діяльності НАСЕ, затвердженої Регламентом (ЄС) Європейського парламенту та ради. Ступінь гармонізації: КВЕД є повністю ідентичною НАСЕ. Об'єктами класифікації в КВЕД є види економічної діяльності юридичних осіб, відокремлених підрозділів юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців, що їх на вищих рівнях класифікації групують у галузі.

КВЕД установлює основи для підготовки та поширення статистичної інформації за видами економічної діяльності. Основне призначення КВЕД – визначати та кодувати основний та другорядні види економічної діяльності суб'єктів.

Використання КВЕД для статистичних потреб передбачає дотримання методологічних правил, структури класифікації та визначених меж між позиціями, структурних зв'язків між класифікаціями діяльності, продукції та

товарів зовнішньоекономічної діяльності, методу «зверху-вниз» (top-down) щодо основного виду діяльності, визначень статистичних одиниць тощо.

Будь-яке використання КВЕД не для статистичних потреб (адміністративних або нормативних) здійснюють самі користувачі за власними правилами, відповідаючи за це та належно пояснюючи таке використання.

Чинна версія Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД) набрала чинності з 01.01.2014 разом із Законом України «Про Митний тариф України» від 19 вересня 2013 р. № 584-VII. УКТЗЕД на рівні шести знаків відповідає Гармонізованій системі опису та кодування товарів ООН (*HS-2012*), дев'ятий та десятий знаки відповідають деталізації коду товару на національному рівні України. Об'єктами класифікації в УКТЗЕД є всі товари, що виступають предметом обігу в зовнішній торгівлі.

УКТЗЕД запроваджена в Україні як товарна номенклатура Митного тарифу України й використовується при здійсненні митного оформлення товарів та предметів, що переміщуються через митний кордон України, і в статистиці зовнішньої торгівлі.

Державний класифікатор ДК 012 «Класифікація послуг зовнішньоекономічної діяльності» (КПЗЕД) гармонізовано на рівні класів з КВЕД. Об'єктами класифікації у КПЗЕД є послуги зовнішньоекономічної діяльності.

Зовнішньоекономічна торгівля послугами відрізняється від торгівлі товарами тим, що останні можуть бути фізично переміщені через кордон. Послуги зовнішньоекономічної діяльності можна порівняти з товаром, який за своєю специфікою не проходить митного контролю і на який не оформлюють вантажну митну декларацію.

КПЗЕД призначена для використання органами державної статистики, а також підприємствами, організаціями, установами, що беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності, здійснюють експорт-імпорт послуг. Впровадження КПЗЕД забезпечує проведення статистичних обстежень

послуг зовнішньоекономічної діяльності та аналізу статистичної інформації щодо експорту-імпорту послуг (складання платіжних балансів України).

«Класифікація зовнішньоекономічних послуг» (КЗЕП) схвалена Комісією з питань удосконалення методології та звітної документації Державної служби статистики України. Класифікація зовнішньоекономічних послуг адаптована до розширеної класифікації послуг платіжного балансу Керівництва зі складання платіжного балансу. Об'єктом класифікації у КЗЕП є послуги у зовнішньоекономічній діяльності.

Класифікація зовнішньоекономічних послуг визначає перелік категорій послуг, за якими проводиться державне статистичне спостереження щодо зовнішньої торгівлі послугами з метою одержання всебічної та вичерпної статистичної інформації про зовнішню торгівлю послугами для потреб складання зовнішньоторговельного та платіжного балансів України, а також оцінки розвитку економічних взаємовідносин України з іншими країнами світу.

КЗЕП – це технічний інструмент для впорядкування статистичної інформації щодо експорту-імпорту послуг для зовнішньоторговельного та платіжного балансів України. КЗЕП містить у собі види послуг, які використовуються у звітності, системі обліку та статистиці експорту-імпорту послуг.

Статистичні класифікації мають бути базовані на ґрунтовних методологічних основах, щоб забезпечувати інформаційну єдність і цілісність зібраної статистичної інформації, можливість інтегрування в процес міжнародного інформаційного обміну, що є неодмінною умовою входження в співтовариство розвинених країн світу.

Система статистичних класифікацій не статична і тому, зважаючи на зміни у світовій економіці та суспільстві, виникає потреба в перегляді центральних статистичних класифікацій. Перегляд статистичних класифікацій здійснюють принаймні один раз на 5 – 10 років.

1.2. Сутність та напрями структурної політики держави

Успішний соціально-економічний розвиток країни залежить від характеру, напрямів і темпів структурних зрушень в економіці та їхнього пристосування до вимог ринку. Державне регулювання структурних зрушень в національній економіці спрямовується на формування й підтримку раціональної структури економіки (РСЕ) й здійснюється за допомогою структурної політики держави.

Термін структурна політика охоплює більш широке поняття ніж промислова політика і має на увазі державну діяльність щодо галузевої структури економіки [146, с. 176]. Промислова політика, якщо судити формально, є найбільш звуженим поняттям, ніж структурна політика. Визначення даного терміну концентрується тільки на політиці держави щодо промисловості. Однак у науковій літературі в більшості випадків поняття структурної та промислової, а також галузевої політики ототожнюються.

Структурна політика є найбільш широким поняттям з трьох (структурна, галузева, промислова політика). У самому простому розумінні структурна політика – це вплив держави на структуру економіки.

У радянській економічній науці, структурна політика визначалася як «сукупність заходів, спрямованих на забезпечення динамізму, збалансованого і високоефективного розвитку економіки країни» [60, с. 75], як «обґрунтування і вибір пріоритетних напрямів розвитку суспільного виробництва чи окремих його ланок (галузей, сфер тощо) , співвідношення між ними» [173, с. 83]. При цьому потрібно визначити, що концентрація ресурсів на стратегічно важливих напрямках дозволяє прискорити зростання продуктивності праці і збільшити ефективність використання ресурсів.

Сучасне визначення даного поняття принципово не відрізняється і формально трактують структурну політику, як: «проведену урядом країни, регіонів, адміністрацією підприємств політику щодо галузевої, регіональної, виробничої структури економіки в цілому і окремих її частин, а також

структури доходів і витрат, споживання, накопичення, експорту та імпорту» [71]; носять нормативний відтінок, згадуючи про мету даної політики як «комплексу заходів, спрямованих на розвиток потенційно конкурентоспроможних секторів економіки і галузей промисловості, як на внутрішніх, так і на світових ринках» [108, с. 11]; як «діяльність держави щодо вдосконалення виробничо-технологічної структури економіки на основі впровадження нових високоефективних технологій, освоєння передових напрямів науково-технічного прогресу, стимулювання інноваційної та інвестиційної активності в перспективних напрямках економічного зростання» [72, с. 142].

Відзначено, що «структурну політику можна охарактеризувати, насамперед, як бачення, розуміння і знання державою основних структурних елементів і блоків економіки, а також закономірностей їх формування та взаємодії. Друга характерна риса державної структурної політики – використання наявного знання для найбільш ефективного досягнення основних цілей соціально-економічного розвитку суспільства. Третя риса полягає в тому, що структурна політика виражає відношення держави до конструкції, основним пропорційним зв'язкам, структурі основних процесів та їх взаємозалежності, визначає цілі, завдання, напрями, форми і методи діяльності державних органів в області структурних перетворень економіки.

Коли мова йде про структурну політику, основна увага приділяється пріоритетним напрямкам розвитку окремих галузей промисловості. Одним з напрямків структурної політики є вироблення і послідовна реалізація сукупності цілеспрямованих заходів з перерозподілу ресурсів на користь галузей, найбільш перспективних з позицій сталого економічного зростання [110]. Структурна політика базується на підході з позицій міжнародної конкуренції, в якому одні галузі бачаться більш пріоритетними, ніж інші, відносно підвищення добробуту нації. Пріоритетні галузі (ті, які дають валютні надходження, або ті, в яких використовуються високі технології) визнаються цільовими для підтримки.

Структурна політика – це прагнення держави направити ресурси в ту галузь, яку вона вважає перспективною для економічного зростання. З точки зору вільного ринку, структурна політика передбачає субсидування неефективних підприємств; з ортодоксальною кейнсіанської точки зору вона асоціюється з ринковим втручанням в цілях стабілізації; з погляду змішаної економіки вона передбачає коригування провалів ринку за допомогою державного планування; з погляду соціалістичної економіки вона означає заміщення ринків плануванням, як найкращим механізмом, координуючим розміщення ресурсів [111]. У той же час, немає єдиної думки щодо її сутності, змісту та механізмів реалізації. Основні позиції в цьому плані наведені в таблиці 1.2.

На підставі аналізу змісту табл. 1.2, можна виділити наступні змістовні характеристики структурної політики, без яких важко описати її поняття:

розвиток різноманітних форм власності для підтримки між та внутрішньогалузевих пропорцій; створення більш ефективної системи стимулів пропозиції товарів; заохочення розвитку нових і новітніх галузей, реструктуризація галузей; розробка заходів щодо розвитку людського капіталу; систематизація факторів виробництва товарних ринків; створення відповідних сучасному стану НТП, необхідних умов для формування нових вартісних пропорцій в економіці, які могли б стимулювати найбільш прогресивні напрямки для розвитку виробництва.

З огляду інтерпретації тлумачення поняття «структурної політики» можна його уточнити. На відміну від усталених трактувань, пропонується розуміти як комплекс заходів, що охоплюють інституційні складові та методи державного впливу на стан і збалансований розвиток секторів економіки з метою побудови раціональної структури економіки, забезпечення національної економічної безпеки й досягнення збалансованості попиту та пропозиції, підвищення міжнародної конкурентоспроможності, модернізації економіки на основі досягнень науково-технічного прогресу і додання нової якості виробничим відносинам.

Таблиця 1.2

Інтерпретація тлумачення поняття «структурної політики»*

<i>Джерело/автор</i>	<i>Зміст поняття</i>
Фінансовий словник [156]	Структурна політика – система заходів спрямованих на формування необхідних загальнодержавних, внутрішньогалузевих і міжгалузевих та регіональних пропорцій. Мета структурної політики полягає в тому, щоб забезпечити збалансований розвиток економіки, технічне вдосконалення виробництва на основі використання досягнень науки і техніки, соціальний захист населення та зростання його добробуту.
Райзберг Б. А. Современный экономический словарь [109]	Структурна політика – проводиться урядом країни, регіонів, адміністрацією підприємств політика щодо галузевої, регіональної, виробничої структури економіки в цілому і окремих її частин, а також структури доходів і витрат, споживання, накопичення, експорту та імпорту.
Фаминский И. П. Внешнеэкономический толковый словарь [24]	Структурна політика – одна з форм економічної політики держави, спрямована на вдосконалення галузевої структури виробництва, заохочення розвитку нових і новітніх галузей, реструктуризацію старих галузей і т.д. У більшості країн найважливішою метою структурної політики є розвиток експортних галузей економіки та підвищення національної конкурентоспроможності. Основними формами здійснення структурних перетворень є податкова політика, зокрема податкові пільги новим і іншим пріоритетним галузям, пряме фінансування деяких новітніх галузей, у тому числі їх розвиток в рамках державного сектора (як, наприклад, атомної промисловості в ряді країн), фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) і виділення на їх основі перспективних напрямків розвитку виробництва для підтримки держави. Проводиться і в рамках інтеграційних угруповань. Активну структурну політику проводило і проводить Європейський союз).
Бодров В. Г. [15] Кобзистий М. О. [66]	Структурна політика – система заходів державного регулювання з метою створення умов для сталого довгострокового економічного зростання і перебудови структури народного господарства з метою захисту і заохочення галузей, конкурентоспроможних на внутрішньому і зовнішньому ринках чи службовців національним інтересам.

Закінчення табл. 1.2

Біла С. О. [13]	Структурна політика – це політика стимулювання сукупної пропозиції. У перехідній економіці вона включає в себе як формування інституційних основ діяльності економічних агентів, створення умов для довгострокового економічного зростання, так і заходи, спрямовані на збільшення поточного обсягу виробництва через підвищення ефективності використання факторів виробництва та ефективного їх розподілу між конкуруючими областями застосування.
Стефанюк О. Д. [137]	Структурна політика – це міра державного втручання, спрямоване на створення більш сприятливих умов для пріоритетних сфер економічної активності.
Волинець В. В. [25]	Структурна політика – це міра державного втручання, спрямоване на створення більш сприятливих умов для пріоритетних сфер економічної активності

У перехідній економіці структурна політика вирішує набагато більш широке коло проблем, ніж у розвиненій економіці.

Проблему структури суспільного виробництва можна досліджувати з погляду двох аспектів:

По-перше, структура виробництва повинна розглядатися, як традиційна економічна категорія суспільного поділу праці;

По-друге, необхідно визнати використання закономірностей розвитку соціально-економічної системи та їх вплив на організацію суспільного виробництва.

Соціально-економічні структурні зміни в суспільстві, в цілому, в економіці в особливості, грають вирішальну роль у забезпеченні і збереженні стабільності в розвитку соціально-економічної системи в стратегічному плані, і забезпечують стабільність економічного розвитку.

Головною (генеральною) метою державної структурної політики є формування й підтримка сучасної ефективної екологічно безпечної раціональної структури економіки, яка конкретизується за такими основними узагальненими (на прикладі національної економічної системи України) напрямками (підцілями) державної структурної політики [182, с. 32]:

установлення оптимальних макроекономічних пропорцій;
 розвиток конкуренції й обмеження монополізму;
 формування енергозберігаючої інноваційної моделі розвитку економіки;
 ліквідація диспропорцій між галузевими комплексами;
 ліквідація диспропорцій технічного рівня виробництв різних галузей;
 зниження енерго- та матеріаломісткості виробництва;
 підвищення інноваційності (науково-технічного рівня і якості) й конкурентоспроможності продукції;
 раціональне розміщення виробництва та збалансований розвиток регіонів (створення ефективних регіональних господарських систем);
 посилення соціальної орієнтації економіки;
 створення розвинутого національного ринку;
 охорона навколишнього середовища тощо.

Ці напрямки, у свою чергу, можуть бути деталізовані за принципом поділення «дерева цілей» на ще більш конкретні підцілі, які виступають засобами досягнення цілей вищого порядку.

Слід зауважити, що перелік основних напрямків державної структурної політики постійно змінюється залежно від актуальних завдань та умов розвитку національної економіки.

У сучасних умовах реформування національного господарства на основі економічних методів набуває безперервний процес. Це пояснюється глобалізацією світових економічних процесів. Цілодобове функціонування світових ринків капіталів робить значний вплив на національну макроекономічну політику, приводить до уніфікації підходів при вирішенні найбільш часто зустрічаються проблем росту і стабілізації. Адаптація національного економічного і правового регулювання до вимог міжнародного права та господарської практики зводить процес регулювання економіки до «стандартного». В цьому зв'язку особливого значення набуває

знаходження позитивного зв'язку між такими економічними категоріями, як структурне зрушення і ефект мультипликативності [179, с. 178].

Період інтенсивної трансформації економіки можна умовно розділити на дві фази: пасивну та активну. У пасивній фазі, коли при нестачі інвестицій визначаються обмеження, особливо відчутні в процесі фінансової стабілізації, переважають тенденції спаду. У цей період неконкурентна продукція не знаходить попиту, а освоєння конкурентної не налагоджене. Це фаза структурної кризи. Активна фаза структурної перебудови позначається тоді, коли збільшуються інвестиції та позитивні тенденції починають переважати. На стику пасивної і активної фаз відбувається стабілізація виробництва, а потім – підйом. Перехід від пасивної фази до активної може мати різну тривалість, а стабілізація може досягатися на різних рівнях спаду, залежно від складного комплексу факторів.

Фінансова стабілізація дає імпульс структурній перебудові в її пасивній фазі. Вона є передумовою переходу до активної фази, тому для цієї фази необхідні інвестиції, що потребують низької інфляції і гарантій прав власності. Економічне зростання починається тільки тоді, коли структурна перебудова увійшла в стійку фазу і скорочення обсягів виробництва неконкурентної продукції не може чинити на економіку істотного впливу.

Збалансований розвиток економіки країни багато в чому визначається масштабами і рівнем структурних змін. При незначних структурних зрушеннях можливість реалізації політики збалансованого розвитку досить велика. Однак при цьому ймовірність виникнення економічної ситуації, при якій зниження темпів розвитку промисловості і, особливо, сучасних виробництв, що базуються на досягненнях науково-технічного прогресу, значна. Іншими словами, політика збалансованого розвитку національної економіки досить часто проявляється у вигляді невисоких темпів загальноекономічного розвитку. Одночасно надмірно енергійно проведена політика структурних змін може привести до перегріву економіки і критичної деформації основних макроекономічних пропорцій.

У прикладних економічних дослідженнях набуло широкого поширення опис структурних зрушень через знаходження деяких співвідношень між галузями. Подібний підхід жодною мірою не применшує значення аналізу на основі дослідження структури агрегованих показників (ВНП, ВВП, національний дохід, платіжний баланс і т.д.) [139, с. 98].

Сприйнятливність економіки країни до структурних змін визначається її здатністю до генерації та адаптації науково-технологічних інновацій, рівнем інтелектуалізації суспільства. Загальна спрямованість динаміки промислової структури національної економіки полягає в переході від трудомістких галузей до капіталомістких і наукомістких. Це обумовлено тим, що нові галузі мають більше порівняльних переваг у підвищенні конкурентоспроможності національної промисловості в цілому, ніж галузі традиційні. Різниця країн за цими параметрами значна. Очевидно, що країни, для яких характерні високі значення такого роду якісних показників, можуть проводити глибокі структурні реформи економіки. Однак країни, що володіють меншим інтелектуальним і технологічним потенціалом, здатні досягти істотних результатів по зміні економіки через локальні структурні перетворення. Таким чином, для цих країн в позитивному значенні зберігається проблема вибору альтернативності напрямів розвитку економіки [121, с. 58].

Визначення напрямку зрушень є принциповим елементом структурної політики. Обраний напрямок має підтримуватися раціональним поєднанням засобів довгострокової і кон'юнктурної політики. Тому при пошуках шляхів розвитку національної економіки необхідно знайти максимальне значення результуючої подібного поєднання.

На практиці це реалізується через селективну політику заохочення або стримування розвитку окремих секторів економіки в рамках кон'юнктурної політики. При цьому одночасно проводяться заходи, які реформують всю економіку, що власне і становить зміст державної структурної політики.

Кон'юнктурна політика, адаптуючи таким чином, елементи довгострокового характеру, стає все більш стійкою і передбачуваною.

Економіка будь-якої країни – це складна і стійка система, якій притаманні всі формальні ознаки складних систем, під якими розуміється деяке об'єднання її складових взаємопов'язаних елементів, які можна розглядати як певне єдине ціле. Характерними рисами складних систем є велика кількість елементів і виконувані ними операції, високий ступінь зв'язності елементів, складність вибору керуючих впливів.

Визначення апріорі економіки країни як складної системи дозволяє залучити до дослідження процесів, що протікають в рамках економіки кожної країни, розвинену теорію складних систем. У рамках цієї теорії вже розроблені розділи, що описують умови переходу складної системи з одного стану в інший. Таким чином, ми вже маємо формально доведену можливість проведення структурних перетворень складних і дуже складних систем. Це дозволяє уникнути тривіальних міркувань.

Складні системи, як правило, характеризуються ієрархічністю і складними структурними взаємовідносинами між елементами. Ці співвідношення і дозволяють сформулювати уявлення про структуру системи, як впорядкованої деяким чином сукупності елементів, що відбивають функції та цілі системи. В рамках такого визначення національна економіка може бути представлена як упорядкований комплекс галузей.

Галузевий розподіл економічної системи зумовлює можливість застосування процедури агрегування при русі вгору по ієрархії, а також провести угруповання за функціональним і (або) об'єктному ознаками. Кожен елемент такої системи є носієм матеріально речовій та вартісній інформації. При цьому інформаційний аспект виступає на перший план при розбитті системи на порівняно однорідні підсистеми, а наявність матеріально об'єднуючих елементів веде до тісних інформаційним зв'язкам, координуючим це взаємодія.

Визначення та обґрунтування показника вимірювання структурних зрушень є самостійною задачею. Такий вимірювач повинен відповідати масштабу і складності досліджуваного явища. У науково-практичній літературі дана тема отримала належне освітлення.

Показник повинен характеризувати, в деякому розумінні, цілісні економічні, фінансові, валютні явища. Фактори, що впливають на нього повинні відрізнятися від інших факторів, що впливають на поведінку інших показників, або сам показник повинен реагувати на вплив факторів інакше, ніж інші показники. Показник повинен мати сутнісне значення для всіх розглянутих галузей. Ця значимість може визначатися як особливостями вимірювання показника (наприклад, надмірна чутливість), так і його абсолютний величиною. Обраний показник повинен представляти інформаційну та аналітичну цінність в разі його застосування для інших досліджень. Іншими словами повинна бути забезпечена його сполучуваність і несуперечність з іншими показниками даної галузі економічної науки і практики. Бажана також узгодженість обраного показника з суміжними статистичними системами [139, с. 98].

У широкому сенсі, процес розробки державної економічної політики – це знаходження компромісу між різнорідними соціально-економічними цілями. Як приклад, можна навести такі пріоритети, характерні для будь-якої країни [59, с. 32]:

- стійке економічне зростання;
- зростання доходу на душу населення;
- високий рівень зайнятості;
- соціальна захищеність населення;
- стабільність цін;
- задовільний стан платіжного балансу;
- зменшення диференціації доходів;
- мінімальний дефіцит бюджету і т.д.

Очевидна бажаність одночасного і максимального досягнення кожної з цих цілей. Проте математична теорія багатокритеріальних оптимізаційних задач не підтверджує на формальному рівні можливість реалізації такого підходу. Тому формування економічної політики повинно виходити не з оптимальних, а з раціональних критеріїв.

У цьому зв'язку, актуальним стає вибір пріоритетних напрямів розвитку національної економіки, створення або підтримка секторів і галузей, найбільшою мірою забезпечують досягнення поставлених цілей.

Реалізація державної структурної політики залежно від міри втручання держави у структурні зрушення в економіці може відбуватися за двома сценаріями, які визначають тип структурної політики: пасивний та активний (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Тип структурної політики держави та напрями оптимізації економічної структури*

*Джерело: складено автором за [32, 65, 143, 160]

Пасивна державна структурна політика полягає здебільшого у створенні державою сприятливої правової бази для конкуренції та вільного «переливання» капіталу й ресурсів з одних галузей, видів діяльності, регіонів тощо в інші під впливом ринкового механізму, ринкових чинників (стимулів) і традиційних засобів (правових та економічних), що їх модифікують, без безпосереднього втручання держави в інвестиційні процеси (в окремих галузях, регіонах, видах діяльності, проектах тощо), тобто у кругообіг ресурсів, доходів, продуктів в національній економічній системі.

«Переливання» капіталу та ресурсів і, відповідно, структурні зрушення у цьому випадку відбуваються внаслідок змінень норм прибутку. Ринковий механізм через взаємодію попиту й пропозиції та «переливання» капіталу й ресурсів забезпечує вирівнювання норм прибутку на різних ринках (у різних галузях) до середнього рівня в економіці у цілому й, таким чином, забезпечує формування оптимальної структури економіки й підвищення її ефективності. Цей сценарій реалізації державної структурної політики є досить тривалим і супроводжується великими соціальними втратами.

Отже, основні риси пасивної структурної політики, яку ще називають американською, оскільки так формувалася структура економіки США, полягають у такому:

пасивній ролі держави, яка зводиться до використання традиційних економічних і правових методів у проведенні структурної політики;

опорі на ринковий механізм, через який структура економіки змінюється у результаті змінень норм прибутків в окремих галузях;

тривалості реалізації;

породженні значних соціальних проблем.

Активна державна структурна політика (японська модель) полягає у застосуванні державою широкого спектра інструментів (як прямого, так й опосередкованого впливу) для прискорення структурних зрушень в економіці. Її основні риси:

активна роль держави у формуванні прогресивної структури економіки;

прискорений процес структурних зрушень в економіці;
використання прогнозних оцінок окремих елементів структури економіки, з'ясування перспективних і неперспективних галузей, виробництв, депресивних регіонів тощо;
визначення пріоритетних галузей і виробництв;
розроблення державних програм і планів структурної перебудови (структурних зрушень) економіки;
селективна державна підтримка окремих галузей, регіонів, виробництв, організаційно-правових форм бізнесу тощо.

Здійснення активної структурної політики забезпечується за допомогою засобів прямого й непрямого регулювання. До засобів прямого регулювання належать: надання фінансової допомоги у вигляді інвестиційних субсидій, дотацій, надбавок, позик на розвиток окремих галузей, виробництв, регіонів; використання системи державних замовлень, контрактів, закупівель; індикативне планування; державні плани й програми; централізоване встановлення цін; цінова дотація окремих видів продукції, окремих галузей і виробництв; цільове фінансування сфер і суб'єктів діяльності тощо.

До засобів непрямого (опосередкованого) регулювання належать: надання податкових і кредитних пільг з диференціацією щодо певних (пріоритетних) галузей виробництв; здійснення політики прискореної амортизації; реалізація митної політики (встановлення різних імпортних та експортних тарифів); правове регулювання; створення спеціальних економічних зон тощо.

Формування й реалізація активної структурної політики полягає у такому:

визначенні найбільш ефективних напрямків структурних змін в економіці (тобто переліку основних напрямків державної структурної політики);

виборі пріоритетних напрямків розвитку окремих галузей, видів виробництва, регіонів;

розробленні й реалізації комплексу регуляторних заходів у межах прийнятої структурної політики.

Заходи держави щодо регулювання структури національного господарства мають внутрішнє і зовнішнє спрямування, а за змістом проблем, які вирішують, поділяються на стратегічні і тактичні.

Реалізація структурної політики передбачає наявність цілей та завдань структурної корекції національної економіки, використання інструментарію впливу на формування та коригування основних структурних пропорцій, вироблення механізмів регулювання структурної перебудови національної економіки, моделювання наслідків впливу структурних змін на ефективність економічного розвитку. Загальний механізм реалізації структурної політики в Україні зображений на рис. 1.4.

Основними напрямками удосконалення відтворної структури національної економіки є:

модернізація виробництва, його технічне й технологічне оновлення;

зниження ресурсомісткості (фондо-, матеріало-, енерго-, праце-місткості) виробництва;

змінення співвідношення між виробництвом засобів виробництва та предметів споживання на користь останніх;

створення умов для інвестування (розширеного відтворення);

посилення технологічної цілісності підприємств і галузей, забезпечення замкненого закінченого циклу виробництва.

Враховуючи той факт, що структурно-галузева політика спрямовується на здійснення державою прогресивних змін у структурі народного господарства, удосконалення міжгалузевих та внутрішньогалузевих пропорцій, стимулювання розвитку галузей, які визначають науково-технічний прогрес, забезпечують конкурентоспроможність вітчизняної продукції й зростання рівня життя населення.

Рис. 1.4. Механізм реалізації структурної політики*

*Джерело: складено автором за [12, 16, 20, 68, 71, 142, 158, 164]

Основними напрямками оптимізації галузевої структури національної економіки України сьогодні є: усунення диспропорцій між реальним і фінансовим секторами економіки, а також усередині цих секторів; переважний розвиток галузей, що працюють на задоволення потреб людей; широкий розвиток сфери послуг; створення та розвиток наукоємних високотехнологічних галузей і виробництв; розвиток переробних галузей економіки на інноваційній технічній і технологічній базі; розвиток експортних та імпортно-замінних виробництв; розвиток пріоритетних галузей національної економіки.

Основними напрямками оптимізації територіальної структури національної економіки в умовах існування значної різниці рівнів соціально-економічного розвитку регіонів є: забезпечення комплексного й

збалансованого розвитку всіх районів і регіонів країни на основі раціонального використання конкретних умов і наявних трудових, земельних, водних, енергетичних та інших природних ресурсів; усунення диспропорцій у розвитку окремих територій і забезпечення вирівнювання рівнів їх соціально-економічного розвитку; гармонізація загальнодержавних і регіональних інтересів.

Основними напрямками оптимізації соціальної структури української економіки в умовах проведення ринкових реформ і з метою сприяння зайнятості, самозайнятості населення та боротьби з бідністю є:

подальші прогресивні змінення у системі власності й організаційно-правових формах ведення бізнесу (роздержавлення, приватизація, корпоратизація, вдосконалення функціонування державного сектора, розвиток малого й середнього підприємництва, створення промислових груп та інших інтегрованих форм корпоративного бізнесу тощо, а також формування ефективних власників й організаційно-економічних форм ведення бізнесу; усунення значної диференціації доходів населення, створення мотиваційного механізму високопродуктивної праці, забезпечення соціального захисту певних верств населення.

Оптимізація функціональної структури національної економіки пов'язана з формуванням розвиненого цілісного та місткого національного ринку як системи взаємозалежних і динамічно взаємодіючих сегментних ринків (ресурсів, продуктів, грошей і валюти, інвестицій, цінних паперів, науково-технічних розробок, нерухомості тощо). Такий ринок забезпечуватиме через збалансування і узгодження попиту і пропозицій, цін і витрат, доходів і видатків, заощаджень та інвестицій ефективне функціонування й стійкий розвиток економіки.

Вибір пріоритетних напрямків розвитку окремих галузей, видів виробництва, територій (як елементів активної структурної політики держави) полягає у визначенні галузей (виробництв, територіальних господарських систем із сильними зворотними зв'язками), здатних викликати

відповідні реакції розвитку, обумовити позитивні зрушення в економіці й забезпечити реалізацію цілей державної економічної політики.

Пріоритетними галузями (виробництвами, територіальними господарськими системами) вважають галузі, розвитку яких держава надає перевагу, враховуючи їхню роль і важливість для економіки країни.

Основними критеріями визначення пріоритетності галузі є: перспективи попиту на продукцію галузі на внутрішньому ринку; зниження ресурсомісткості виробництва; експортний потенціал галузі; мінімізація залежності галузі від імпорту; швидка віддача інвестицій у галузі; сприяння соціально-економічному розвитку країни; розв'язання проблем зайнятості, екологічних проблем та інших позитивних зовнішніх ефектів.

Усі галузі, види діяльності й територіальні господарські комплекси в Україні (за наявними конкурентними перевагами української економіки) можна поділити на такі рівні пріоритетності: 1-й рівень – наукоємні й технологічні галузі (ракетно-космічна, літако- та моторобудівна, електрозварювальна, порошкова металургія, біотехнологія, мікроелектроніка, робототехніка, машинобудування, деякі виробництва ВПК); 2-й рівень – галузі й підгалузі (переробні) АПК (харчова, борошномельно-круп'яна, кондитерська, овочево-консервна, комбікормова, галузі легкої промисловості, що спеціалізуються на переробці сільськогосподарської сировини тощо); 3-й рівень – транзитні перевезення вантажів, транспортування нафти, газу, електроенергії, надання міжнародних послуг у галузі транспорту, зв'язку, телекомунікацій; 4-й рівень – рекреаційно-туристичний та оздоровчо-лікувальний комплекси Карпат, Причорномор'я та інших регіонів; 5-й рівень – види діяльності, пов'язані із зберіганням здоров'я людини, охороною навколишнього середовища.

Реалізація активної структурної політики полягає у здійсненні комплексу розроблених заходів у межах певної структурної політики, спрямованої на реалізацію бажаних загальних структурних змінень в

економіці й забезпечення пріоритетних напрямів розвитку окремих галузей, виробництв і регіонів національної економіки.

До комплексу загальних заходів у межах нинішньої державної структурної політики, спрямованої на оптимізацію структури національної економіки в сучасних умовах перехідного періоду, можна віднести:

удосконалення нормативно-правового забезпечення інноваційних структурних змінень в економіці під впливом затвердженої структурної політики держави; створення сприятливих умов для реалізації конкурентних переваг національної економіки й формування та нагромадження реального національного капіталу; виділення пріоритетних галузей і виробництв, створення умов для припливу; макроекономічну стабілізацію, стимулювання прогресивних структурних зрушень в національній економіці; проведення ефективної державної інвестиційної й інноваційної політики, створення інноваційних економічних систем господарювання в усіх сферах і на усіх рівнях національної економіки; розроблення макроекономічних прогнозів щодо формування (оптимізації) структури економіки; розроблення загальнонаціональних та галузевих програм структурних перетворень економіки; раціональне залучення іноземних інвестицій, здатних забезпечити оптимізацію структури національної економіки; інформатизацію суспільства, широке впровадження сучасних інформаційних технологій тощо.

Наведені вище регуляторні заходи в межах державної структурної політики мають загальний характер. Вони можуть бути конкретизовані до рівня застосування певних інструментів у межах тих або інших засобів відповідно до економічної ситуації, завдань структурної політики та цілей соціально-економічного розвитку.

Державна структурна політика в сфері зовнішніх зв'язків регулюється Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. Згідно з ним основними формами реалізації зовнішньоекономічних зв'язків національної економіки та структурних зрушень визначено: надання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України виробничих,

транспортно-експедиційних, страхових, консультативних, маркетингових, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, управлінських, облікових, аудиторських, юридичних, туристичних послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності і навпаки; наукову, науково-технічну, науково-виробничу, навчальну та іншу кооперацію з іноземними суб'єктами господарської діяльності; міжнародні валютні та фінансові операції; 3) спільну підприємницьку діяльність між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності; організацію та ведення оптової консигнаційної та роздрібною торгівлі на території України за іноземну валюту; товарообмінні (бартерні) операції та іншу діяльність, побудовану на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами ЗЕД та іноземними суб'єктами господарської діяльності; орендні, в тому числі лізингові, операції між суб'єктами ЗЕД та іноземними суб'єктами господарської діяльності; роботу за контрактами фізичних осіб України за кордоном та іноземних фізичних осіб на території України. Нині поряд із традиційними видами зовнішньоекономічної діяльності розвивається й активізується техніко-економічне та науково-технічне співробітництво.

Основними напрямками оптимізації зовнішньоекономічної структури української економіки в умовах глобалізації економіки та необхідності гарантування національної економічної безпеки й прагнення до рівноправної інтеграції держави у світову господарську систему є: збільшення експортного потенціалу країни; зменшення в експорті частки сировини, матеріалів, проміжної продукції й збільшення частки продукції переробних галузей з високими рівнями складності й кінцевої готовності; збільшення в імпорті частки прогресивного обладнання та машин і зменшення частки продукції сільськогосподарського виробництва, продуктів харчування, продукції, що може вироблятися на вітчизняних підприємствах; диверсифікація джерел імпорту енергоресурсів (нафти, газу, ядерного пального) з метою гарантування енергетичної безпеки країни.

Таким чином, підводячи підсумки вищевикладеного, структурна політика держави повинна включати такі напрямки:

- розвиток нових галузей, які сприяють загальному підвищенню ефективності промислового виробництва;
- стимулювання інвестиційної, інноваційної та підприємницької активності виробництв;
- сприяння розвитку галузей, які забезпечують значну частину експортної продукції;
- розвиток конкурентоспроможних на світовому ринку виробництв;
- згортання частини виробництв у депресивних галузях економіки;
- стимулювання розвитку третинного сектору економіки.

1.3. Концептуальні положення удосконалення механізмів реалізації структурної політики щодо зовнішньоекономічної сфери національного господарства

Для ефективного функціонування національної економіки необхідна її раціональна структура, що є прерогативою держави й корпоративних систем, бо ринкова система самостійно не здатна цілеспрямовано формувати раціональну структуру економіки.

Під раціональною структурою економіки необхідно розуміти таку систему виробництва та його грошово-фінансового, кадрового, науково-технологічного обслуговування, відповідно до якого сформовано необхідну кооперацію для виготовлення кінцевої продукції в такій кількості й такій якості, що відповідає попиту та ринкам збуту, а виробництво здатне вдосконалюватися й розвиватися [161, с. 9]. Згідно з досвідом розвинутих країн формування раціональної структури економіки є можливим в умовах державного регулювання соціально-економічних процесів, що є змістом структурної політики держави.

У вивченні соціально-економічної структури, істотний внесок вніс англійський економіст Вільям Петті. В. Петті у своїх працях [96] розкрив зміст та особливості соціально-економічної системи, сферу суспільного виробництва, як джерело багатства, ставлячи її вище сфери обігу. Метод, застосований Петті при дослідженні соціально-економічних явищ і подій, запозичений їм з природничих наук і був доповнений статистичним аналізом. В. Петті поклав початок трудової теорії вартості, на основі якої вперше розглядав працю, витрачений на виробництво товарів, тобто вартість. Вчення Петті про заробітну плату розкривало протилежність інтересів робітників і підприємців. Розкриваючи механізм виробництва і розподілу продукції в умовах частнопідприємницьких відносин, інший класик економічної науки Адам Сміт у своїй роботі «Дослідження про природу і причини багатства народу», узагальнив розвиток соціально-економічних структур буржуазної економічної теорії, що почалася з В. Петті. Поділяючи уявлення про соціальну економіку, як про систему, що утворюється з кількох структур, в яких діють об'єктивні закони, які піддаються пізнанню людини, А. Сміт [5] розвинув і збагатив ідеї своїх попередників, давши ряду проблем свою оригінальну трактовку. Трактатування було надано соціально-економічній структурі, теорії вартості, розподілу прибутків, капіталу і його накопиченню, споживанню і т.д. Поряд з пізнанням законів суспільства Д. Рікардо [180], вважав завданням економічної теорії вироблення соціально-економічної політики без втручання держави, яка найбільшою мірою сприяла зростанню продуктивних сил, заснованого на структурних перетвореннях суспільства.

Вивчення структури економіки на різних етапах розвитку людського суспільства обумовлює необхідність пізнання законів, її перетворення, тобто історії розвитку даної структури. А вивчення структури на різних історичних етапах набуває строгий науковий характер лише тоді, коли в ньому вдається розкрити соціально-економічну сутність структури розвивається об'єкта (суспільства народного господарства чи економіки, або регіонів), так само структуру самого процесу розвитку.

В економічній теорії розвитку вчені виділяють кілька етапів розвитку структурних зрушень в економіці на макро- і мезо рівні.

Так, на першому етапі вченими А. Смітом, Д. Ріккардо, А. Маршаллом, в економічних таблицях Ф. Кене і теорії розширеного відтворення К. Маркса, розглядається статичний стан економіки, тобто простежується тільки кілька спроб вивчення динамічних структурних процесів. Перший етап триватиме до кінця ХІХ століття.

З початку і аж до 30-х років ХХ століття продовжився другий етап, який характерний роботами Дж. Б. Кларка. Вчений у роботах по динамічній рівновазі писав, що економічна динаміка з'ясовує перехід рівноваги від одного стану до іншого і причини порушення рівноваги [85]. Дж. Б. Кларк зводив всі ці порушення до диспропорцій між видами економічної діяльності, до невідповідності в структурі попиту і пропозиції. З погляду граничної продуктивності капіталу вчений пояснював структурні зміни теорією динамічної рівноваги В. Парето, так само характерного для цього періоду.

Розвитком кейнсіанських і неокласичних теорій економічного зростання (середина 30-х років ХХ століття) ознаменовано початок третього етапу.

Економіка в кейнсіанських школах (Р. Харрод, Е. Домар) розумілася як кругообіг багатства, процес його виробництва і розподілу, а також поділ між різними способами виробництва [86]. В рамках неокласичної теорії (Р. Солоу) економіка розглядалася з точки зору взаємодії господарюючих суб'єктів (господарського обороту). Також в аналізі господарської структури з'являються двох- і багатосекторні моделі економічного зростання (У. Льюїс, Р. Стоун, Х. Удзава), в яких вони поєднуються з балансовими таблицями.

Четвертий етап продовжив становлення появою моделей економічного зростання (50-60 рр. ХХ століття) у роботах К. Ерроу, що враховують структурний фактор науково-технічного прогресу. А на початку 90-х років вже виникає напрям «нового класицизму» (Р. Лукас, П. Ромер, А. Янг),

спрямований на моделювання впливу інноваційної діяльності на зрушення в технологічній структурі з урахуванням людського капіталу [182].

Таким чином, усвідомлення відмінностей в структурі економічного зростання і його чинників, дає можливість вибору найкращого варіанту управління процесом структурних зрушень на макро- і мезо рівні, а також представляє можливим вибір найбільш ефективних альтернатив розвитку.

Саме завдяки дослідженням всіх учених на даний момент, досягнутий прогрес в аналізі взаємозв'язків між економікою та її структурою.

У ринковому способі виробництва, як і в інших способах, зберігається значення руху елементів (певних структур) сукупного продукту у формі валового внутрішнього продукту, валового національного продукту, національного доходу і т.д. Однак не всі вони визначають характер відтворювального процесу в цілому, а навпаки, загальна специфіка перетворення передумов в результат, обумовлена безпосередньо суспільною формою зв'язку, визначає місце і роль руху структурних елементів валового національного (або внутрішнього) продукту суспільства і країни.

У цьому зв'язку, соціально-економічна структура, притаманна способу виробництва сучасної ринкової економіки, виростає безпосередньо з виробничих відносин, оскільки з самого початку руху продукту праці, є підлеглим моментом виробництва та відтворення самих товаровиробників (різних економічних суб'єктів ринкових відносин). У цьому сенсі можна вважати правомірним, що відтворювальний процес в сучасному суспільстві, заснований на ринкових відносинах, визначається умовами відтворення не тільки валового внутрішнього продукту і сукупного суспільного продукту, але і з урахуванням розвитку соціальних законів. В умовах соціально регульованої ринкової економіки виробничі ланки (підприємства та інші економічні суб'єкти) відособлені, інакше кажучи, вони самостійні суб'єкти у структурі суспільства. Саме даний аспект зобов'язує враховувати функціональні призначення різних компонентів вельми складного механізму взаємозв'язків і взаємозалежностей відтворювального процесу, як особливої

підсистеми соціально-економічної структури суспільства в умовах розвитку ринкових відносин. Тому і виникає необхідність розмежування відтворення продукту в межах окремих відокремлених ланок, галузевих і територіальних структур за формами власності, за масштабами і розмірами, їх взаємозв'язок і взаємозалежність у процесі виробництва валового національного продукту.

Фактично йдеться про коригування структури окремих ринків та інститутів, яка дозволила б підвищити якість роботи ринкового механізму і забезпечити найбільш ефективний розподіл ресурсів в економіці. У реалізації зазначеного, в економіці більшості країн світу чільні позиції займає оптимально розроблена структурна політика.

Саме загальноприйняте структурування народного господарства запропонував К. Кларк. Він обґрунтував концепцію 3-х секторної структури народного господарства, відповідно до якої природний економічний розвиток проходить стадії, що ґрунтуються на певному співвідношенні трьох секторів економіки – сільського господарства, промисловості та сфери послуг [161, с. 6].

Залежно від того, в якому розрізі розглядається структура, виділяються два підходи до її вивчення, тобто у вузькому і широкому сенсі слова. У вузькому значенні структура економіки – це комплекс галузей з виробництва товарів і послуг з відповідними технологічними та міжгалузевими зв'язками. У широкому значенні, це поняття охоплює не тільки пропорції виробництва, але й форми його організації та управління, механізм державного та ринкового регулювання. Отже, структуру народного господарства можна розглянути з чотирьох основних позицій: галузевої, технологічної відтворювальної і регіональної. Часом економіку структурують більш докладно: структура факторів виробництва, галузева структура, структура економіки в розрізі її великих секторів, структура внутрішніх і зовнішніх зв'язків, регіональна структура, структура виробництва і споживання і т.д.

Структура економіки тісним чином пов'язана з факторами економічного зростання. При цьому структура національної економіки та чинники економічного зростання багато в чому взаємозалежні одне від

одного. Так в короткостроковий і середньостроковий періоди зростання раціональну структуру економіки можливо досягти, використовуючи існуючий потенціал факторів. При переході з одного якісного стану економіки в інший фактори, що найбільшою мірою характеризують поточну структуру національного господарства, можуть бути базою в розвитку факторів і структури більш високого рівня. У довгостроковій перспективі структура економіки будується виходячи з пріоритетів її розвитку. Виходячи з цього повинні бути задіяні фактори економічного зростання, що найбільшою мірою відповідають поставленим цілям. Наприклад, орієнтація економіки на розвиток високотехнологічних та інформаційних галузей (постіндустріальний тип економіки) вимагає формування факторів, пов'язаних розвитком науки і підготовкою висококваліфікованих кадрів.

Проблеми розвитку є центральними при дослідженні економіки будь-якої держави. Формально економічне зростання вимірюється як зміна одного з агрегованих показників системи національних рахунків (ВНП, ВВП, національний дохід) за деякий період часу.

Формування національної економічної політики передбачає виявлення та аналіз факторів і тенденцій, що визначають соціально-економічний розвиток країни. Сутністю цієї політики є не тільки знаходження і обґрунтування можливостей збільшення валового національного продукту або національного доходу, але й досягнення цілей, обумовлених такими якісними показниками як поліпшення структури економіки, підвищення рівня життя, економічна та екологічна безпека країни і т.д.

У самому широкому сенсі регулювання національної економіки – це комплексна система заходів, здійснюваних державою, з упорядкування ринкових відносин, що веде до мінімізації негативних наслідків ринкових форм господарювання, соціального захист населення тощо [143]. Рационалізація структури національної економіки з метою створення більш сприятливих соціальних, економічних та інших якісних елементів життєдіяльності суспільства – пріоритетний напрямок діяльності держави.

Це можливо тільки в рамках політики структурних перетворень, що розуміються в самому широкому сенсі.

В цілому структурні зрушення і відповідно структура національного господарства відображають зміни потреб національного господарства, що виявляються або у вигляді падіння попиту на одні й зростанні на інші товари та послуги, або через кризові явища, що заважають нормальному розвитку національної економіки.

Завдання структурної політики – контроль, використання і стимулювання процесу структурних зрушень як для пристосування до мінливих умов відтворення, так і для стимулювання подальшого економічного зростання [173, с. 76].

Провідним елементом таких перетворень є осмислена державна політика структурних перетворень економіки. Ця політика повинна сприяти формуванню економіки такого рівня, при якому можливе досягнення заданих макроекономічних показників на основі існуючих країнових реалій. Таким чином, структурна політика спрямована на забезпечення в сформованих умовах створення більш ефективного типу економічного розвитку. Це концептуальне положення є методологічною основою визначення напрямку радикальних змін в економіці, їх послідовності і тимчасових інтервалів їх здійснення.

Оптимізація налаштування механізмів структурних перетворень є найбільш складною проблемою, яка потребує системного підходу. Отже, в даному контексті з теоретичних позицій розглянемо основні передбачувані завдання, тобто наукові призначення структурної політики в суспільстві, її можливих інструментів, а також форм і видів структурної політики, що мають місце в сучасному суспільстві.

Першим кроком в цьому напрямку є наукове обґрунтування можливих завдань структурної політики на поточному етапі розвитку. Вони звичайно різноманітні (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Завдання структурної політики*

<i>Вид завдання</i>	<i>Його сутність</i>
макроекономічні завдання	подолання структурного безробіття; компенсація циклу або поліпшення кон'юнктури і рівноваги платіжного балансу
структурні завдання	зниження частки проміжного споживання у валовому випуску товарів і послуг; підвищення питомої ваги галузей, що виробляють кінцеву продукцію, при зниженні виробництва первинного переділу; збільшення питомої ваги інноваційної складової в структурі валового нагромадження
зовнішньоторговельні завдання	активізація зовнішньоекономічної діяльності та підприємництва, особливо в науково-технічній сфері
інвестиційні завдання	збільшення частки інвестицій у ВВП; вплив на суму капіталовкладень і напрямок капіталовкладень на певні галузі або сфери діяльності; концентрування фінансових коштів і залучення інвесторів для розвитку стратегічних галузей
завдання, пов'язані з підвищенням конкурентоспроможності	підвищення продуктивності та конкурентоспроможності економіки підприємства, регіону або країни; селективна реструктуризація виробництва в галузях промисловості з метою збільшення випуску конкурентоспроможної продукції
завдання технологічного розвитку	розвиток високотехнологічних наукомістких виробництв, конкурентоспроможних на внутрішньому і зовнішньому ринках; зниження ризику вкладень коштів, для приватних підприємців, які можуть розробити і випустити високотехнологічну продукцію
завдання технологічного вирівнювання	подолання технологічної «багатоукладності»
завдання, пов'язані з регулюванням зовнішніх ефектів	зосередження ресурсів на галузях, які надають мультиплікаційного ефекту на зв'язані галузі та економіку в цілому
завдання регіональної політики	скорочення міжтериторіальних диспропорцій

Закінчення табл. 1.3

завдання інституційного розвитку	посилення економічної конкуренції, зниження частки державного сектора, демонополізація економіки, випереджальний розвиток малого і середнього бізнесу, венчурного підприємництва
завдання, пов'язані зі зміцненням національної безпеки	зміцнення національної безпеки

**Джерело: складено автором за [12, 16, 71, 144]*

Черговим кроком є, необхідність розгляду форм і видів структурної політики, тобто її класифікації, що використовуються у світовій економічній науці на практиці. Найбільш детальний огляд класифікацій структурної політики наводиться в роботі Ф. Соле Парельяда і М.В. Мішекіча [86]:

класифікація Д. Річардсона (субсидії та допомогу підприємствам, державні витрати на інфраструктуру, прямий контроль (заборони, ліцензії); заходи, що сприяють рухливості факторів; дії, пов'язані з проведеними аграрної, податкової та ін. політиками);

класифікація Д. Уїлла, К. Олена і К. Хала (стимулювання розвитку певних регіонів і центрів; капіталовкладення в інфраструктуру; використання приватних підприємств або підприємств під державним контролем; припинення стимулювання і контроль перенасичених регіонів і центрів);

класифікація У. Жак-Мена (ринкова промислова політика – заходи щодо усунення недоліків ринку та інтервенціоністська промислова політика – визначення пріоритетних цілей діяльності державного і приватного секторів промисловості);

класифікація К. Адамса і М. Болліні (структурна політика в загальному; загальні і не вибіркові (горизонтальні) промислові політики; промислові політики, спрямовані на специфічні сфери діяльності (технологічні нововведення); промислові політики, спрямовані на окремі регіони; специфічні секторальні промислові політики (експортні політики);

промислові політики для окремих галузей; промислові політики для окремих підприємств);

класифікація Н. Елліассона (позитивні промислові політики, спрямовані на стимулювання змін в технології з метою поліпшення конкурентоспроможності на міжнародному рівні; політики субсидій – порятунків кризових підприємств і підтримка зайнятості; планування – ідея, що якимось центральним управлінням на відміну від підприємств здатне краще координувати інформацію і мати цілісним поданням про становище); зміцнення ринку – зміцнення конкурентоспроможності, поліпшення інфраструктури, сприяння вільній торгівлі і антимонопольна політика, створення сприятливого політичного і культурного клімату.

На відміну від вищеназваних, більшість вчених вважають, що структурна політика, як державний метод впливу ділиться на горизонтальну і вертикальну. Горизонтальні заходи передбачають зменшення державного втручання в економіку, повсюдне підтримку конкуренції та формування сприятливого інвестиційного клімату. А вертикальні заходи, перш за все, спрямовані на окремі галузі промисловості, тобто на певні групи підприємств. Горизонтальна структурна політика передбачає вплив на всю промисловість (у тому числі підтримка експорту, підготовка фахівців), і поширюється вона рівномірно. Проведення активної державної політики щодо зміни структури економіки припускають вертикальні заходи, на основі стимулювання окремих галузей і підприємств, а також її вдосконалення.

Визначення параметрів структурної політики неможливе без попереднього обґрунтування цілей. Очевидна багатоваріантність цільової функції такої політики. По-перше, структурні зрушення можуть призводити до позитивного і доцільного порушення збалансованості економіки. При цьому слід мати чітке уявлення про плановані заходи і необхідність компенсуючого механізму. По-друге, структурні зміни здійснюються з метою подальшого повернення економіки на траєкторію збалансованого (сталого) розвитку. В останньому випадку мається на увазі визначення траєкторії

сталого розвитку економіки протягом планованого періоду. Відомо, що стан економіки можна описати через систему агрегованих показників. У нашому випадку траєкторія – це значення цих показників по роках планового періоду. Тому повинні бути заздалегідь визначені й обґрунтовані параметри такої траєкторії. Крім того, ці параметри є основою якісного визначення динаміки структурних зрушень. Таким чином, досягається єдність якісного і кількісного опису процесів розвитку економіки країни. У цьому процесі можна визначити три основні компоненти: мета – раціональна структура національного господарства (наприклад, створення подальшого типу економіки), об'єкт впливу – економічні фактори та структурна політика - інструментарій впливу на фактори.

У складі методологічних питань структурної політики, важливе місце займає дослідження зміст і класифікації її інструментів. Інструментарій структурної політики – це традиційний комплекс економічних, фінансових, валютних і соціальних заходів як короткострокового, кон'юнктурного, так середньострокового і довгострокового характеру, що визначають розвиток національної економіки [172, 101 с.]. До них відносяться заходи податкового, кредитно-грошового, зовнішньоторговельного характеру, а також заходи по прямому державному впливу: денационалізація (націоналізація), контроль за злиттями, цінами, заробітною платою, прямі державні закупівлі товарів і послуг, програмування.

Необхідно відзначити, що інструменти структурної політики, в трактуванні різних вчених-економістів досить різноманітні і можуть включати в себе багато інструментів структурної політики. Зокрема виділяються:

програмно-цільове субсидіювання, пільгове кредитування, залучення іноземних інвестицій, лізингові угоди, податкові пільги, страхування інвестицій, амортизаційна політика; середньо-термінове і перспективне прогнозування потреби в продукції окремих галузей промисловості для формування концепції розвитку внутрішніх і зовнішніх ринків, міжгалузевих

господарських зв'язків, визначення обсягу і структури критичного імпорту; розвиток наукового потенціалу з пріоритетних напрямів відповідно до цільовим науково-технічним програмам;

податкова політика (пільгові умови, амортизація і т.п.) субсидії (безповоротні позики або кредити на пільгових умовах), виборче стимулювання зовнішньоекономічної діяльності, конкурентна політика, політика в сфері технологій, політика регулювання (цін, впровадження на ринок);

інформаційні (забезпечення суб'єктів інформацією; макроекономічне регулювання (фінансова стабільність, подолання бюджетного дефіциту і інфляції, підтримка валютного курсу; ресурсні методи (держзамовлення і держзакупівлі, субсидування і кредитування, страхування і т.д.); інституціональні методи (правова та організаційно-економічне середовище, відносини власності);

вдосконалення податкових і митних механізмів вилучення природної ренти; створення системи підтримки експорту; розвиток сільськогосподарського виробництва; підтримку малого і середнього бізнесу;

підтримка венчурного фінансування; розвиток сфери послуг і підтримка її експорту; розширення інформаційної інфраструктури та сфери телекомунікацій.

Сутністю структурного реформування є досягнення якісних змін у макроекономічних параметрах, що описують національну економіку. Це є концептуальною основою у формуванні уявлень про способи опису структурних зрушень.

При найширшому підході чинники, що визначають економічне зростання, можуть бути об'єднані в дві великі групи.

До першої групи можна віднести:

- 1) природні ресурси;
- 2) трудові ресурси;
- 3) накопичення і капіталостворення.

Ці фактори по суті є економічними ресурсами, якими володіє держава.

До другої групи належать фактори, що визначають обсяг національного виробництва, при якому економіка повністю використовує зростаюче пропозицію ресурсів і здійснює їх раціональний розподіл. В даному випадку фактори попиту і розподілу виконують роль обмежувачів по відношенню до виробничого потенціалу. Мається на увазі, що приріст виробничого потенціалу можливий тільки коли сукупні витрати збільшуються в ступені достатньою для підтримки необхідного рівня зайнятості і якщо додаткові ресурси ефективно використовуються в умовах максимального збільшення випуску продукції.

В даний час наявність природних ресурсів – це необхідний, але вже недостатній елемент, для забезпечення економічного зростання країни. Однак не варто й недооцінювати його впливу на зміст країнової моделі соціально-економічного розвитку. Забезпеченість країни природними ресурсами в сучасних умовах продовжує виконувати роль потужного позитивного фактора економічного розвитку.

Наявність природних ресурсів при формуванні національної економіки та її структури завжди мало домінуюче значення. Так в доіндустріальний та індустріальний періоди наявність промислових запасів природних ресурсів, родючих земель по суті визначало економічний потенціал країни і відповідно ступінь її впливу на світогосподарські зв'язки. Зростання населення зумовив появу технологій, на основі яких збільшувався видобуток і ступінь переробки корисних копалин. Це, у свою чергу, призвело до освоєння і розвитку нових регіонів. Здійснений таким чином синтез промислової та регіональної політики привів до формування політики більш високого рівня – економічної, складовою частиною якої є структурна політика [81, с. 168].

У сучасних умовах промислове освоєння природних ресурсів в більшості випадків вимагає ємного ринку збуту, у тому числі зовнішнього. Тому необхідна ефективна державна політика щодо їх використання. Орієнтація на споживання цих ресурсів лише на національному ринку,

особливо невеликих держав обмежена технологічними та інвестиційними можливостями цих держав.

Економічні аспекти видобутку і переробки природних ресурсів індустріального періоду тісно корелюють з ефектом масштабу виробництва. Сучасне обладнання для сировинних галузей, як правило, має велику продуктивність. Тому малоемний внутрішній ринок може призвести до недовикористання потужностей і, як наслідок, до нерентабельності виробництва. У цьому випадку розвиток сировинного сектора здійснюється з урахуванням ємності зовнішніх ринків. Таким чином долаються обмеження, пов'язані з фактором масштабу виробництва.

Розвиток сировинного сектора з орієнтацією на зовнішні ринки має відбуватися на основі розширення пропозиції на зовнішньому ринку, що може призвести до зниження цін на даний товар, причому масштаби зниження можуть бути значними. Для основних продуцентів, що мають значні обсяги експорту сировинних товарів це може мати негативні наслідки. Така ситуація виникає при:

- орієнтації країни на розвиток експортних галузей;
- нееластичному за ціною попиту на продукцію;
- значних обсягах експорту продукції.

У сучасних умовах ресурсна орієнтація економіки супроводжується розвитком підтримуючих її елементів необхідної інфраструктури: промислової, транспортної, кадрової, комунікаційної і т.д. Однак створювана інфраструктура має моногалузевий, а не загальнодержавний потенціал.

Трудові ресурси були і завжди залишаться найважливішим структуростворюючим фактором. Вони характеризуються кількісними та якісними показниками. Характеристики, якими повинні володіти трудові ресурси в кожний конкретний період визначаються типом економічного розвитку і структурою національного господарства. Наявність трудових ресурсів відповідної кількості і якості є необхідною умовою розвитку економіки. При цьому якісні характеристики трудових ресурсів у переважній

мірою визначають можливість реалізації тієї чи іншої моделі розвитку економіки.

Очевидно, що наявність висококваліфікованих кадрів є неодмінною умовою інтенсивного шляху розвитку економіки. Так в країнах, сучасний етап розвитку яких можна охарактеризувати як постіндустріальний, в основі економічного зростання лежать сучасні інформаційні технології. Для підтримки в таких умовах необхідного темпу розвитку постіндустріальні країни здійснюють розширену підготовку висококваліфікованих фахівців. Крім того, ці країни залучають значну кількість працівників необхідного рівня з-за кордону. Це призводить до того, що при скороченні витрат простого праці зростає в масштабі всієї економіки сукупна маса складної людської праці, опосередкованої наукою і технікою.

Для країн, що розвиваються, дефіцит кваліфікованої робочої сили і надлишок трудових ресурсів має особливу значущість. Бажання створити в країні економіку індустріального типу і відповідну їй структуру національного господарства є важко досяжним внаслідок невизначеності напрямків розвитку цих країн і відсутності необхідної інфраструктури для підготовки кадрів. У наслідок цього, слаборозвинені країни відчують значні труднощі при розміщенні на своїй території високотехнологічних виробництв. Залучення кадрів з-за кордону, як правило, не призводить до принципового рішення проблеми. Тому типовим для цієї групи країн є розміщення на їх території складальних виробництв високотехнологічної продукції. У той же час така форма організації виробництва має позитивне значення для цих країн, оскільки дозволяє їм долучитися до НТП, сучасним методам роботи.

Особливе значення для будь-якої економіки мають фактори, пов'язані з процесом накопичення і капіталоутворення. Очевидним є позитивний зв'язок між темпом економічного зростання, інтенсивністю інвестиційного процесу, підтримуваного на основі внутрішніх і зовнішніх джерел і структурою національної економіки.

Великий вплив на структуру економіки надають прямі і непрямі державні інвестиції. Їх співвідношення визначається значною мірою обраною країновою моделлю розвитку, а також ступенем відкритості економіки. Очевидно, що значення прямих державних інвестицій збережеться в осяжному майбутньому, оскільки лише держава має достатню кількість ресурсів для вирішення цілого ряду стратегічних проблем, таких як екологічні, продовольчі, розвиток фундаментальної науки й ін. [124].

Економіка, що розвивається, не має достатніх капітальних накопичень, що повинно компенсуватися за рахунок зниження споживання і залучення іноземних інвестицій. Однак низький рівень розвитку країни, як правило, відповідає тій ситуації, коли перевага віддається споживанню на шкоду заощадження. Для цих країн пріоритетним є формування нормального капіталотворчого процесу. Провідну роль у цьому питанні відіграє усунення внутрішньокраїнних причин і насамперед раціональний розподіл доходів. Насамперед зусилля держави необхідно направити на створення умов для рушійної сили економічного зростання – прибутку. Досвід показує, що політика, націлена на регулювання доходів для прискорення росту, може служити і регулюванню розподілу доходів.

Сучасний інвестиційний процес нерозривно пов'язаний з науково-технічним прогресом. НТП або, як його визначають у ряді робіт – інноваційний процес – найважливіший фактор економічного розвитку. Він гармонійно поєднує науку, технології, підприємництво і менеджмент. НТП – складне багатопланове явище. НТП це основа інтеграції науки і виробництва, що призводить до кардинальних змін у факторах і джерелах економічного зростання, структурі економіки та її динамізмі. НТП значно впливає на процес підготовки кадрів і всієї системи освіти.

Характерною особливістю сучасного етапу науково-технічного прогресу є те, що він здійснюється через формування стійко відтворюються конгломератів, сполучених, синхронно розвиваються виробництв – технологічних укладів. При цьому чергуються етапи еволюційного розвитку і

структурної перебудови економіки, вході яких впроваджується комплекс радикально нових технологій. Мотиви, які спонукають до інновацій, можна об'єднати в дві групи: внутрішні і зовнішні. Внутрішні чинники (конкурентні) спонукають підприємства створювати продукцію з кращими конкурентоспроможності національної економіки.

В результаті аналізу виявлено чинники здійснення структурної політики, які, з одного боку, допомагають реалізувати переваги господарської системи держави, а з іншого боку, що негативно діють на процес оновлення економічної структури (рис. 1.5).

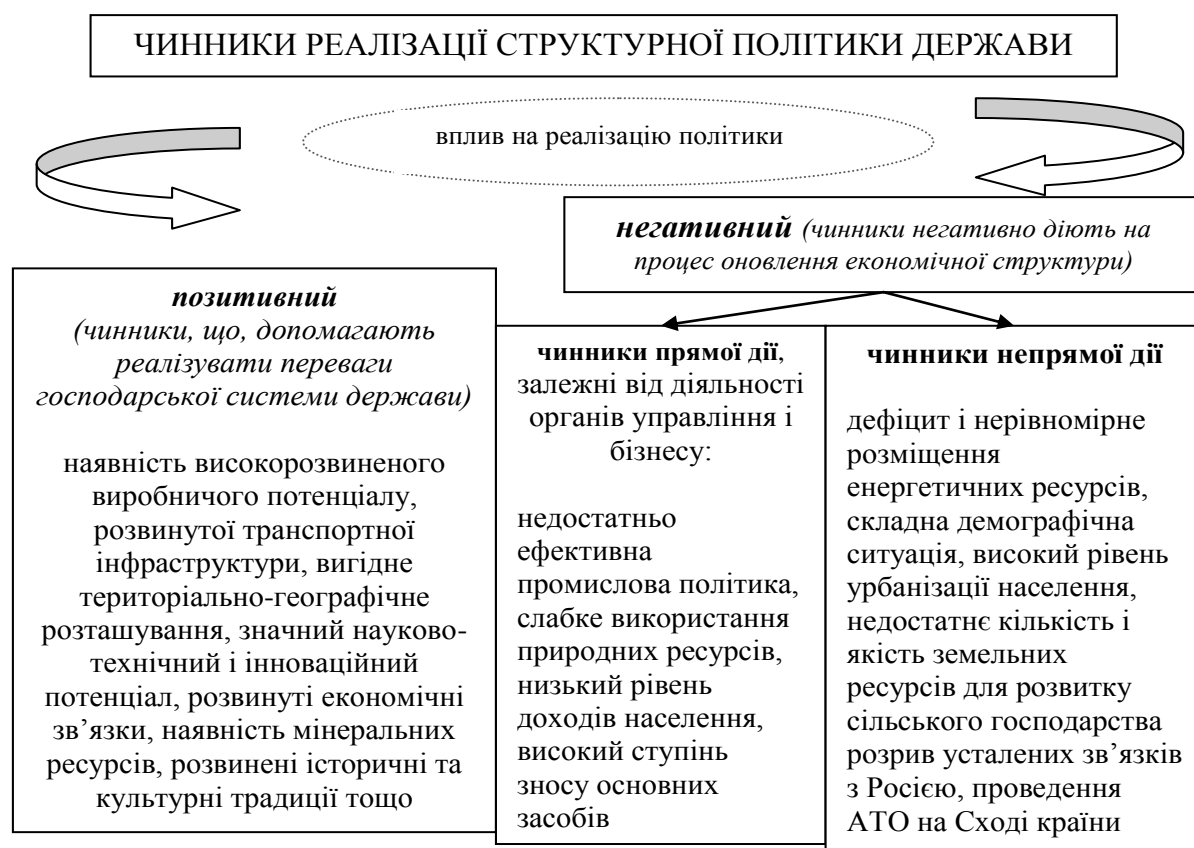

Рис. 1.5. Чинники реалізації державної структурної політики*

Джерело: розроблено автором

До таких чинників, в першому випадку, слід віднести наявність високорозвинутого виробничого потенціалу, розвинутої транспортної інфраструктури, вигідне територіально-географічне розташування, значний

науково-технічний і інноваційний потенціал, розвинуті економічні зв'язки, наявність мінеральних ресурсів, розвинені історичні та культурні традиції та ін. Негативні чинники поділені на чинники прямої дії та непрямой дії. До чинників прямої дії, залежних від діяльності органів управління і бізнесу, віднесені: недостатня ефективна промислова політика, слабе використання природних ресурсів, низький рівень доходів населення, високий ступінь зносу основних фондів. До чинників непрямой дії можна віднести: дефіцит і нерівномірне розміщення енергетичних ресурсів, складна демографічна ситуація, високий рівень урбанізації населення, недостатня кількість і якість земельних ресурсів для розвитку сільського господарства.

Багатоаспектність економічного механізму дозволила сформулювати концептуальні засади механізму реалізації структурної політики щодо зовнішнього сектору національної економіки, які базуються на сукупності нормативно-правових, економічних і організаційно-управлінських інститутів, спрямованих на виконання цілей і завдань органів державної влади при безпосередній участі органів місцевого самоврядування по економіко-соціальному розвитку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які забезпечують формування конкурентоспроможної господарської системи в сфері зовнішніх зв'язків держави (рис. 1.6).

До основних передумов, які вимагають розробки оптимальної структурної, можна віднести:

необхідність зміцнення економічної незалежності за рахунок зниження імпорту енергоносіїв, продуктів харчування та інших товарів на основі розвитку імпортозамінних виробництв;

подолання однобокої сировинної спрямованості економіки; зміцнення соціально-економічного потенціалу країни;

незавантаженість виробничих потужностей в масштабі всієї країни і високий знос основних виробничих фондів;

необхідність налагодження і будівництво нових підприємств, що відповідають вимогам сучасної ринкової економіки;

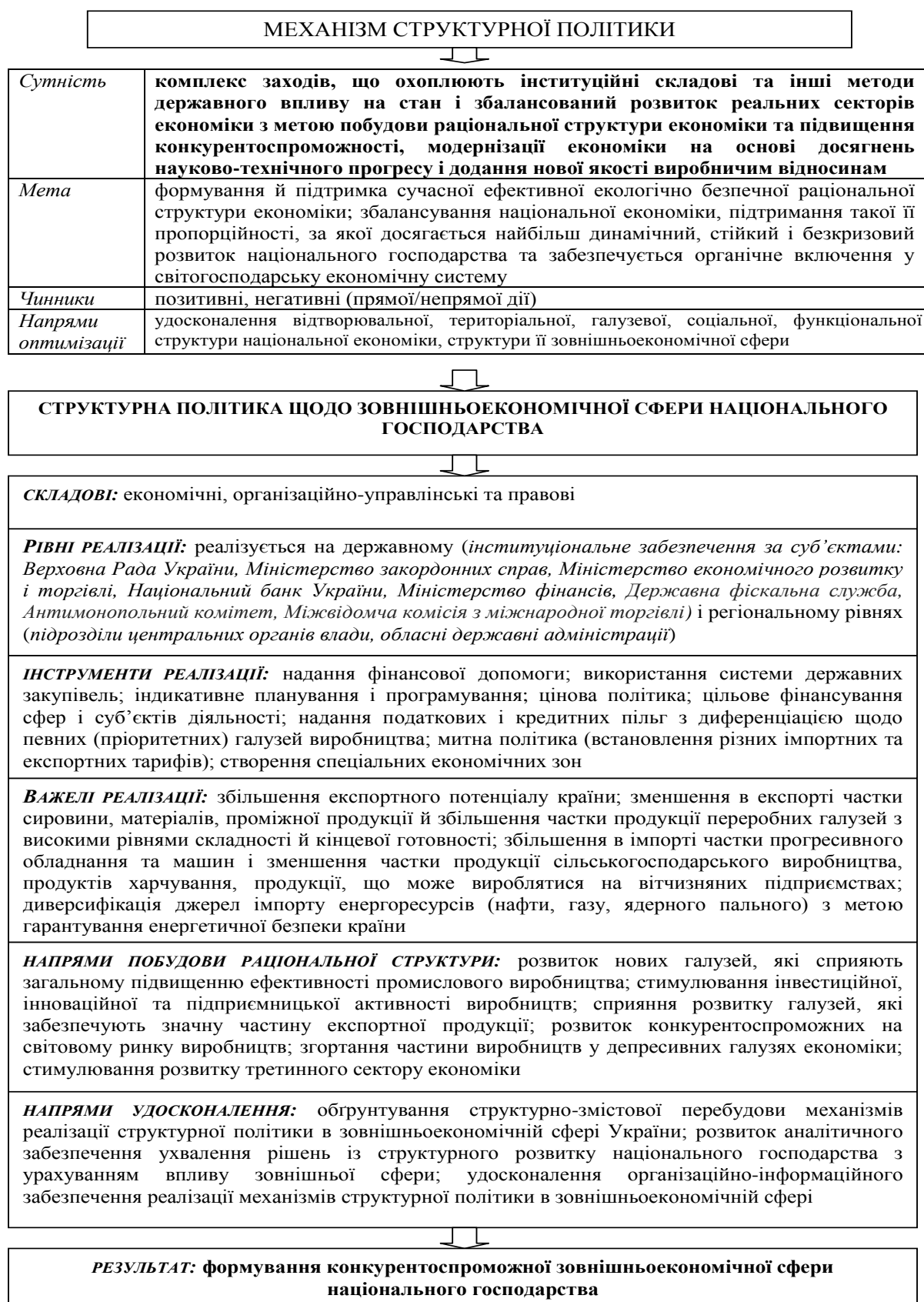

Рис. 1.6. Концептуальні засади механізму реалізації структурної політики щодо зовнішнього сектору національної економіки

Джерело: розроблено автором

наявність внутрішньогалузевих і територіальних диспропорцій, що стримують економічний розвиток країни;

імпортозалежність вітчизняної економіки, яка передбачає реалізацію серйозних змін в відтворювальній структурі економіки;

нерозвиненість виробничої інфраструктури, а також слабка матеріальна база;

охорона здоров'я, народна освіта, культура та ін.

Зазначені передумови підтверджують необхідність проведення серйозних структурних змін, у всіх секторах і сегментах невиробничої сфери, що передбачає необхідність розробки оптимальної структурної (галузевої) політики сприяє у вирішенні накопичених проблем в галузях народного господарства країни.

Висновки до розділу 1

Структура національної економіки – це сукупність історично сформованих стійких, здатних до відтворення функціональних взаємозв'язків між різними одиницями національної економіки. Виділяють такі види структури національної економіки: 1) домашнє господарство; 2) соціальна структура; 3) галузева структура; 4) територіальна структура; 5) інфраструктура національної економіки, яка виходить із визначення роду і характеру взаємодії сфер економіки; 6) структура зовнішньої торгівлі, що припускає аналіз характеру співвідношень різних товарних груп, їх імпорту та експорту.

Галузева структура представлена не тільки промисловістю та послугами, а торговельною структурою як складовою економічної структури. Важливою характеристикою міжнародної торгівлі у зовнішньоекономічній сфері є її географічна та товарна структура. Між структурою внутрішнього та зовнішнього секторів національної економіки є прямий взаємозв'язок, що

забезпечує високий рівень конкурентоспроможності країни на зарубіжному ринку.

Синтезуючи існуючу в економічній науці полеміку з приводу структурної політики, можна її характеризувати як комплекс заходів, що охоплює інституційні складові та інші методи державного впливу на стан та розвиток збалансованості реальних секторів економіки, з метою підвищення економічної безпеки національного господарства, а також модернізації економіки на основі досягнень НТП і додання нову якість виробничим відносинам. Тому при реалізації структурної політики будь-яка держава має виходити з того, що ринок на основі принципу найбільшої ефективності і вигідності формує абсолютно нову форму поділу суспільної праці і створює якісно нові форми спеціалізації структури виробництва.

З цією метою надзвичайно важливо, структурній політиці, що розробляється, намітити прорив до передових технологій, в сучасній структурі виробництва, сприяти формуванню системи взаємопов'язаних галузей з комплексної переробки мінерально-сировинних ресурсів, вирішення проблеми більш глибокої переробки сільськогосподарської сировини та домогтися підвищення ступеня завершеності технологічного циклу виробництва.

Для формування механізму удосконалення структури національної економіки щодо зовнішньоекономічних зв'язків в дослідженні розвинуто групування чинників реалізації структурної політики держави, які, на відміну від існуючих класифікацій, систематизовані на основі виділення їх змістових характеристик та напряму впливу.

Автором проаналізовано наукові праці з теорії структурної політики вітчизняних та зарубіжних фахівців та зроблено висновок, що в Україні залишається широке поле для дослідження, тому що існують розбіжності в термінології, немає однозначного розуміння об'єкта та механізму структурної політики, аналіз здійснюється за окремими складовими структури економіки, а структурній політиці щодо зовнішніх зв'язків

практично не приділяється уваги. В дослідженні розроблено концептуальні засади механізму реалізації структурної політики у сфері зовнішніх зв'язків, які базуються на сукупності нормативно-правових, економічних і організаційно-управлінських інститутів, спрямованих на виконання цілей і завдань органів державної влади при безпосередній участі органів місцевого самоврядування по економіко-соціальному розвитку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Основні результати досліджень, викладені в даному розділі, опубліковані в [114, 118, 119].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

2.1. Оцінка структурної динаміки у зовнішньоекономічній сфері національного господарства України

Зовнішньоекономічна сфера України в сучасних умовах глобалізаційних змін, розвитку науково-технічного прогресу, розширення можливостей використання інтеграційних процесів потребують динамічних трансформацій відповідно до вимог часу і забезпечення інтенсивного відтворення національної економіки. Її якісне структурне оновлення, укріплення позицій національних виробників на різних сегментах світового ринку набувають стратегічного значення для розвитку країни. Враховуючи це, важливим науково-практичним завданням постає вибір і обґрунтування методичних підходів до оцінки структурної динаміки зовнішньоекономічної сфери України і їх впливу на процеси відтворення.

Аналіз структурної динаміки постає одним із важливіших засобів дослідження закономірностей розвитку економічних явищ у часі. Структурні зміни в національній економіці відображають різні темпи зростання за видами економічної діяльності, галузями, територіальними виробничими комплексами, видами продукції, що виробляється і знаходиться в обігу, зміну питомої ваги зайнятого населення, його вікові характеристики, тощо.

Структурна динаміка, як відомо, передбачає оцінку зміни основних характеристик економічної системи і знаходить своє вираження в динаміці тих чи інших кількісних показників – пропорцій, питомої ваги відповідних структурних елементів або показників у часі. Дослідження структурної динаміки необхідне для розуміння внутрішньої логіки економічного розвитку

і визначення стратегії структурних перетворень. Процес зміни якостей системи супроводжується, перш за все, зміною зв'язків в середині системи, дослідження яких дозволяє оцінити стійкість і спрямованість руху. Таким чином, зміст структурної динаміки економічної системи показує зміну системних взаємозв'язків, що може приводити до модифікації її основних характеристик і дозволяє оцінити наявність або відсутність нових якостей системи в цілому.

Основними показниками структури у зовнішньоекономічній сфері, які відображають глибину і складність змін в національній економіці, яка економічно інтегрована у світову економіку, постають макроекономічні показники експорту, імпорту, іноземного інвестування і їх динаміка. Абсолютними величинами названих показників постає питома вага, що характеризує товарну і географічну структуру даних показників в певні періоди часу.

Для України, як і для багатьох країн світу, експорт є умовою економічного і політичного самовизначення держави, її присутності у світовій господарській системі на правах рівноправного партнерства, він відіграє роль стимулюючого фактору. Окрім зазначеного, у перехідний період в умовах тривалого економічного спаду і скорочення попиту на внутрішньому ринку, експорт відігравав роль стримуючого фактору, запобігаючи кризовому розвитку подій. Нині активним мотиваційним фактором його розвитку стали процеси посилення глобалізації, що охопили майже всі країни світу [78, с. 244].

Аналіз загальної динаміки експорту товарів України починаючи із моменту введення національної одиниці, із 1996 р. і до 2015 р. наведено в табл. 2.1., із даних якої видно, що за цей період обсяги експорту в поточних цінах зросли більш ніж в 3,7 рази. Процес змін був неоднорідний. Можна виділити періоди його скорочення і зростання. З 1996 р. по 1999 р. загальне зниження експорту становило майже 20 %, періодом зростання слід рахувати 2000-2008 рр., коли його обсяги зростали в середньому на 21 % щорічно.

Таблиця 2.1

Динаміка експорту товарів України за 1996-2015 рр. *

Роки	Експорт товарів, млн. дол. США	Зміна обсягів експорту товарів			
		Абсолютний приріст (зменшення)		Відносний приріст (зменшення)	
		+,- до 1996 р., млн. дол. США	+,- до попереднього р., млн. дол. США	У % до 1996 р.	У % до попереднього р.
1996	14400,8	0	0	100	100
1997	14231,9	-168,9	-168,9	-1,17	-1,17
1998	12637,4	-1763,4	-1594,5	-12,25	-11,20
1999	11581,6	-2819,2	-1055,8	-19,58	-8,35
2000	14572,5	171,7	2990,9	1,19	25,82
2001	16264,7	1863,9	1692,2	12,94	11,61
2002	17957,1	3556,3	1692,4	24,70	10,41
2003	23066,8	8666,0	5109,7	60,18	28,46
2004	32666,1	18265,3	9599,3	126,84	41,62
2005	34228,4	19827,6	1562,3	137,68	4,78
2006	38368	23967,2	4139,6	166,43	12,09
2007	49296,1	34895,3	10928,1	242,32	28,48
2008	66967,3	52566,5	17671,2	365,02	35,85
2009	39695,7	25294,9	-27271,6	175,65	-40,72
2010	51405,2	37004,4	11709,5	256,96	29,50
2011	68394,2	53993,4	16989,0	374,93	33,05
2012	68809,81	54409,01	415,6106	377,82	0,61
2013	63312,02	48911,22	-5497,79	339,64	-7,99
2014	53913,55	39512,75	-9398,47	274,38	-14,84
2015 ¹	38134,8	23734	-15778,7	164,8103	-29,27

¹Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

*Джерело: складено за [90, 128-136]

Значним було падіння обсягів експорту у 2009 р., яке перевищило за один рік 40 % і було пов'язане із негативним впливом світової економічної кризи. Зростання відновилося у 2010-2012 рр., що дозволило компенсувати попереднє падіння. Але вже у 2013 р. обсяги експорту почали скорочуватися, ця тенденція продовжилася і в наступні два роки. І якщо показник експорту 2015 р. розрахований без частини територій, що тимчасово окуповані або знаходяться в зоні проведення антитерористичної операції, то зниження 2013-2014 рр. говорить про наявність структурних проблем не лише у зовнішньоекономічній сфері, а і національному господарстві в цілому.

Аналіз відповідних показників динаміки імпорту товарів наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка імпорту товарів України за 1996-2015 рр. *

Роки	Імпорт товарів, млн. дол. США	Зміна обсягів імпорту товарів			
		Абсолютний приріст (зменшення)		Відносний приріст (зменшення)	
		+,- до 1996 р., млн. дол. США	+,- до попереднього р., млн. дол. США	У % до 1996 р.	У % до попереднього р.
1996	17603,4	0	0	100	100
1997	17128	-475,4	-475,4	-2,70	-2,70
1998	14675,6	-2927,8	-2452,4	-16,63	-14,32
1999	11846,1	-5757,3	-2829,5	-32,71	-19,28
2000	13956	-3647,4	2109,9	-20,72	17,81
2001	15775,1	-1828,3	1819,1	-10,39	13,03
2002	16976,8	-626,6	1201,7	-3,56	7,62
2003	23020,1	5416,7	6043,3	30,77	35,60
2004	28996,8	11393,4	5976,7	64,72	25,96
2005	36136,3	18532,9	7139,5	105,28	24,62
2006	45038,6	27435,2	8902,3	155,85	24,64
2007	60618	43014,6	15579,4	244,35	34,59
2008	85535,3	67931,9	24917,3	385,90	41,11
2009	45433,1	27829,7	-40102,2	158,09	-46,88
2010	60742,2	43138,8	15309,1	245,06	33,70
2011	82608,2	65004,8	21866	369,27	36,00
2012	84658,06	67054,66	2049,8599	380,92	2,48
2013	76963,97	59360,57	-7694,0945	337,21	-9,09
2014	54381,79	36778,39	-22582,1731	208,93	-29,34
2015 ¹	37502,3	19898,9	-16879,4923	113,0401	-31,04

¹Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

*Джерело: складено за [90, 128-136]

У цілому зміни цього показнику відповідають тенденціям динаміки експорту, але є і певні відмінності. Так, загальне зростання за період з 1996 по 2015 рр. було менш інтенсивним і становило 2,1 рази; збільшення обсягів імпорту також почалося із 2000 р., але рівень 1996 р. був досягнутий лише у 2003 р., на три роки пізніше ніж по експорту; в період кризи у 2009 р., а також у 2014-2015 рр. падіння було інтенсивнішим, ніж по експорту.

Аналіз змін щодо експорту та імпорту послуг має значення у зв'язку із зростанням цієї складової міжнародної торгівлі останні роки. Через експорт-імпорт послуг розповсюджується, в тому числі і технологічне знання, що має значення для розвитку інноваційної складової національної економіки. Динаміка експорту-імпорту послуг за 1996-2015 рр. наведено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Динаміка експорту-імпорту послуг України за 1996-2015 рр. *

Роки	Експорт послуг			Імпорт послуг		
	Обсяг, млн. дол. США	У % до 1996 р.	У % до попереднього р.	Обсяг, млн. дол. США	У % до 1996 р.	У % до попереднього р.
1996	4746,6	100	100	1204,5	100	100
1997	4738,4	-0,17	-0,17	1418,3	17,75	17,75
1998	3819,8	-19,53	-19,39	1430,9	18,80	0,89
1999	3613,9	-23,86	-5,39	1113,2	-7,58	-22,20
2000	3486,8	-26,54	-3,52	1150,9	-4,45	3,39
2001	3544,4	-25,33	1,65	1147,5	-4,73	-0,30
2002	4055,3	-14,56	14,41	1191,6	-1,07	3,84
2003	4248	-10,50	4,75	1458	21,05	22,36
2004	5307,9	11,83	24,95	2058,6	70,91	41,19
2005	6134,7	29,24	15,58	2935	143,67	42,57
2006	7505,5	58,12	22,35	3719,7	208,82	26,74
2007	9038,9	90,43	20,43	4980,6	313,50	33,90
2008	11741,3	147,36	29,90	6468	436,99	29,86
2009	9598,3	-18,25	-18,25	5173,5	-20,01	-20,01
2010	11759,4	147,74	22,52	5447,7	352,28	5,30
2011 ¹	13347,7	181,21	13,51	6191,9	414,06	13,66
2012 ¹	13116	176,32	-1,74	6639,2	451,20	7,22
2013 ¹	14233,2	199,86	8,52	7523	524,57	13,31
2014 ¹	11520,8	142,72	-19,06	6373,1	429,11	-15,29
2015 ¹	9551,1	101,22	-17,10	5144,4	327,10	-19,28

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

*Джерело: складено за [90, 128-136]

Аналіз динаміки експорту-імпорту послуг показав, що їх загальні обсяги збільшувалися не рівномірно. Так за 1996-2015 рр. експорт послуг збільшився в 2 рази, а імпорт – більш ніж у 4 рази. Різниця у темпах зростання дозволила зменшити розрив між абсолютними розмірами експорту

і імпорту послуг, який в 1996 р. становив майже 4 рази, а починаючи із 2005 р. скоротився до 2 разів.

Загальні обсяги експорту послуг значно менші ніж товарів, і досить чітко простежується тенденція до її зменшення за період, що аналізується. Так, у 1996-1997 рр. співвідношення товарів і послуг у загальному обсязі експорту становили 75 до 25, починаючи із 1998 р. частка послуг почала скорочуватися і у 2004 р. становила вже лише 14 %, після чого поступово зросла лише до 20 % у 2015 р.

Загальна динаміка процесів іноземного інвестування, тобто зовнішньоекономічних зв'язків України, що відображаються у переміщенні капіталу, наведена на рис. 2.1. Її аналіз показує загальну тенденцію зростання прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну і за її межі, за винятком 2015 р. Так, обсяги іноземного інвестування національної економіки за цей період зросли більш ніж в 63 рази і у 2014 р. досягли суми у 57056,4 млн. дол. США, протилежний потік (інвестиції із України) збільшився ще значніше – більш ніж у 78 раз і становив на 1 січня 2014 р. 6597,4 млн. дол. США. Але в цілому абсолютні значення обсягів інвестування у порівнянні із потребами і прикладами країн центральної і східної Європи виглядають досить стримано.

Відмінною рисою зовнішньоекономічної сфери України постає високий ступінь структурної неоднорідності, що знаходить своє вираження в галузевій диференціації експорту-імпорту товарів і послуг, а також іноземного інвестування. Наявність такої сегментації пояснюється тим, що національне господарство має деформовану структуру, співвідношення між різними секторами суспільного виробництва значно відрізняються, що зумовлюється рівнем розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, ступенем активності національного господарства в міжнародному поділі праці, закономірностями науково-технічного та соціального процесу, характером циклів і криз. Структура зовнішньої торгівлі будь-якої країни пов'язана із розвитком певних галузей економіки, що є складовими національного господарства, із функціонуванням певних сегментів світового

ринку, крім того, особливості її розвитку визначаються загальною ситуацією, що складається у світовому господарстві в цілому [9, с. 7].

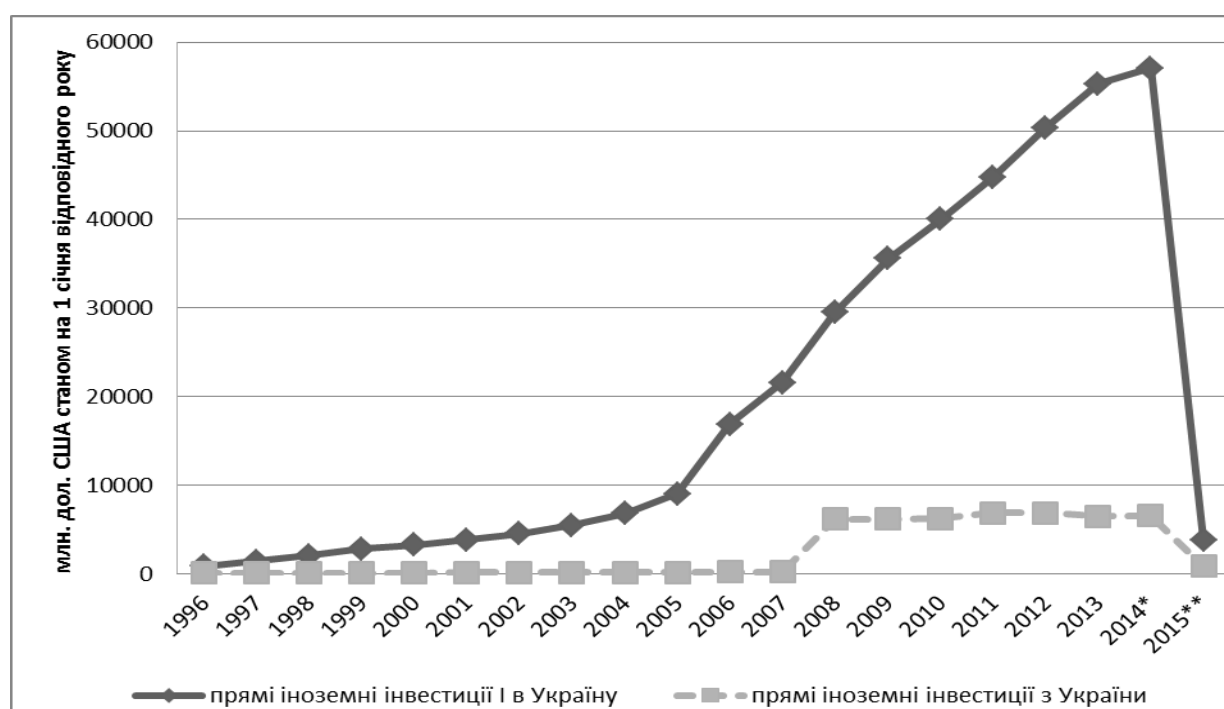

Рис. 2.1. Прямі іноземні інвестиції в Україну і з України за 1996-2015 рр.

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

**Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

*Джерело: складено за [90, 128-136]

Аналіз структури українського експорту товарів за групами української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності показав, що в ній найбільша питома вага припадає на такі групи, як:

недорогоцінні метали та вироби з них (28,3 % у 2014 р.), в яких найбільшою є частка чорних металів (23,9 % у 2014 р.);

продукти рослинного походження (16,2 % у 2014 р.), в яких найбільшою є частка зернових культур (12,1 % у 2014 р.);

мінеральні продукти (11,3 % у 2014 р.), в яких найбільшою є частка руд, шлаків і золи (6,4 % у 2014 р.);

машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання (10,5 % у 2014 р.);

жири та олії тваринного або рослинного походження (7,1 % у 2014 р.);
 готові харчові продукти (5,7 % у 2014 р.);
 продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (5,7 % у
 2014 р.);

засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби (2,7 % у
 2014 р.).

На всі інші групи товарів у 2014 р. сумарно приходилося 12,5 %.

Динаміка змін частки цих груп товарів в структурі українського експорту за 2001-2014 рр. (Додаток Б) наведена на рис. 2.2.

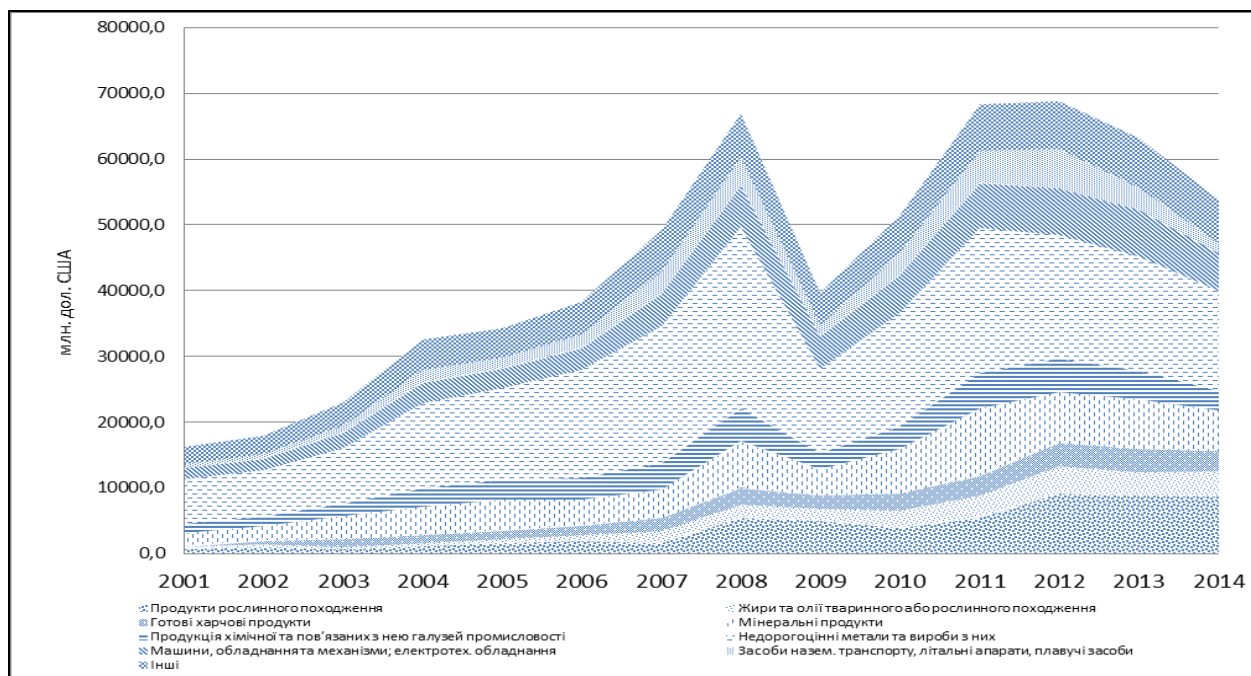

Рис. 2.2. Динаміка структура українського експорту товарів за основними групами УКТ ЗЕД, 2001-2014 рр.

*Джерело: складено за [50-53]

За цей період відбулися певні зміни в структурі українського експорту товарів. До них слід віднести значне зростання експорту товарів, що пов'язані із сільськогосподарським виробництвом. Це – зростання обсягів і частки продуктів рослинного походження, жирів та олії тваринного або рослинного походження і готових харчових продуктів. Сумарно частка цих

груп збільшилася із 8,4 % до 29 %, тобто більш ніж в 3 рази. Найбільшим було зростання частки експорту жирів та олії тваринного або рослинного походження (більш ніж в 5 разів). Частка експорту продуктів рослинного походження зросла більш ніж в 3 рази, а готових харчових продуктів – більш ніж в 2 рази. Друга значна зміна пов'язана із зменшенням в структурі експорту частки недорогоцінних металів та виробів з них, яка із 2001 р. по 2014 р. скоротилася із 41,3 % до 28,2 %, тобто майже на третину. Значним було і зниження частки продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (із 9,1 % до 5,7 %).

Необхідно відмітити, що змін, які б говорили про покращення структури експорту, тобто про збільшення в ньому часток товарів із значною часткою доданої вартості не відбулося. Так, частка таких видів товарів як машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання за цей період не змінилася і становила в 2014 р. 10,5 % як і в 2001 р., а частка засобів наземного транспорту, літальних апаратів, плавучих засобів навіть зменшилася із 3,4 % в 2001 р. до 2,7 % – в у 2014 р.

У структурі українського імпорту товарів найбільша питома вага припадає на мінеральні продукти, частка яких в структурі імпорту у 2014 р. становила 29,6 %. Другу позицію займають машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання, частка яких у 2014 р. становила 16,0 %, третю – продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (12,5 %). Значними є частки такої продукції як полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них (6,7 %) і недорогоцінні метали та вироби з них (6,1 %). На засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби і готові харчові продукти приходилося відповідно 4,9 % і 4,8 %.

За 2001-2014 рр. в структурі імпорту товарів України (додаток Б) відбулися зміни, що носять певний позитивний характер, тому що пов'язані із зниженням частки мінеральних продуктів, яка скоротилася із 42,6 % до 29,6 % при зростанні часток інших видів продуктів (рис. 2.3). Так

найбільшого зростання зазнала частка продуктів рослинного походження, яка збільшилася в 2,2 рази. Частки таких груп товарів як «живі тварини, продукти тваринного походження», «продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості» і «полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них» зросли відповідно в 1,8, 1,7 і 1,5 разів. Частки інших груп товарів збільшилися в меншому ступені (частка готових харчових продуктів зросла в 1,3 рази, недорогоцінних металів та виробів з них – в 1,2 рази, машин, обладнання та механізмів – в 1,1 рази) або не змінилася («жири та олії тваринного або рослинного походження», «засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби»). Таким чином, зменшилася лише частка мінеральних продуктів.

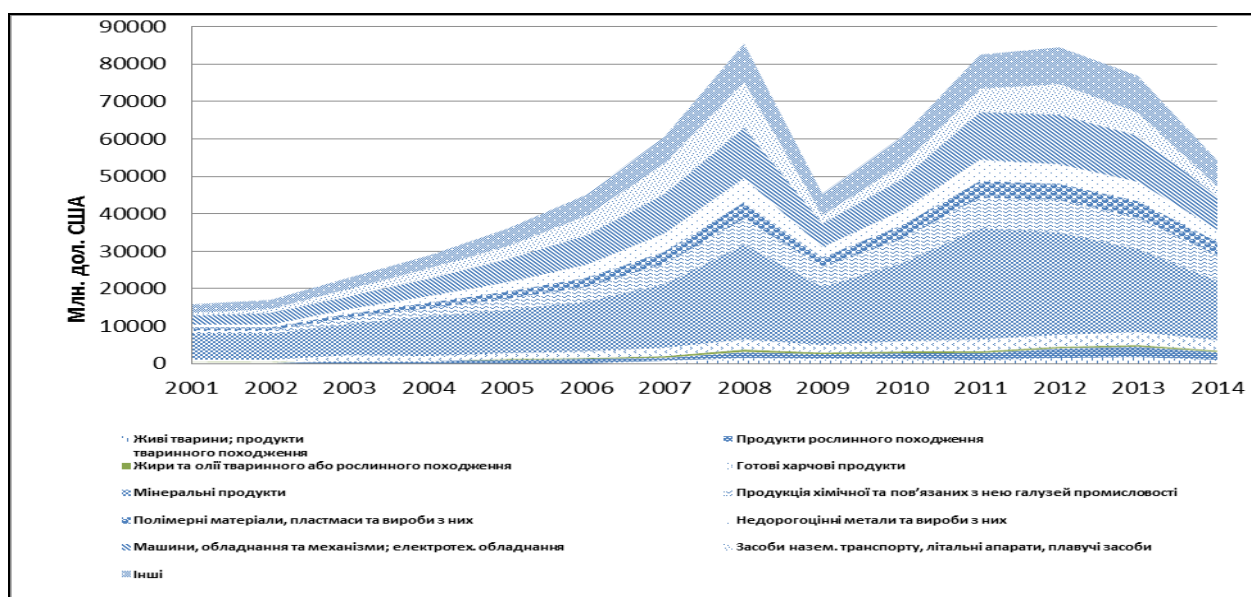

Рис. 2.3. Динаміка структури українського імпорту товарів за основними групами УКТ ЗЕД, 2001-2014 рр.*

*Джерело: складено за [50-53]

Важливе місце в структурній динаміці зовнішньоекономічної сфери належить експорту і імпорту послуг, значення яких в світовій торгівлі зростає. Розвиток сфери послуг виступає важливим джерелом довгострокового економічного зростання, тому що висока продуктивність праці в цьому секторі призводить до більших темпів зростання ВВП, ніж ті,

що здатна забезпечити промисловість. Лідерами на світовому ринку послуг є провідні країни, країни G7, на які припадає майже 70 % їх світового експорту і понад 50 % їх імпорту. Розвиток світового ринку послуг безпосередньо пов'язаний із впливом науково-технічного прогресу, що особливо проявляється у секторі телекомунікаційних, інформаційних і комп'ютерних послуг, що можуть більш ефективно впливати на структуру та динаміку експорту країни, продуктивність праці, конкурентоспроможність підприємств і цілих галузей, а у результаті – на рівень життя населення [147].

З 2013 р. в Україні була запроваджена класифікація зовнішньоекономічних послуг (КЗЕП), адаптована до розширеної класифікації послуг платіжного балансу, рекомендованої керівництвом зі статистики міжнародної торгівлі послугами (Статвідділ ООН, 2010) та керівництвом з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції, шостого видання (МВФ, 2009) [64]. З метою забезпечення співставлення статистичних даних, побудованих на різних класифікаціях, Державною службою статистики України було проведено перерахунок даних відповідно перехідним ключам між КЗЕП та КПЗЕД. Аналіз змін в структурі експорту послуг України за видами за 2000-2015 рр. проведено на основі цих перерахованих даних.

У структурі експорту послуг України найбільшою є частка транспортних послуг, яка в 2015 р. становила 54,8 % від їх загального обсягу. Значною є і частка послуг у сфері телекомунікацій, комп'ютерних та інформаційних послуг, яка у 2015 р. досягла майже 16 %. Третю позицію в структурі експорту послуг займають послуги з переробки матеріальних ресурсів із часткою в 11,1 %. На ділові послуги, що включають послуги із дослідження та розробки, професійні та консалтингові послуги, наукові та технічні послуги, послуги з обробки та усунення забруднення навколишнього середовища, послуги сільського господарства та видобутку, послуги операційного лізингу, послуги, пов'язані з торгівлею, посередницькою діяльністю і ін., в 2015 р. приходилося 8,2 %. Частки інших видів послуг не

перевищують 3 % від їх загального обсягу. Аналіз динаміки структури експорту послуг за їх видами відповідно КЗЕП за 2000-2015 рр. дозволив визначити наступні основні тенденції (табл. 2.4):

зменшення частки послуг із ремонту та технічного обслуговування із 3,9 % у 2000 р. до 2,0 % у 2015 р.;

значне зростання частки послуг у сфері телекомунікацій, комп'ютерних та інформаційних послуг із 2,6 % у 2000 р. до 15,9 % у 2015 р.;

помітне збільшення частки послуг з переробки матеріальних ресурсів (із 2,0 % у 2000 р. до 11,1 % у 2015 р.);

зростання частки ділових послуг (із 4,0 % у 2000 р. до 8,2 % у 2015 р.);

незначні зміни в сторону зростання частки за іншими видами послуг.

Стабільний розвиток національної економіки, як свідчить досвід розвинених країн, передбачає забезпечення оптимального співвідношення між обсягами експорту і імпорту. Крім того, увагу слід зосередити на тих сегментах сфери послуг, які забезпечують формування конкурентоспроможності національних виробників і економіки в цілому.

Структура імпорту послуг за видами відрізняється від експорту, хоча і має певні сходні риси. До них слід віднести найбільшу питому вагу транспортних послуг, яка сягає 22,3 % у 2015 р., але це більш ніж вдвічі менше ніж у їх експорті. Значні частки таких видів послуг як послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні послуги (10,4 % у 2015 р.) і ділові послуги (13,4 % у 2015 р.).

Відмінність полягає у значно більших частках таких видів послуг як: послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю (16,5 % у 2015 р. – в імпорті, проти 1,9 % – в експорті);

державні та урядові послуги (14,7 % в 2015 р. – в імпорті, проти менш ніж 0,2 % – в експорті);

Таблиця 2.4

**Динаміка структури експорту послуг України за видами відповідно
КЗЕП, 2000-2015 рр.***

Експорт послуг за видами КЗЕП	2000 р.		2005 р.		2010 р.		2015 р. ¹	
	Млн. дол. США	Питома вага, %	Млн. дол. США	Питома вага, %	Млн. дол. США	Питома вага, %	Млн. дол. США	Питома вага, %
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	70,3	2,0	214,0	3,5	484,7	4,1	1056,5	11,1
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що невіднесені до інших категорій	134,7	3,9	339,4	5,5	470,8	4,0	189,6	2,0
Транспортні послуги	2922,3	83,8	4486,6	73,1	7835,2	66,6	5230,8	54,8
Послуги, пов'язані з подорожами	60,4	1,7	207,0	3,4	381,1	3,2	199,7	2,1
Послуги з будівництва	37,2	1,1	158,1	2,6	140,9	1,2	289,9	3,0
Послуги зі страхування	3,9	0,1	24,9	0,4	70,5	0,6	39,9	0,4
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	22,1	0,6	35,6	0,6	476,9	4,1	178,6	1,9
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	1,3	0,0	9,8	0,2	41,5	0,4	50,3	0,5
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	89,9	2,6	228,3	3,7	677,4	5,8	1516,2	15,9
Ділові послуги	140,9	4,0	412,9	6,7	1149,7	9,8	781,0	8,2
Інші	3,8	0,1	18,0	0,3	30,9	0,3	18,6	0,2
Разом	3486,9	100,0	6134,7	100,0	11759,4	100,0	9551,1	100,0

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

*Джерело: складено за [90, 128-136]

послуги, пов'язані з подорожами (11,6 % в 2015 р. – в імпорті, проти 2,1 % – в експорті);

роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності (5,8 % в 2015 р. – в імпорті, проти 0,5 % – в експорті).

Аналіз структури імпорту послуг України за видами відповідно КЗЕП за 2000-2015 рр. дозволив визначити наступне (табл. 2.5):

Таблиця 2.5

**Динаміка структури імпорту послуг України за видами відповідно
КЗЕП, 2000-2015 рр.***

Імпорт послуг за видами КЗЕП	2000 р.		2005 р.		2010 р.		2015 р. ¹	
	Млн. дол. США	Питома вага, %	Млн. дол. США	Питома вага, %	Млн. дол. США	Питома вага, %	Млн. дол. США	Питома вага, %
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	15,2	1,3	40,1	1,4	63,3	1,2	63,3	1,2
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що невіднесені до інших категорій	13,6	1,2	24,1	0,8	50,0	0,9	85,2	1,7
Транспортні послуги	253,2	22,0	629,8	21,5	1178,9	21,6	1147,3	22,3
Послуги, пов'язані з подорожами	42,9	3,7	153,2	5,2	347,2	6,4	595,0	11,6
Послуги з будівництва	23,4	2,0	158,5	5,4	106,6	2,0	37,9	0,7
Послуги зі страхування	38,3	3,3	60,3	2,1	113,2	2,1	72,5	1,4
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	52,4	4,6	255,7	8,7	1085,5	19,9	851,3	16,5
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	17,3	1,5	209,6	7,1	435,3	8,0	298,2	5,8
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	109,9	9,6	213,0	7,3	301,2	5,5	537,0	10,4
Ділові послуги	113,5	9,9	531,2	18,1	1042,1	19,1	690,2	13,4
Послуги приватним особам	10,4	0,9	67,2	2,3	194,7	3,6	8,3	0,2
Державні та урядові послуги	460,8	40,0	592,4	20,2	529,6	9,7	758,3	14,7
Разом	1150,9	100,0	2935,0	100,0	5447,7	100,0	5144,4	100,0

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

*Джерело: складено за [50-53, 90]

практичну відсутність зміни частки найбільшої групи в структурі імпорту послуг, частки транспортних послуг, яка протягом всього періоду знаходилася на рівні 21,5 %-22 %;

значне зниження частки державних та урядових послуг, яка скоротилася із 40 % у 2000 р. до 14,7 % у 2015 р.;

стійке зростання частки послуг, пов'язаних із подорожами (2000 р. – 3,7 %, 2005 р. – 5,2 %, 2010 р. – 6,4 %, 2015 р. – 11,6 %);

загальне зростання часток при наявності зниження у 2015 р. у порівнянні із 2010 р. Це відноситься до послуг, пов'язаних із фінансовою діяльністю, послуг у сфері телекомунікацій, комп'ютерних та інформаційних послуг, роялті та інших послуг, пов'язаних із використанням інтелектуальної власності, ділових послуг.

Структурна динаміка зовнішньоекономічної сфери тісно пов'язана із міжнародним рухом капіталів і знаходить своє вираження в структурі залучених в Україну прямих іноземних інвестицій, які відіграють важливу роль не лише в використанні необхідних обсягів капіталу, а і в впровадженні сучасних технологій, передового зарубіжного досвіду, ноу-хау, методів управління, тощо.

Дослідження структурних трансформацій за участю іноземних інвестицій пов'язано із аналізом їх зміни за видами економічної діяльності, що дозволяє оцінити рівень зовнішньої привабливості тих чи інших галузей і секторів національної економіки. Безумовно, інтенсивність іноземного інвестування і її галузева спрямованість залежить від багатьох факторів ендогенного і екзогенного характеру, життєвого циклу товару, рівня конкуренції на ринку, сприятливості інвестиційного клімату тощо.

Укрупнено в структурі прямого іноземного інвестування економіки України виділяють наступні види економічної діяльності:

сільське, лісове та рибне господарство;

промисловість;

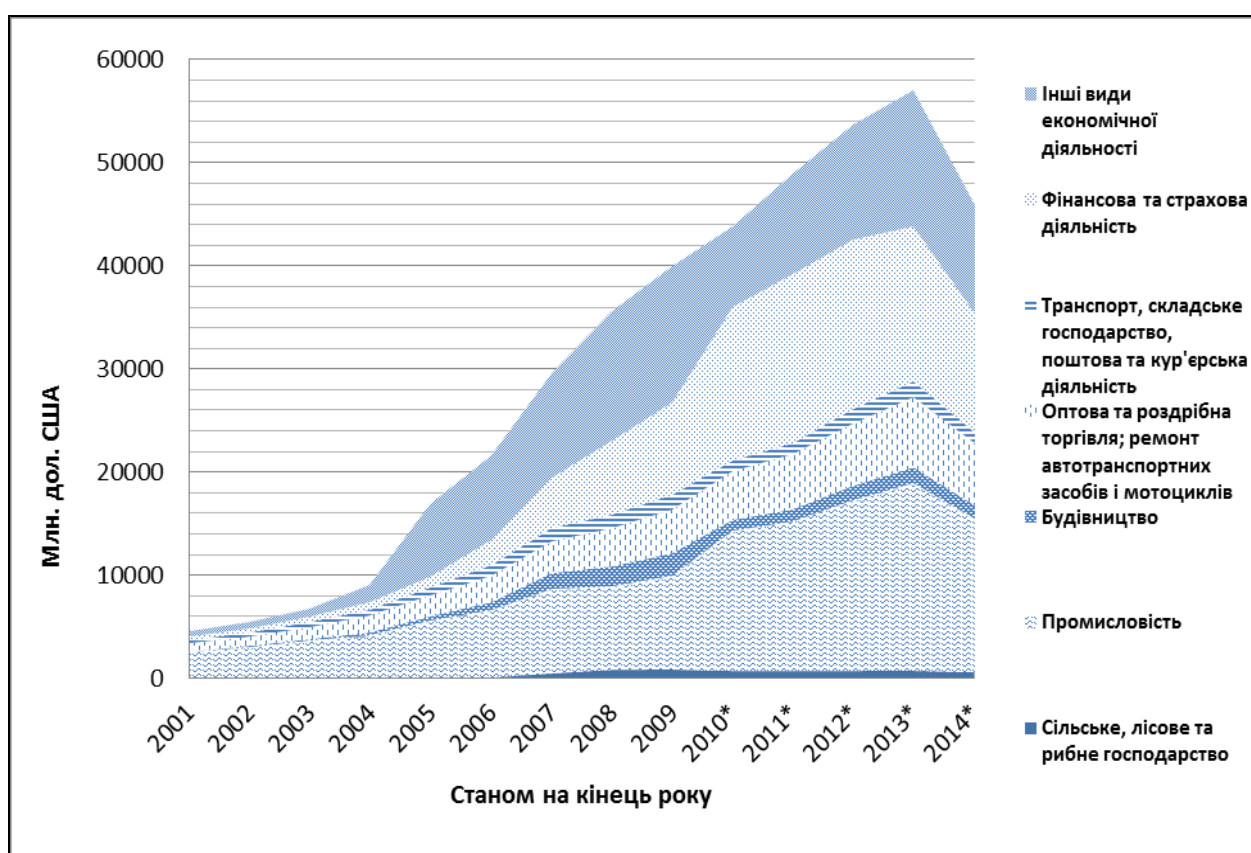
будівництво;

оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів;

транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність;

фінансова та страхова діяльність;
інші види економічної діяльності.

Аналіз динаміки структури прямого іноземного інвестування за видами економічної діяльності за 2001-2014 рр. (Додаток В) показав, що найбільшим за обсягами видом економічної діяльності продовжує залишатися промисловість із часткою у 32,3 %, другу позицію займає фінансова і страхова діяльність (25,1 %), третю – оптова та роздрібна торгівля і ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (13,1 %) (рис. 2.4).

*Наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

Рис. 2.4. Динаміка структури прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності, 2001-2014 рр.*

*Джерело: складено за [50-53, 90]

Проведений аналіз даних за 2001-2014 рр. дозволив визначити, що в структурі прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності відбулися наступні зміни:

більш ніж на третину зменшилася частка промисловості (2001 р. – 53,6 %, 2015 р. – 32,3 %);

більш ніж в три рази зросла частка фінансової і страхової діяльності (2001 р. – 7,8 %, 2015 р. – 25,1 %), що стала другим за обсягами напрямом прямого іноземного інвестування;

в двічі зросла частка прямого іноземного інвестування інших видів діяльності (2001 р. – 10,4 %, 2015 р. – 22,9 %);

майже на чверть скоротилася частка оптової та роздрібною торгівлі і ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (2001 р. – 16,9 %, 2015 р. – 13,1 %);

майже на дві третини скоротилася частка транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності (2001 р. – 6,8 %, 2015 р. – 2,5 %);

частки найменших за обсягами інвестування видів економічної діяльності будівництва і сільського, лісового та рибного господарства зазнали незначних змін, так, частка будівництва зросла із 2,6 % в 2001 р. до 2,8 % в 2015 р., а сільського, лісового та рибного господарств скоротилася із 1,9 % до 1,3 %.

З точки зору структурних змін важливим є визначення за рахунок яких галузей мало місце скорочення обсягів прямого іноземного інвестування промисловості і за рахунок яких видів діяльності відбувся значне зростання частки інших видів економічної діяльності.

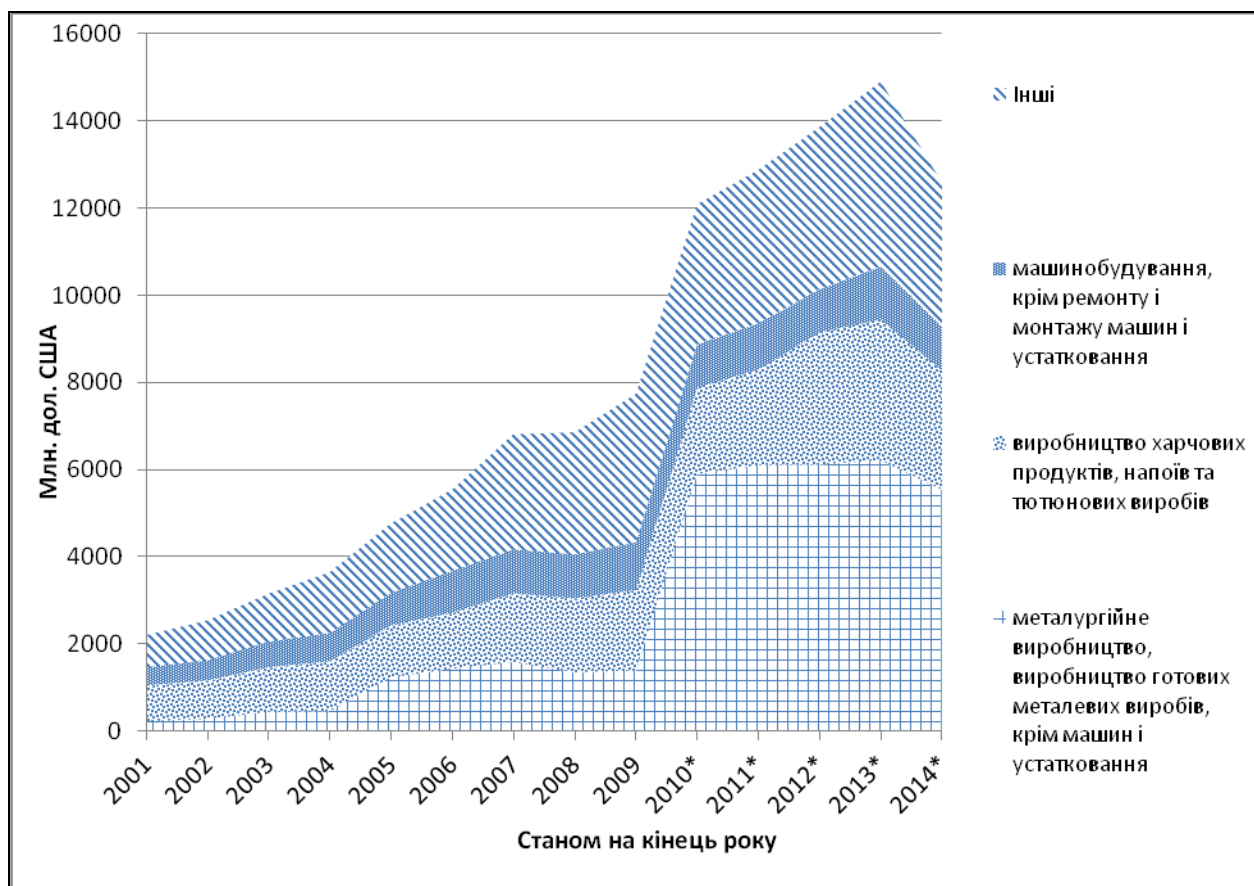
Аналіз структури інвестування промисловості показав, що найбільші обсяги припадають на такі групи як:

металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування (44,1 % у 2014 р.);

виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (21,7 % у 2014 р.);

машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування (8,1 % у 2014 р.).

Аналіз змін часткок цих видів діяльності в структурі прямого іноземного інвестування промисловості наведений на рис. 2.5.

*Наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

Рис. 2.5. Динаміка структури прямих іноземних інвестицій промисловості за видами діяльності, 2001-2014 рр.*

*Джерело: складено за [54-58, 90]

Із наведених даних видно, що частка інвестування металургійного виробництва і виробництва готових металевих виробів за цей період збільшилася більш ніж в 4 рази. Частки двох інших груп (виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів і машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування) зменшилися. Причому частка інвестування машинобудування скоротилася більш ніж на половину.

Необхідно зазначити, що зовнішня торгівля України, її експорт переважно формується в межах гірничо-металургійного комплексу. Саме він виступає галуззю міжнародної спеціалізації країни, джерелом валютних надходжень, саме по цьому напрямку Україна входить в десятку провідних виробників світу і займає певні позиції на відповідних товарних сегментах світового ринку. Протягом усіх років незалежності ця галузь економіки функціонувала в умовах міжнародної конкуренції, освоювали певні сектори відповідних зовнішніх ринків, тому і займає провідне місце в структурі іноземного інвестування [149].

Аналізуючи зміни в структурі прямого іноземного інвестування інших видів діяльності слід виділити зростання в останні роки частки операцій з нерухомим майном, професійної, наукової та технічної діяльності, інформації та телекомунікацій, діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (рис. 2.6).

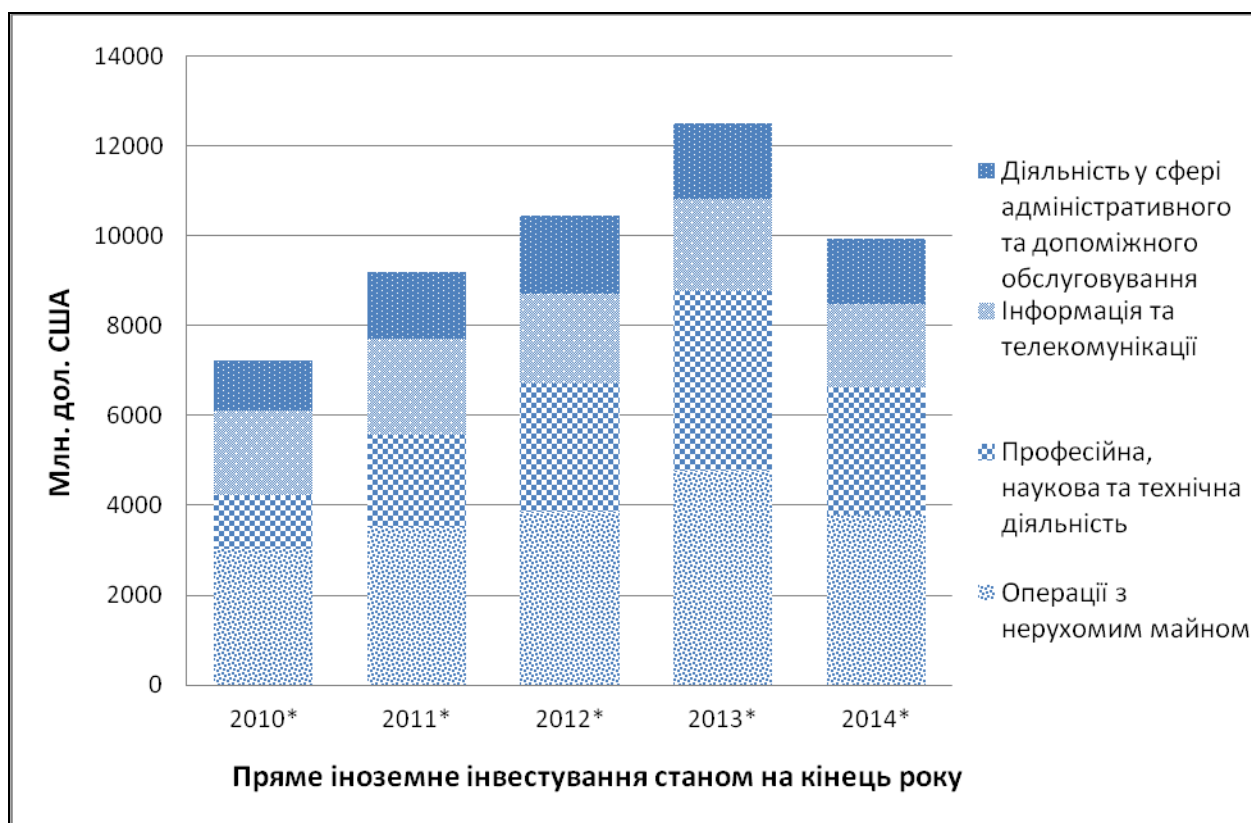

Рис. 2.6. Динаміка прямого іноземного інвестування окремих видів діяльності, 2001-2014 рр.*

*Джерело: складено за [54-58, 90]

Сумарно частки цих груп в загальних обсягах прямого іноземного інвестування починаючи із 2013 р. перевищують 20 %.

Аналіз структурної динаміки у зовнішньоекономічній сфері України, який охопив експорт-імпорт товарів і послуг, а також пряме іноземне інвестування дозволив визначити, що певні позитивні структурні зміни відбулися в їх галузевій структурі, але в цілому до нині експорт і імпорт товарів продовжує носити переважно сировинний характер, в експорті послуг переважають транспортні послуги, що забезпечують перевезення товарів, що експортуються, напрями прямого іноземного інвестування також переважно зосереджені на галузях, що мають незначний рівень доданої вартості.

2.2. Проблеми кількісного вимірювання структурних змін в зовнішньоекономічній сфері національного господарства України

Зовнішньоекономічна діяльність України почала розвиватися із моменту набуття незалежності і завжди визначала економічні можливості країни. Досвід розвитку вітчизняної економіки показує значну, а подекуди і вирішальну, роль зовнішнього сектору. В перші роки незалежності зв'язки вітчизняних підприємств із закордонними партнерами дозволили отримувати потік валютних надходжень, що дало змогу забезпечити поступове відновлення української економіки, добитися певних темпів економічного зростання і укорінити ринкове мислення в економічну поведінку господарських суб'єктів і держави [150]. Але проблеми структурного характеру майже не були вирішені і подальший розвиток неможливий без якісних змін і вигідного використання переваг міжнародного поділу праці. Проблемами структурного характеру для зовнішньоекономічної сфери України залишаються [40, 63, 78, 144]:

продовження орієнтації на експорт і імпорт матеріало- і енергоємної продукції і послуг, що забезпечують функціонування саме таких виробництв;

низька частка в структурі експорту-імпорту товарів наукомістких виробництв, машинобудівної продукції, продукції із високим рівнем доданої вартості;

відсутність мережі інноваційної інфраструктури, яка би сприяла покращенню структури експорту-імпорту послуг;

проблеми із розвитком, розширенням та модернізацією транспортної системи та її інфраструктури для реалізації транзитних перевезень за напрямками «Схід-Захід», «Північ-Південь»;

неефективна експортна спеціалізація за окремими видами сільськогосподарської продукції із низьким рівнем її переробки;

низький рівень розвитку курортно-оздоровчої та туристично-рекреаційної індустрії та мережі відповідної інфраструктури і ін.

Саме тому, заходи із реалізації структурних зрушень набувають стратегічного значення для країни і визначають можливі траєкторії її майбутнього розвитку в системі світового господарства. В цих умовах розвиток державної структурної політики не можливих без аналізу існуючих наукових підходів до визначення стану, оцінки структурної динаміки, тенденцій розвитку національного господарства і його ключових сфер діяльності, кількісного вимірювання процесу структурних змін.

У науковій літературі є багато теоретичних і практичних напрацювань щодо аналізу і оцінки структурної динаміки відносно економічних систем в цілому, в дослідженні структурних зрушень [28, 43, 62, 955, 122, 123, 127, 140, 145, 148]. У статистичному аспекті структурна динаміка досліджує зміну часток окремих груп у складі сукупності. Методологія статистичного дослідження змін структури соціально-економічних явищ рахується універсальною і використовується для різноманітних цілей.

Найбільше розповсюдження отримав метод часткових показників, на основі яких можна робити висновок про інтенсивність змін об'єму окремих часток сукупності, тобто різниці в темпах зростання цих часток. Для цього використовуються дві групи показників. Перша базується на використанні

різниці між питомою вагою часток сукупності (абсолютний приріст питомої ваги, середній приріст питомої ваги), друга – на їх співвідношенні (темп росту питомої ваги, середній темп росту питомої ваги, середня питома вага). Характеристика цих показників із формулами розрахунку наведена в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Приватні показники структурної динаміки і їх характеристика*

Показники	Формула	Складові елементи формул	Характеристика використання для оцінки структурної динаміки
Абсолютний приріст питомої ваги	$\Delta_d = d_i - d_0$	d_i, d_0 - питома вага i і базисного періодів відповідно	<p><u>Дозволяють</u>: оцінити абсолютну і відносну зміну окремих часток сукупності; роботи висновок про інтенсивність змін об'єму окремих часток; визначати різниці в темпах зростання часток сукупності; усереднювати зростання(зниження) питомої ваги окремих часток; визначати середнє значення питомої ваги часток за певний період часу.</p> <p><u>Не надають</u> узагальнюючої характеристики змін всієї структури</p>
Відносний приріст питомої ваги	$I_i = \frac{d_i}{d_0} * 100\%$	d_i, d_0 - питома вага i і базисного періодів відповідно	
Середній приріст питомої ваги	$\bar{\Delta} = \frac{d_i - d_0}{n - 1}$	d_i, d_0 - питома вага i і базисного періодів відповідно; n – кількість градацій	
Темп росту питомої ваги	$K_{\Delta d} = \frac{d_i}{d_0} * 100\%$	d_i, d_0 - питома вага i і базисного періодів відповідно	
Середній темп росту питомої ваги	$K_{\Delta d} = \sqrt[n-1]{\frac{d_i}{d_0}} * 100\%$	d_i, d_0 - питома вага i і базисного періодів відповідно; n – кількість градацій	
Середня питома вага	$\bar{y}_{\Delta d} = \frac{\sum d_i}{n}$	d_i, d_0 - питома вага i періоду	

*Джерело: складено за [43, 62, 123, 127, 148]

Головною перевагою наведених показників постає те, що на їх основі можна оцінити динаміку зміни окремих часток сукупності, а недоліком – неможливість отримання узагальнюючої характеристики зміни всієї структури.

Систему узагальнюючих показників структурних зрушень одним із перших запропонував Л. Казинець, до них відносяться наступні [62]:

маса структурного зрушення (визначається як різниця питомої ваги структурного показника в поточному періоді і його питомої ваги в базисному періоді);

швидкість структурного зрушення (розраховується як відношення маси або індексу структурного зрушення до часового інтервалу, який він охоплює);

інтенсивність (постає основним показником для оцінки змін, що відбуваються в економіці, і показує ступінь зміни маси зрушення в одиницю часу);

інерційність структурного зрушення (це по суті час, протягом якого зрушення буде розвиватися при умові неврахування урядового впливу, або, якщо його рахувати умовно стабільним, цей показник достатньо складно використовувати, тому що після виявлення певних зрушень в економіці достатньо складно їх відділити від дій влади, тому інерційність визначити складно);

потенціал структурного зрушення (це величина самого зрушення до моменту вичерпання його енергії, тобто зміни пропорції економічної структури);

індекс структурного зрушення (відношення маси структурного зрушення до базисного значення показнику зрушення).

Для інтегральної оцінки структурних зрушень Л. Казинець запропонував використання лінійних і квадратичних коефіцієнтів абсолютних і відносних структурних зрушень, які, по суті, є модифікацією показників варіації.

Статистичний зміст лінійного коефіцієнту структурних зрушень полягає у арифметичному усередненні модулів абсолютних приростів усіх часток, що порівнюються. Цей коефіцієнт характеризує середнє відхилення від питомих ваг, тобто показує, на скільки відсоткових пунктів в середньому питома вага відхиляється друг від друга у сукупностях, що порівнюються. Чим більше величина лінійного коефіцієнту структурних зрушень, тим в більшому ступені відхиляються друг від друга питома вага окремих часток за два періоди, що порівнюються, тобто тим сильніші абсолютні зміни, що відбулися. Цей коефіцієнт має максимальне значення, яке дорівнює $2/n$, де n – число градацій (груп).

Другий із названих коефіцієнтів (квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень) дозволяє оцінити, на скільки відсотків в середньому відхиляються друг від друга питома вага у сукупностях, що порівнюються. Величина цього показника знаходиться в межах від 0 % до 100 % (або від 0 до 1), значення коефіцієнта, що становить менш ніж 2 % говорить про незначні структурні зрушення, значення від 2 % до 10 % свідчить про їх наявність, а значення, що перевищує 10 % говорить про суттєві структурні зрушення.

Відносні показники структурних зрушень побудовані на розрахунку темпів росту питомих ваг, оцінці ступеню їх варіації [95]. Лінійний коефіцієнт відносних структурних зрушень показує не середню швидкість, а середню інтенсивність зміни питомих ваг часток сукупності. Чим більше кількісне значення цього коефіцієнту, тим більш значущими є відносні структурні зрушення і навпаки. Квадратичний коефіцієнт відносних структурних зрушень показує, на скільки в середньому відхиляються коефіцієнти (темпи) росту окремих часток сукупності від їх середнього значення.

Ці коефіцієнти дозволяють отримати зведену оцінку швидкості зміни питомих ваг окремих частин сукупності, порівнювати ступінь зміни структур за декілька періодів, характеризувати силу структурних відмінностей у територіальному плані тощо.

Слід враховувати, що відносні коефіцієнти при порівнянні структур із постійною базою порівняння дозволяють враховувати суттєві зміни величини часток базисного періоду и отримувати найбільш точні результати структурних зрушень, ніж це дозволяють визначати абсолютні коефіцієнти.

До групи узагальнюючих показників входять показники, в розробці яких прийняли участь К. Гатев і А. Салаї [28, 43].

Болгарський статистик К. Гатев запропонував нормувати лінійний і квадратичний коефіцієнти абсолютних структурних зрушень шляхом їх поділу на максимально можливу величину. В результаті він вивів формули нормованого лінійного і нормованого квадратичного коефіцієнтів структурних зрушень. Крім того, він запропонував використання інтегрального коефіцієнту структурних зрушень. Цей коефіцієнт базується на різницях питомих ваг, але враховує в даному способі нормування значення питомих ваг обох періодів. Інтегральний коефіцієнт структурних зрушень К. Гатева, таким чином, враховує інтенсивність змін по окремим групам і питому вагу груп в структурах, які порівнюються. В якості недоліку цього коефіцієнту можна рахувати відсутність реального змісту знаменнику.

Угорський вчений статистик А. Салаї запропонував свій варіант узагальнюючого показника структурних зрушень, який залежить від кількості градацій об'єкта дослідження.

Обидва показника враховують чисельність сукупності і кількість виділених груп в загальному обсязі, їх перевагою постає отримане значення, яке знаходиться в межах від 0 до 1. Чим ближче до 0, тим є меншими відмінності між ознаками, чим ближче до 1, тим розбіжності між ознаками в структурі сильніші.

Важливим недоліком індексу А. Салаї рахується його залежність від чисельності градацій, які були усунені в індексі, запропонованому В. Рябцевим і Г. Чуділіним [122] в універсальній формулі рівня відносних відмінностей структур. Значення показників знаходяться в межах $[0; 1]$, для

оцінки змін розроблена шкала, що забезпечує більш зрозумілу інтерпретацію змін структур.

Крім названих показників в зарубіжній практиці використовуються і інші методики, серед яких доцільно відмітити методику, яка була запропонована Економічною комісією ООН для Європи. Вона заснована на середній зваженій щорічних змін часток в галузях промисловості, що швидко зростають, по певним показникам – по показникам випуску продукції, зайнятості і основним фондам, яка представлена у вигляді наступної математичної моделі:

$$I = \frac{\sum_{i=1}^q [s(i,t) - s(i,o)]}{qT},$$

де:

$S(i, t)$ – частка i -ої галузі по виробництву продукції (зайнятості або по обсягам капіталу) в момент t ;

$S(i, o)$ – частка i -ої галузі по виробництву продукції (зайнятості або по обсягам капіталу) на початок періоду, що вивчається;

t, O – позначають начало і кінець періоду, що досліджується;

T – проміжок періоду, що досліджується;

q – кількість галузей, що збільшили свої частки.

Цей індекс можна розраховувати як по кожному фактору окремо, так і по всім видам факторів, тобто інтегруючи данні. Слід погодитися із думкою О. Сухарева, що цей індекс не цілком коректно описує малі структурні зміни, які рік від року кумулятивно можуть давати вельми помітний результат, який виражається у зникненні одних галузей і секторів і появі нових [145]. При цьому, даний індекс реалізує відомий методологічний підхід до вимірювання частини цілого, коли, для оцінки структурного зрушення, необхідно визначити зміну питомої ваги структурного елементу за певний проміжок часу.

Імплементація цього індексу для аналізу структурної динаміки у зовнішньоекономічній сфері України за ретроспективними даними можлива лише до показників експорту товарів, в якому є групи, які швидко зростають, до інших показників їх використання не є доцільним.

При обґрунтуванні вибору показників для оцінки структурної динаміки, в тому числі і відносно зовнішньоекономічної сфери, необхідно враховувати, що структурні зрушення в економіці можна порівняти із такими динамічними процесами як цикли і коливання. Відмінністю між цими явищами постає наявність результату змін. Слід погодитися із думкою Ю. Яковця, що основою любых змін в економіці постає циклічна динаміка. При цьому, структурні зрушення представляють собою ефективний спосіб подолання циклічних криз, які проявляються у періодичному погіршенні якості функціонування економіки внаслідок зниження ефективності виробництва, насичення ринку традиційною продукцією, накоплення внутрішніх економічних проблем, використання застарілих форм організаційного управління, тощо [171].

Структурні зрушення призводять до перерозподілу економічних ресурсів між галузями промисловості, секторами економіки, що і призводить до модернізації її структури в цілому. Економічна сутність структурних зрушень полягає у якісній зміні взаємозв'язків елементів і ланок економічної системи, зміні основних економічних пропорцій і співвідношень.

З точки зору оцінки структурної динаміки зовнішньоекономічної сфери найбільшої уваги заслуговують коефіцієнти абсолютних і відносних структурних зрушень, а також інтегральні індекси, тому що вони дозволяють оцінити рівномірність і інтенсивність зміни окремих часток цілого в динаміці.

Узагальнення методичних підходів до оцінки структурної динаміки на основі інтегральних показників і їх характеристика з точки зору використання наведено в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Інтегральні показники структурної динаміки і їх характеристика*

№	Показники	Формула	Складові елементи формул	Характеристика використання для оцінки структурної динаміки
1	Лінійний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень	$l_{d_j-d_0} = \frac{\sum_{i=1}^n d_j - d_0 }{n}$	d_j, d_0 – питома вага; n – кількість градацій; j – періоди, що порівнюються.	Величина коефіцієнту дозволяє оцінити ступінь абсолютних змін, що відбулися. Має максимальне значення – $2/n$.
2	Квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень	$\sigma_{d_j-d_0} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (d_j - d_0)^2}{n}}$	d_j, d_0 – питома вага; n – кількість градацій; j – періоди, що порівнюються.	Дозволяє оцінити, на скільки відсотків в середньому відхиляються друг від друга питоми ваги у сукупностях, що порівнюються. Має максимальне значення – $\sqrt{2/n}$.
3	Лінійний коефіцієнт відносних структурних зрушень	$L_{d_j-d_0} = \frac{\sum_{i=1}^n \left \frac{d_j}{d_0} - 1 \right }{n}$	d_j, d_0 – питома вага; n – кількість градацій; j – періоди, що порівнюються.	Характеризує середній відносний, а не «абсолютний» приріст питомої ваги. Має максимальне значення – 2.
4	Квадратичний коефіцієнт відносних структурних зрушень	$L_{d_j-d_0} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n \left(\frac{d_j}{d_0} - 1 \right)^2}{n}}$	d_j, d_0 – питома вага; n – кількість градацій; j – періоди, що порівнюються.	Показує середню величину відносного відхилення питомої ваги. Максимального значення не має.
5	Інтегральний коефіцієнт структурних зрушень К. Гатєва	$K_g = \sqrt{\frac{\sum (d_1 - d_2)^2}{\sum d_1^2 + \sum d_2^2}}$	d_1, d_2 – питома вага градацій двох структур.	Дозволяють оцінити динаміку зміни структури. Значення показників знаходяться в межах [0; 1], що забезпечує більш зрозумілу інтерпретацію зміни структури.
6	Індекс А. Салаї	$I_s = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n \left[\frac{d_1 - d_2}{d_1 + d_2} \right]^2}{n}}$	d_1, d_2 – питома вага градацій двох структур, n – кількість градацій.	Значення показників знаходяться в межах [0; 1], що забезпечує більш зрозумілу інтерпретацію зміни структури. Чим ближче значення до 0, тим менша різниця між ознаками, чим ближче – до 1, тим значніша різниця між ознаками в структурі.

Закінчення табл. 2.7

7	Індекс В. Рябцева	$I_r = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (d_1 - d_2)^2}{\sum_{i=1}^r (d_1 + d_2)^2}}$	d_1, d_2 – питома вага градацій двох структур, n – кількість градацій.	Не залежить від кількості градацій статистичної сукупності. Значення показників знаходяться в межах $[0; 1]$, що забезпечує більш зрозумілу інтерпретацію зміни структури. Має шкалу оцінки суттєвості різниці структур.
---	----------------------	--	--	---

**Джерело: складено за [28, 62, 95, 123, 124, 127, 145, 148]*

Враховуючи достатньо велику кількість індикаторів і їх характерні особливості використання для оцінки структурної динаміки у зовнішньоекономічній сфері доцільно використовувати певні критерії відбору. Слід погодитися із думкою Н. Перстеньової, що одним із важливіших критеріїв слід рахувати можливість нормування узагальнюючих показників [95]. Так, саме цей критерій показує, що у показника є інтервал можливих значень, а це полегшує інтерпретацію отриманих результатів.

Відносно показників табл. 2.7 цей критерій присутній у показників 1-3, 5-8. При цьому у випадку показників 1-3 визначено максимально можливе значення, що дозволяє отримані результати нормувати по відношенню до максимального значення (тобто поділити максимальну величину на розрахункову), а у показників 5-7 інтервал має вигляд від 0 до 1, де 0 означає ідентичність структур, а 1 – повну їх різницю, то їх можна використовувати безпосередньо для оцінки. Значення показника 8 знаходяться в межах $[-1; +1]$, чим ближче значення коефіцієнту до 0, тим суттєвіші зміни в структурах, що порівнюються. Необхідно зазначити, що шкала оцінки результатів розроблена лише за індексом В. Рябцева.

Другим критерієм доцільно рахувати еластичність показника в залежності від зміни питомих ваг сукупностей, що досліджуються, тобто еластичність характеризує кількісні зміни значення показників при певних

флуктаціях в структурі. Найбільш чутливим, з цих позицій, постають квадратичний коефіцієнт відносних структурних зрушень і показник структурних зрушень А. Салаі. Перший із названих показників вимірюється від 0 до 1000 %, однак має одну особливість: якщо в базисному періоді питомі ваги якихось груп близькі до 0 (менш ніж 0,3 %), то його значення може перевищувати 1000. Другий – не може бути розрахований, якщо частки в кожному періоді у будь-якої групи дорівнюють 0 (в цьому випадку порушуються правила математики, у чисельнику дробі ми отримуємо 0). Крім того, якщо одна із часток в одному із періодів буде дорівнювати 0, значення коефіцієнту різко зростає.

У сукупності відібрані і наведені показники можуть використовуватися в рамках комплексної оцінки структурних зрушень національної економіки, а, відповідно, і для аналізу структурної динаміки у зовнішньоекономічній сфері, визначення узагальнюючих тенденцій змін в товарній структурі експорту, імпорту товарів і послуг, а також галузевої орієнтації іноземного інвестування.

Зведену оцінку структурних змін в експорті і імпорті товарів було проведено за 2001-2014 рр. із порівнянням не лише зміни структур 2001 р. і 2014 р., а і змін всередині періоду. Для цього були розраховані показники, які дозволяють оцінити зміни відносно 2005 р. і 2010 р.

Для розрахунку показників експорту використовувалися 9 виділених укрупнених товарних груп за УКТ ЗЕД із врахуванням величини їх часток, а для розрахунку показників імпорту – 11 груп. Для показників «лінійний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень», «квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень» і «лінійний коефіцієнт відносних структурних зрушень» були розраховані фактичні і нормовані значення, які наведені в табл. 2.8. Нормовані значення були розраховані для забезпечення достовірності аналізу шляхом співвіднесення величини фактичного коефіцієнта і максимально можливої величини. Максимально можлива величина для цих коефіцієнтів дорівнює:

для лінійного коефіцієнту абсолютних структурних зрушень – $2/n$ (для показників експорту – 0,222, для показників імпорту – 0,182);

для квадратичного коефіцієнту абсолютних структурних зрушень – $\sqrt{2/n}$ (для показників експорту – 0,471, для показників імпорту – 0,427);

для лінійного коефіцієнту відносних структурних зрушень – 2.

Результати розрахунку цих показників за даними структури експорту і імпорту товарів наведено в (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Оцінка структурних змін українського експорту і імпорту товарів*

№	Інтегральні показники структурної динаміки	Оцінка змін в структурі експорту товарів			Оцінка змін в структурі імпорту товарів		
		2014 р. до 2001 р.	2014 р. до 2010 р.	2014 р. до 2005 р.	2014 р. до 2001 р.	2014 р. до 2010 р.	2014 р. до 2005 р.
1	Лінійний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень (факт./нормован.)	0,046/ 0,207	0,028/ 0,126	0,046/ 0,207	0,025/ 0,137	0,013/ 0,071	0,016/ 0,088
2	Квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень (факт./нормовани й)	0,065/ 0,138	0,037/ 0,079	0,062/ 0,132	0,044/ 0,103	0,019/ 0,044	0,021/ 0,049
3	Лінійний коефіцієнт відносних структурних зрушень (факт./нормовани й)	1,019/ 0,509	0,314/ 0,157	0,833/ 0,417	0,379/ 0,190	0,165/ 0,083	0,337/ 0,169
4	Квадратичний коефіцієнт відносних структурних зрушень	1,708	0,445	1,323	0,533	0,200	0,543

Закінчення табл. 2.8

5	Інтегральний коефіцієнт структурних зрушень К. Гатєва (факт./%)	0,313/ 31,3	0,194/ 19,4	0,301/ 30,1	0,231/ 23,1	0,109/ 10,9	0,120/ 12,0
6	Індекс А. Салаї (факт./%)	0,339/ 33,9	0,194/ 19,4	0,312/ 31,2	0,189/ 18,9	0,094/ 9,4	0,186/ 18,6
7	Індекс В. М. Рябцева (факт./%)	0,227/ 22,7	0,139/ 13,9	0,218/ 21,8	0,165/ 16,5	0,078/ 7,8	0,085/ 8,5

**Джерело: розраховано автором*

Проведені розрахунки відносно змін в структурі українського експорту товарів дозволили визначити наступне:

значення лінійного коефіцієнту абсолютних структурних зрушень показує, що в середньому питомі ваги товарних груп українського експорту 2014 р. і 2001 р. відхиляються друг від друга на 4,7 відсоткові пункти при максимально можливому відхиленні у 22,2 відсоткові пункти, тобто лише на 20,7 % від максимально можливого. Враховуючи значення показників 2014 р. до 2005 р. і 2014 р. до 2010 р., слід зазначити, що ці незначні зміни мали місце відносно 2005 р. Порівняння із 2010 р. виявило менш значні зміни. У середньому питомі ваги товарних груп українського експорту 2014 р. і 2010 р. відхилялися друг від друга на 2,8 відсоткових пункти, тобто лише на 12,6 % від максимально можливого рівня;

квадратичний коефіцієнт показує наявність більшої варіації (у 6,5 відсоткових пункти) і говорить про наявність певних структурних зрушень, тенденція зміни яких підтверджується показниками відносно 2005 р. і 2010 р.;

значення лінійного коефіцієнту відносних структурних зрушень показує, що за цей період реалізовано лише половина (50,9 %) можливої інтенсивності змін, відносно 2005 р. цей показник становить 41,7 %, а 2010 р. – лише 15,7 %;

значення квадратичного коефіцієнту відносних структурних зрушень 2014 р. по відношенню до 2001 р. говорить, що середній відносний приріст часток виокремлених товарних груп за період був значним і становив 70 %, відносно 2005 р. можна констатувати середній приріст у 32,3 %, а відносно 2010 р. – на рівні 55,5 %;

інтегральний коефіцієнт структурних зрушень К. Гатєва, який дорівнює за розрахунками 0,313 говорить що товарна структура експорту 2014 р. відрізняються від структури 2001 р. в середньому на 31,3 %, у порівнянні із 2005 р. така різниця знаходилася також на рівні 30 %, а по відношенню до 2010 р. відмінність можна оцінити на рівні 19 %;

аналогічні зміни показує аналіз розрахованих індексів А. Салаї, але їх величина незначною мірою вище (33,9 %, 19,4 %, 31,2 %);

значення індексів В. М. Рябцева підтверджує визначені раніше тенденції змін в структурі експорту товарів, так структура українського експорту 2014 р. відрізняється від структури 2001 р. в середньому на 22,7 %, а відносно 2005 р. і 2010 р. відповідно на 21,8 % і 13,9 %.

Таким чином можна стверджувати, що зміни в структурі мали місце, але їх не можна рахувати значними.

Крім названих показників за даними експорту товарів було використано методику, яка була запропонована Економічною комісією ООН для Європи. Для аналізу було використано середню зважену щорічних змін часток в товарів в структурі експорту, що швидко зростають. Це такі товарні групи як:

- продукти рослинного походження;
- жири та олії тваринного або рослинного походження;
- готові харчові продукти.

Отриманий результат ($I = 0,0049$) говорить що частка цих товарних груп у експорті протягом 2001-2014 рр. щорічно зростала в середньому на 0,49 %.

Розраховані показники, таким чином, дозволяють стверджувати, що зміни, які відбулися в структурі експорту товарів за 2001-2014 рр. не є суттєвими. Крім того, порівняння із 2001 і 2005 рр. показало досить близькі за значенням коефіцієнти, тобто протягом цього періоду структура експорту майже не змінювалася. Порівняння із 2010 р. показало, що приближення до структури 2014 р. відбувалося після 2005 р. і продовжилося в 2010 р. Зростаючі у структурі експорту товари відносяться до групи галузей із невисоким рівнем доданої вартості, а частка високотехнологічної продукції залишається на рівні 2001 р. Тому можна стверджувати, що в цілому структура експорту товарів продовжує носити сировинний характер, а зміни в ній не можна рахувати прогресивними.

Аналіз отриманих результатів щодо розрахунку зведених коефіцієнтів відносно імпорту товарів дозволив визначити, що товарна структура імпорту зазнала ще менші змін, ніж ті, що відбулися у експорті. Питомі ваги товарних груп українського імпорту 2014 і 2001 рр. відхиляються друг від друга в середньому лише на 2,5 відсоткові пункти, в цей період реалізовано лише 19 % можливої інтенсивності змін, протягом періоду спостерігалось середнє відносне зниження часток виокремлених товарних груп. Виходячи із значення коефіцієнтів К. Гатєва і А. Салаї структура імпорту товарів за 15 років (із 2001 по 2014 рр.) змінилася на 23-19 %, а індекс В. М. Рябцева оцінює ці зміни на рівні 16,5 %. В середині періоду зміни у порівнянні із 2005 р. були меншими, ніж у порівнянні із 2001 р., аналогічна тенденція була характерна і для 2010 р.

Аналіз структурної динаміки українського експорту і імпорту послуг охопив період із 2000 до 2015 рр. із виділенням 2005 і 2010 рр., що було викликано наявністю (а по 2001 р. відсутністю) даних перерахованих на нову запроваджену із 2013 р. класифікацію послуг зовнішньоекономічної діяльності (КЗЕП), що забезпечує порівнянність даних, вибраних для аналізу.

Дані 2015 р. з експорту і імпорту послуг не враховують тимчасово окуповану територію Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Для розрахунку зведених коефіцієнтів було використано 11 груп послуг за КЗЕП, виходячи із кількості яких були визначені максимальні значення для показників: лінійного коефіцієнту абсолютних структурних зрушень – 0,182; квадратичного коефіцієнту абсолютних структурних зрушень –0,427.

Наявність в структурі експорту послуг 2000 р. груп із значенням питомої ваги менш ніж 0,03 % значно вплинув на величину лінійного коефіцієнту відносних структурних зрушень, що було кореговано укрупненням цих груп до 8. Крім того, таке положення відбилося на величині індексу А. Салаї, який отримав високе значення 0,514. Ці обставини були враховані при аналізі отриманих результатів (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Оцінка структурних змін українського експорту і імпорту послуг*

№	Інтегральні показники структурної динаміки	Оцінка змін в структурі експорту послуг			Оцінка змін в структурі імпорту послуг		
		2015 р. до 2000 р.	2015 р. до 2010 р.	2015 р. до 2005 р.	2015 р. до 2000 р.	2015 р. до 2010 р.	2015 р. до 2005 р.
1	Лінійний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень (факт./нормован.)	0,056/ 0,308	0,035/ 0,192	0,042/ 0,231	0,053/ 0,291	0,024/ 0,132	0,035/ 0,192
2	Квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень (факт./нормований)	0,101/ 0,238	0,053/ 0,124	0,071/ 0,168	0,092/ 0,216	0,0310/ 0,073	0,044/ 0,103
3	Лінійний коефіцієнт відносних структурних зрушень (факт./нормований)	1,990 ¹ / 0,995	0,706/ 0,353	1,077/ 0,539	0,944/ 0,472	0,400/ 0,200	0,515/ 0,258

Закінчення табл. 2.9

4	Квадратичний коефіцієнт відносних структурних зрушень	5,170	0,924	1,538	1,382	0,505	0,646
5	Інтегральний коефіцієнт структурних зрушень К. Гатєва (факт./%)	0,327/ 32,7	0,195/ 19,5	0,250/ 25,0	0,488/ 48,8	0,187/ 18,7	0,269/ 26,9
6	Індекс А. Салаї (факт./%)	0,514/ 51,4	0,305/ 30,5	0,376/ 37,6	0,380/ 38,0	0,228/ 22,8	0,313/ 31,3
7	Індекс В. М. Рябцева (факт./%)	0,238/ 23,8	0,139/ 13,9	0,180/ 18,0	0,368/ 36,8	0,134/ 13,4	0,194/ 19,4

¹Коефіцієнт розрахований за 8 укрупненими групами у зв'язку із мізерно малою величиною певних груп в структурі 2000 р.

**Джерело: розраховано автором*

Аналіз розрахованих зведених коефіцієнтів відносно структури експорту послуг дозволив визначити наступне:

в середньому питомі ваги груп українського експорту послуг 2015 р. і 2000 р. відрізняються друг від друга на 5,6 відсоткових пункти, а відносно 2005 р. і 2010 р. – відповідно на н 4,2 і 3,5 відсоткових пункти;

наявність більшої варіації величиною у 10,1 відсоткових пункти показав розрахований квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень 2015 р. до 2000 р.; його нормоване значення говорить про наявність певних структурних змін, тенденція яких підтверджується показниками відносно 2005 р. і 2010 р.;

значення лінійного коефіцієнту відносних структурних зрушень, яке було перераховано шляхом укрупнення груп послуг до 8, показує, що за цей період реалізовано 99,5 % можливої інтенсивності змін, відносно 2005 р. і 2010 р. цей показник становить відповідно – 53,9 % і 35,3 %;

середній відносний приріст часток виокремлених груп послуг за 2000-2015 рр. був значним, частка груп послуг в структурі в середньому збільшилася більш ніж в 5 разів;

структура експорту послуг 2015 р. відрізняється від структури 2000 р. в середньому на 32,7 % (за величиною інтегрального коефіцієнту структурних

зрушень К. Гатєва), у порівнянні із 2005 р. і 2010 р. – на 25,0 % і 19,5 % відповідно;

наявність більш значущих змін в структурі українського експорту послуг показує величина індексу А. Салаї, який ці зміни оцінює на рівні 51,4 %, враховуючи, що саме цей індекс значною мірою реагує на наявність в сукупності дуже малих за величиною питомої ваги груп, доцільно в оцінці орієнтуватися на показники, які не так чуттєві;

структура експорту послуг (за індексом В. Рябцева) 2015 р. відрізняється від 2000 р. в середньому на 23,8 %, а відносно 2005 р. і 2010 р. ці зміни оцінено відповідно у 18,0 % і 13,9 %.

Аналіз коефіцієнтів імпорту послуг показав, що:

в середньому питомі ваги груп послуг в українському імпорті 2015 р. і 2000 р. відрізняються друг від друга на 5,3 відсоткових пункти, а відносно 2005 р. і 2010 р. – відповідно на 3,5 і 2,4 відсоткових пункти;

розрахований квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень показав наявність більшої варіації величиною у 9,2 відсоткових пункти (2015 р. до 2000 р.), 4,4 відсоткові пункти (2015 р. до 2005 р.) і 3,1 відсоткові пункти (2015 р. до 2010 р.);

значення лінійного коефіцієнту відносних структурних зрушень досить високе (0,944 по показнику 2015 р. до 2000 р.) і свідчить про те, що за цей період реалізовано майже половина можливої інтенсивності змін (47,2 %), зміни відбувалися майже рівномірно, при певному прискоренні після 2005 р., про що свідчать величини коефіцієнтів (2015 р. до 2005 р. – 0,400, 2015 р. до 2010 р. – 0,515);

середній відносний приріст часток виокремлених груп в імпорті послуг, як і в їх експорті, був значним, але в меншому ступені, в середньому він перевищив 1,3 рази, при певному прискоренні після 2005 р.;

зміни в структурі імпорту послуг у 2015 р. в порівнянні із 2000 р. оцінюються в середньому на рівні 48,8 % (за величиною інтегрального

коефіцієнту структурних зрушень К. Гатева), у порівнянні із 2005 р. і 2010 р. – на рівні 26,9 % і 18,7 % відповідно;

за індексом А. Салаі різниця структур 2015 р. і 2000 р. оцінюється на рівні 38,0 %, відносно 2005 р. – на рівні 31,3 %, а 2010 р. – 22,8 %;

за індексом В. Рябцева структура імпорту послуг 2015 р. відрізняється від структури 2000 р. в середньому на 36,8 %, а відносно 2005 р. і 2010 р. – на рівні 19,4 % і 13,4 % відповідно.

Аналіз змін структури прямих іноземних інвестицій в економіку України за видами економічної діяльності був проведений за даними 2001-2014 рр., які подано в державній статистиці наростаючим підсумком (табл. 2.9). Данні за 2014 р. наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

Таблиця 2.9

Оцінка змін в структурі прямих іноземних інвестицій в Україну*

№	Інтегральні показники структурної динаміки	Оцінка змін в структурі прямого іноземного інвестування		
		2014р. до 2001 р.	2014 р. до 2005 р.	2014 р. до 2010 р.
1	Лінійний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень (факт./нормован.)	0,086/ 0,301	0,062/ 0,216	0,027/ 0,094
2	Квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень (факт./нормований)	0,116/ 0,217	0,099/ 0,185	0,040/ 0,075
3	Лінійний коефіцієнт відносних структурних зрушень (факт./нормований)	0,727/ 0,364	0,597/ 0,299	0,172/ 0,086
4	Квадратичний коефіцієнт відносних структурних зрушень	1,006	1,059	0,194
5	Інтегральний коефіцієнт структурних зрушень К. Гатева (факт./%)	0,405/ 40,5	0,362/ 36,2	0,152/ 15,2
6	Індекс А. Салаі (факт./%)	0,327/ 32,7	0,280/ 28,0	0,098/ 9,8
7	Індекс В. М. Рябцева (факт./%)	0,299/ 29,9	0,265/ 26,5	0,108/ 10,8

*Джерело: розраховано автором

Аналіз розрахованих коефіцієнтів щодо прямого іноземного інвестування в Україну за видами економічної діяльності дозволив визначити наступне:

питомі ваги груп за видами економічної діяльності в 2014 р. по відношенню до 2001 р. відрізняються друг від друга на 8,6 відсоткових пункти, що складає 30,1 % від можливої величини і свідчить про наявність незначних коливань, по відношенню до 2005 р. ця різниця становила 6,2 відсоткові пункти, а відносно 2010 рр.– 2,7;

квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень, розрахований за даними 2014-2001 рр. показав більшу варіацію часток сукупності, яка оцінюється на рівні 11,6 відсоткових пункти, причому відносно 2005 р. структурні зміни оцінюються на рівні 9,9 відсоткових пункти, а відносно 2010 р. – лише на рівні 4,0;

значення лінійного коефіцієнту відносних структурних зрушень величиною 0,727 (2014 р. до 2001 р.) говорить, що відбулися певні зміни в структурі часток видів економічної діяльності, але це лише 36,4 % максимально можливої їх інтенсивності, по відношенню до 2005 р. показник становить 0,597 (або 29,9 % можливої інтенсивності), а по відношенню до 2010 р. – лише 0,172 (або 8,6 %);

середній відносний приріст часток, виокремлених за видами економічної діяльності, у складі прямих іноземних інвестицій за 2001-2014 рр. був значним, збільшення оцінюється на рівні 100%, у порівнянні із 2005 р. ця величина була навіть більшою і становила 105,9 %, в той час як по відношенню до 2010 р. – лише 19,4 % ;

усереднена оцінка змін у структурі прямого іноземного інвестування за видами економічної діяльності за 2014-2001 рр. за коефіцієнтом К. Гатєва перевищила 40 %, а у порівнянні із 2005 р. і 2010 р. відповідно – на 36,2 % і 15,2 %;

індекс А. Салаї оцінює зміни в структурі прямого іноземного інвестування за 2001-2014 рр. за видами економічної діяльності як менш

інтенсивні, показник знаходиться на рівні 32,7 %, при цьому по відношенню до 2005 р. структура змінилася на 28 %, а по відношенню до 2010 р. – на 9,8 %, тобто підтверджується тенденція більшої інтенсивності структурних змін протягом 2001-2005 р., ніж 2010-2014 рр.;

індекс В. Рябцева, який рахується більш незалежним від кількості градацій, ніж індекс А. Салаї, зміни в структурі прямого іноземного інвестування за період 2001-2014 рр. оцінює на рівні 29,9%, рівень змін по відношенню до 2005 р. і 2010 р. на рівні 26,5% і 10,8 % відповідно.

Загальним недоліком названих індексів постає те, що вони не відповідають на головне питання щодо спрямованості розвитку, наближення чи віддалення від еталонної структури. Але вони дають можливість оцінити інтенсивність змін, які на основі отриманих результатів можна визначити незначними, тобто існуючі на початку 2000 рр. структурні проблеми національної економіки і її зовнішньоекономічної сфери залишилися не вирішеними.

Структурні зрушення в зовнішньоекономічній сфері мають розглядатися не лише як результат економічного розвитку, но і як важливий фактор активізації позитивних змін. Саме тому розрахунок і аналіз запропонованих показників має бути доповнений аналізом вітчизняного і зарубіжного досвіду з реалізації структурної політики в зовнішньоекономічній сфері національного господарства.

2.3. Аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду реалізації структурної політики

Зовнішньоекономічна сфера для будь-якої країни виступає рушійною силою її розвитку, дозволяє використовувати потенційні можливості національної економіки і вигоди від реалізації зовнішньоекономічних зв'язків, проведення кардинальних змін в економічній системі, вирішення проблем соціального плану, покращення добробуту усіх верств населення.

Цілеспрямована її трансформація, яка відповідає інтересам суспільства, потребує спеціальної економічної політики по управлінню такими змінами.

Існуюча нині структура зовнішньоекономічних зв'язків України безпосередньо пов'язана із галузевою структурою національної економіки, успадкованої від попередньої економічної системи, яка виявилася дуже стійкою до змін. Протягом років незалежності України попри певні зміни і залучення до світових господарських процесів структура національної економіки продовжує носити сировинну спрямованість, має низьку частку продукції із високим рівнем доданої вартості, частка високотехнологічних і наукоємних галузей залишається не значною, що стримує продукування нових технологій і продуктів. Наявність цих особливостей структури економіки України погіршує її позиції в системі світового господарства і міжнародного поділу праці, що особливо проявляється в періоди циклічних криз і призводить до погіршення економічної ситуації в середині країни. В цілому можна стверджувати, що галузева структура економіки носить регресивний характер і потребує докорінних змін в цьому напрямку.

Дослідження структурної політики, проблем її становлення і реалізації в Україні, цілей, завдань, механізмів дії закономірно знаходилися і продовжують знаходитися в центрі уваги науковців і органів державної влади. Структурні трансформації реалізуються через відтворювальні процеси у всіх сферах соціально-економічного життя суспільства і мають галузевий, секторальний, регіональний, соціальний і інші виміри [13, 26, 40, 63, 66, 69, 80, 141-144].

Державна структурна політика реалізується через певні інституції і механізми шляхом формування критичної маси перетворень, які сприяють розвитку у певному напрямі. Слід погодитися із думкою О. Білої, що структурна політика держави набуває тим більшого значення, чим сильніше недосконалість ринку блокує структурні зрушення і чим більше виявляється залежність національного виробництва від коливань світової кон'юнктури, що є характерним для економіки України і її зовнішньоекономічного сектору

[13, с. 41]. Зі структурною політикою пов'язаний комплекс специфічних завдань формування сучасної системи зовнішньоекономічних зв'язків, яка спроможна подолати екстенсивний тип їх розвитку в країні, покращити товарну структуру в сторону збільшення високотехнологічних товарів і послуг. Реалізація зазначеного пов'язана із використанням певних механізмів структурної корекції.

Структурна політика постає важливою складовою державної соціально-економічної політики в цілому і відображає відношення до структурних перетворень як засобу економічного зростання, досягнення стратегічних цілей національної економіки, встановлення оптимальних пропорцій і зв'язків між різними сферами економіки.

Безперечним є твердження, що проблеми структурних диспропорцій, які характерні не лише зовнішньоекономічним зв'язкам, а економіці України в цілому, накопичені ще за радянських часів, і до сі не вирішені. Таку ситуацію спричинило, в тому числі, і періодичне прийняття окремих законодавчих та нормативних документів щодо структурних змін в економіці, які в своєму розвитку пройшли певні етапи.

На першому етапі (1992-1996 рр.) практичні дії державної влади здебільшого були спрямовані на підтримку кризових галузей і регіонів шляхом субсидування, а при відсутності коштів навіть така підтримка носила декларативний характер. Визначені державні пріоритети змінювалися і мали короткостроковий характер, дії влади здебільшого формувалися, виходячи із поточної ситуації. Державної концепції структурної перебудови не було, але був організований моніторинг розвитку промисловості, який дозволяв виявляти «слабкі місця» у стані окремих галузей, територій, підприємств.

На другому етапі (1996-2001 рр.) з'явилися перші державні документи, в яких була задекларована мета і необхідність структурної перебудови економіки. В цей період сформувалися певні передумови для пожвавлення економічного розвитку, але обмежені інвестиційні ресурси вимагали від держави робити вибір між підтримкою основних систем життєзабезпечення,

соціальною сферою і структурними питаннями розвитку. Тому перша концепція і програми структурної перебудови (які мали певні недоліки) не були затверджені. Розвиток перших програм знайшов своє відображення наступних і завершенням цього етапу доцільно рахувати Програму структурної перебудови економіки України на період до 2015 року, яка існувала як концептуальний варіант, і, вперше, носила довгостроковий характер. Необхідно зазначити, що в 2000 р. був прийнятий Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» (№ 1602-III від 23 березня 2000 р.) [47], після прийняття якого питання структурної перебудови знаходили відображення в щорічних Державних програмах економічного і соціального розвитку, але, безумовно, ці програми носили короткостроковий характер.

На наступному етапі, началом якого можна рахувати Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки» [101], в якому були визначені цілі та завдання глибоких якісних перетворень у всіх сферах суспільного життя (економічній, соціальній, політичній, духовній) і конкретизовані найважливіші економічні завдання (створення передумов для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі; забезпечення сталого економічного зростання; утвердження інноваційної моделі розвитку; соціальна переорієнтація економічної політики), розпочався період широкого використання програмних документів як загального соціально-економічного, так і більш вузького секторального, галузевого тощо характеру.

Серед основних загальних соціально-економічних програм цього періоду доцільно виділити наступні:

Стратегію економічного та соціального розвитку України на 2004–2015 роки «Шляхом європейської інтеграції» (Указ Президента України № 493/2004 від 28.04.2004 р.) [139];

Програму економічних реформ на 2010– 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [104];

Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» (схвалена Указом Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 р.) [103].

Загальна характеристика державних законодавчих і програмних документів, які передбачали і передбачають структурні зміни в економіці України наведена в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Загальна характеристика програмних документів із структурної перебудови економіки України*

Найменування нормативних і програмних документів	Основна мета і задекларовані пріоритети	Результат
Програма структурної перебудови економіки України (концептуальний варіант) (1995–1996 рр.). Була відхилена постановою ВРУ № 248/96 ВР від 18.06.1996 р.	Визначені лише концептуальні положення, виділено три основні етапи реалізації.	Існував тільки як концепція, яка була відхилена Верховною Радою України. При доопрацюванні проекту запропоновано виходити із забезпечення глобальної конкурентоздатності української економіки на світовому ринку, соціальної переорієнтації, орієнтації на потреби розвитку внутрішнього ринку, визначення джерел покриття витрат на її реалізацію.
Проект програми структурної перебудови економіки України на середньостроковий період - 1999 - 2003 рр. Був взятий за основу на засіданні КМУ протокол № 7 від 02.02.1999 р.	Проголошено концептуальні принципи структурної перебудови – підвищення регулюючої ролі держави, опора на власні ресурси, інноваційний тип розвитку, використання інтеграційних процесів. Визначено пріоритети – підвищення конкурентоспроможності виробництва, збільшення експортного потенціалу, посилення соціальної орієнтації економіки, освоєння нових конкурентоспроможних товарів народного споживання, реалізація енергозберігаючої моделі розвитку, технологічне оновлення виробництва і ін.	Програма не була затверджена. Задекларовані пріоритети не мали дієвої фінансової підтримки, більшість державних інвестицій була призначена для енергетики (більш ніж 29 % всіх капіталовкладень) і паливної промисловості (майже 29% всіх капіталовкладень), при значно меншому фінансуванні проектів в галузях швидкого обігу капіталу, виробництва інноваційної продукції, програм реструктуризації, недостатня увага приділена розвитку галузей 5-го і 6-го технологічних укладів, тощо.

Продовження табл. 2.10

Програма структурної перебудови економіки України на середньостроковий період 2001-2004 роки. (2000 р.)	Уточнено концептуальні принципи структурної перебудови шляхом перенесення акцентів на розширення сфери дії товарно-грошових відносин, удосконалення ринкових механізмів господарювання в цілому. Уточнено пріоритети структурної перебудови – підвищення конкурентоспроможності національної економіки, реалізація енергозберігаючої моделі розвитку економіки, розвиток транспортної мережі та систем зв'язку.	Програма не була затверджена. Відсутні положень щодо впровадження принципово нових, інноваційних проектів для енергозбереження, бюджетне фінансування передбачалось для нафто- та газопроводів міжнародного значення, механізми державного регулювання та сприяння для модернізації інших складових національної транспортної мережі та систем зв'язку не визначені, відсутність чітких важелів активізації структурної перебудови.
Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» № 1602-III від 23 березня 2000 р.	Визначені правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та окремих адміністративно-територіальних одиниць.	На вищому державному рівні стали розроблятися проекти та прогнози економічного і соціального розвитку України на середньо- та короткострокові періоди, зокрема, прогнози розвитку окремих галузей економіки.
Закон України «Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2001 рік». (2000 р.)	Конкретизовані напрями державної політики стосовно всіх сфер господарського життя суспільства, створення умов для забезпечення економічного зростання, в тому числі, за рахунок інституціональних та організаційних механізмів економічного регулювання.	Проведено аналіз стану реального сектору економіки, визначено основні складові промислової політики, в тому числі напрями вдосконалення галузевої структури національного виробництва із виділенням пріоритетів (розвиток транспорту та зв'язку; упровадження науково-технічної політики та інноваційної діяльності; зростання обсягів виробництва споживчих товарів і послуг).
Програма структурної перебудови економіки України на період до 2015 року (концептуальний варіант) (проект).	Передбачено довгостроковий характер структурних перетворень, на основі порівняння із провідними країнами світу виявлено основні диспропорції, що має усунути структурна політика, визначено нові інституційні принципи, які поєднуються з галузево-секторним підходом, основним об'єктом структурного регулювання названо реальний сектор економіки, уточнено пріоритети –підвищення структурної ефективності економіки, розвиток конкурентного середовища та прискорення інноваційного розвитку, за основними розділами визначено механізми реалізації.	Не було сформовано умови для рівноправного розвитку всіх форм власності на основі їх вільної конкуренції, не досягнуто високоефективної та прозорої діяльності інститутів державного управління, не розроблено дієвих заходів протидії шоківому впливу зовнішніх чинників, схематично визначено за рахунок яких інвестиційних ресурсів можуть бути здійсненні вливання в перспективні проекти, галузі національного господарства.

Закінчення табл.2.10

<p>Стратегії економічного та соціального розвитку України на 2004–2015 роки «Шляхом європейської інтеграції»</p>	<p>Визначено програмні цілі – подолання ресурсовитратного характеру виробництва, формування інноваційної моделі розвитку, стимулювання розвитку наукоємних і високотехнологічних галузей, впровадження ресурсо- й енергозберігаючих технологій, формування ефективного внутрішнього ринку, зокрема високих технологій.</p>	<p>Лише частково було здійснено формування інституційних, фінансових та організаційних передумов для здійснення структурних перетворень, частково проведено технологічну модернізацію підприємств, не сформовано в Україні інноваційної моделі розвитку, не досягнуто у 2010-2015 рр. щорічного зростання реального ВВП, доходів населення на рівні до 6 % і інвестицій в основний капітал – на рівні 11,7%.</p>
<p>Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава».</p>	<p>Визначено набір стратегічних перетворень за напрямками – створення базових передумов економічного росту, формування режиму максимального сприяння бізнесу шляхом зменшення втручання держави в економіку, модернізація інфраструктури й базових секторів, збереження й розвиток людського й соціального капіталу, підвищення ефективності державного управління.</p>	<p>Не виконані завдання щодо підвищення позиції України в міжнародному рейтингу «Ведення бізнесу – 2012», темпів приросту прямих іноземних інвестицій, збільшення до 25 % частки інноваційно активних промислових підприємств, підвищення наукоємності ВВП і ін. Вирішені певні завдання із розвитку транспортної інфраструктури, що були пов'язаний із проведенням в Україні Чемпіонату Європи з футболу в 2012 р.</p>
<p>Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» (Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 р).</p>	<p>Визначено проведення 62-х реформ (в тому числі – реформа державної митної справи та інтеграція в митну спільноту ЄС, програма розвитку українського експорту), виділено першочергові завдання – розвиток оборонно-промислового комплексу, антикорупційна, судова і податкова реформи, дерегуляція та розвиток підприємництва, реформа правоохоронної системи, програма популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі і ін.</p>	<p>Була прийнята в найскладніший період розвитку країни, є важливим орієнтиром потенційних змін в Україні, але деякі тези є мало реальними, деякі – досяжними лише за умови повної мобілізації всіх гілок влади та суспільства. Не розроблені конкретні програми уряду, які б забезпечили її виконання, не визначені механізми для її реалізації.</p>

**Джерело: складено за [11, 47, 48, 49, 101, 103-107, 139]*

Необхідно зазначити, що з початку третього періоду було прийнято значну кількість програм, які передбачали певні структурні перетворення. Ці програм, які в цілому були спрямовані на створення умов для економічного зростання і передбачали зміни в реальному секторі економіки, з метою

визначення їх значення для структурної перебудови економіки доцільно згрупувати наступним чином:

програми розвитку і модернізації окремих секторів і галузей економіки (програма «Українське вугілля» на 2001-2010 рр. (постанова Кабінету Міністрів від 19 серпня 2001 р. № 1205, постанова Кабінету Міністрів від 30 березня 2002 р. №438), Державна програма розвитку промисловості на 2003-2011 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 р. № 1174), Державна програма розвитку та реформування гірничо-металургійного комплексу на період до 2011 року (Постанова Кабінету Міністрів України від 28 липня 2004 р. № 967), Енергетична стратегія України на період до 2030 року (схвалена постановою КМУ 15.03.2006 за № 145, але через невиконання основних її положень була оновлена розпорядженням КМУ № 1071-р від 24.07.2013), Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року (постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158), Державна цільова економічна програма «Ядерне паливо України» (постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2009 р. № 1004), яка розрахована на 2009-2013 рр., Державна цільова економічна програма енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлювальних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2015 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2010 р. № 243), Загальнодержавна програма розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року (Закон України від 21.04.2011 № 3268-VI) і ін.);

програми, що мають спрямованість на інноваційний розвиток (Загальнодержавна комплексна програма розвитку високих наукоємних технологій (Закон України від 9 квітня 2004 р. № 1676-IV), що розрахована на 2005-2013 рр., Державна програма розвитку машинобудування на 2006-2011 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2006 р. №516), Державна цільова програма реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2011 року (Постанова Кабінету

Міністрів України від 30 травня 2007 року №785), Державна програма розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу на 2007-2010 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2007 р. № 1181), Державна цільова науково-технічна програма «Розроблення і освоєння мікроелектронних технологій, організація серійного випуску приладів і систем на їх основі» на 2008-2011 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 р. № 1355), Державна цільова програма розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки (постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2008 р. № 439) на 2009-2011 рр. і ін.);

програми, що пов'язані із удосконаленням і розвитком зовнішньоекономічної сфери національного господарства України (Державна програма розвитку туризму в Україні на 2002-2010 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р. № 583) на 2002-2010 рр., Програма розвитку національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні на 2006-2010 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2006 р. № 496), Державна цільова програма інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008-2011 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2008 р. № 594), Державна цільова програма формування позитивного міжнародного іміджу України на період до 2011 року (постанова Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 р. № 554) і ін.).

Програми розвитку і модернізації окремих секторів і галузей економіки, не дивлячись їх серйозне наукове обґрунтування, не були виконані або виконані частково, в основному із-за відсутності необхідного фінансування, негативного впливу економічних криз, а, також, тому, що були спрямовані лише на реформування окремих галузей промисловості, що в цілому не забезпечило послідовності та системності в їх реалізації.

Програми, що мають спрямованість на інноваційний розвиток, на жаль, теж не були виконані. Проведені розрахунки зведеного індексу інноваційної діяльності для України за методикою ЄС свідчать про те, що Україна, на жаль, посідає передостанню позицію серед країн Європи і належить до категорії «інноватор, що формується» [30].

Програми, що пов'язані із удосконаленням і розвитком зовнішньоекономічної сфери національного господарства України, теж не досягли своєї мети, зазначені вище програми були переглянуті в період їх закінчення із завданням перегляду і продовження. Так, зміст Державної програми розвитку туризму в Україні на 2002-2010 роки в більшості є декларативним, тому що має недостатню наукову обґрунтованість пріоритетів і напрямів розвитку, недостатнє фінансування, характеризується відсутністю громадського моніторингу. Програма розвитку національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні на 2006-2010 роки виконана в неповному обсязі, причиною цього названо фінансові негаразди, які поглибилися у зв'язку з прийняттям рішення про скасування Дорожнього фонду та ліквідацію Інноваційного фонду. Державні цільові програми інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008-2011 роки і формування позитивного міжнародного іміджу України на період до 2011 року також виконані частково, що засвідчує необхідність подальших системних і скоординованих дій.

Таким чином, офіційно задекларована необхідність структурної перебудови не знайшла вираження в комплексних заходах щодо її практичного здійснення і фактично не проводилася у належному обсязі. Це, безумовно, пов'язано із відсутністю єдиної національної програми структурної перебудови.

Для формування адекватної сучасним зовнішнім умовам структурної політики у зовнішньоекономічній сфері національного господарства важливими є дослідження та оцінка зовнішніх умов її здійснення, тобто процесів, що відбуваються у світовій економіці, міжнародної торгівлі,

торгівлі найбільших світових експортерів. Саме така оцінка дозволяє визначати тенденції змін і враховувати їх задля визначення напрямів структурних трансформацій із врахуванням потенційних можливостей національного господарства України.

Реалізація національних інтересів у зовнішньоекономічній сфері, зміцнення позицій України на світових товарних ринках багато в чому залежить від наявних можливостей і вибору пріоритетів для структурних змін як в цій сфері національного господарства, так і в економіці в цілому.

Обґрунтування подібних змін не можливо без аналізу тенденцій розвитку світового господарства і міжнародної торгівлі, торгівлі провідних світових експортерів та їх порівняння з тенденціями, які формуються в національному економічному просторі.

Аналіз стану зовнішньоекономічної сфери національного господарства України показав наявність певних позитивних змін економічного становища. До них слід віднести:

зростання валового внутрішнього продукту більш ніж в 9 р. за 2000-2014 рр. в поточних цінах;

збільшення більш ніж в 11р. за 2000-2014 рр. доходів населення (в поточних цінах);

зростання більш ніж в 3,5 р. за 2000-2014 рр. експорту (в поточних цінах, дол. США) [70] і ін.

Не дивлячись на це, Україна продовжує знаходитися в групі країн з рівнем доходу нижче середнього, величина якого в 2014 р склала 3560 дол. США в розрахунку на душу населення, що відповідає 140 місцю в світі [91]. Серед колишніх соціалістичних країн в 2014 р найвищі позиції займали Словенія (23220 дол. США), Чеська республіка (18970 дол. США), Естонія (18530 дол. США), Словаччина (17810 дол. США), Латвія (15380 дол. США), рівень ВВП на душу населення в яких в 4-6 разів перевищує відповідний показник по Україні.

Аналіз щорічних темпів зміни обсягів валового внутрішнього продукту в поточних цінах за 2000-2014 рр. показав, що для України характерні більш значні коливання в порівнянні з середньосвітовим рівнем, тенденції змін в значній мірі збігаються з середніми по групі країн з рівнем доходу нижче середнього, темпи зростання в сприятливі періоди нижче ніж в середньому по групі, а темпи падіння – значніше (рис. 2.7).

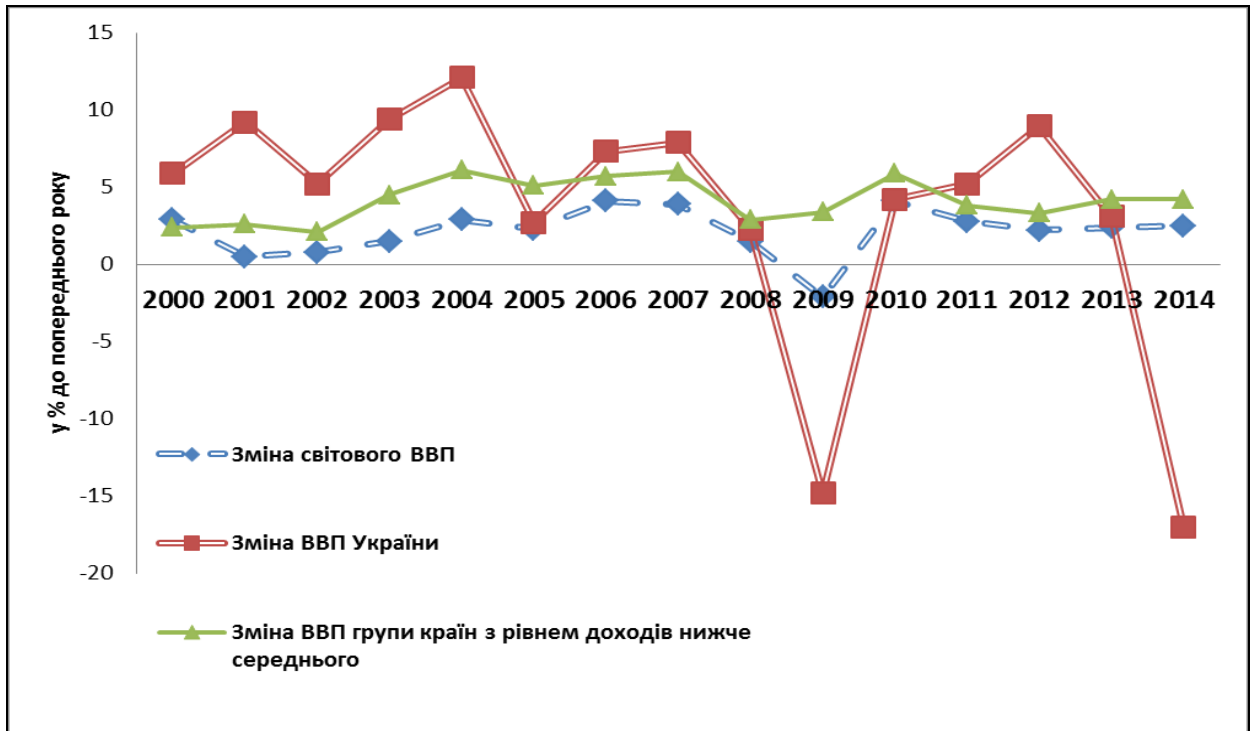

Рис. 2.7. Зміна ВВП України в порівнянні із середньосвітовими показниками і середнім по групі країн з рівнем доходу нижче середнього*

*Джерело: складено за [91]

Все це говорить про відсутність стійкої тенденції до зростання, залежність від зовнішньої кон'юнктури, використання екстенсивних факторів зростання, відставання не тільки від провідних економік світу, а від країн, близьких за умовами і рівнем розвитку.

Аналіз динаміки ВВП, експорту та імпорту України в порівнянні з провідними світовими експортерами і середнім значенням по групі країн, до якої відноситься нині Україна (країни із рівнем доходу нижче середнього)

наведено в табл. 2.11. Ці данні дозволяють оцінити наскільки зміни в Україні відповідають загальним тенденціям, що формуються в сучасних умовах.

Таблиця 2.11

Динаміка ВВП, експорту та імпорту України в порівнянні з провідними світовими експортерами, 2000-2014 рр.*

Країни, групи країн	Показники								
	ВВП, млрд. дол. США			Експорт, млрд. дол. США			Імпорт, млрд. дол. США		
	2000	2014	Зростання	2000	2014	Зростання	2000	2014	Зростання
Україна	31,3	131,8	4,2 р.	14,57	54,20	3,7 р.	13,96	54,33	3,9 р.
Китай	1205,3	10360,1	8,6 р.	249,20	2342,75	9,4 р.	225,10	1960,29	8,7 р.
США	10284,8	17419,0	1,7 р.	781,92	1623,20	2,1 р.	1259,30	2409,39	1,9 р.
Німеччина	1947,2	3859,6	2,0 р.	552,81	1510,93	2,7 р.	497,20	1217,39	2,4 р.
Світ в цілому	33276,2	77868,8	2,3 р.	6501,90	19063,55	2,9 р.	6693,73	19005,51	2,8 р.
Країни з рівнем доходу нижче середнього	1307,3	5780,3	4,4 р.	277,89	1143,02	4,1 р.	277,85	1446,60	5,2 р.

*Джерело: складено за [91]

Проведений аналіз показав, що останні 15 років темпи зростання ВВП, експорту і імпорту в Україні були нижче, ніж в Китаї і в середньому по групі країн, до якої належить Україна, але вище ніж в середньому в світі і в провідних економіках, таких як США і Німеччина. Щодо двох названих країн цілком зрозумілі досить стримані темпи їх зростання при абсолютній величині їх ВВП, експорту і імпорту. Так, в 2014 році частка США у виробництві світового ВВП склала 22,4%, світового експорту - 8,5%, імпорту -12,7%, а Німеччини – 5,0%, 7,9% і 6,4% відповідно.

Наявні відмінності і відставання при наявних ресурсах і потенційних можливостях свідчить про структурні проблеми, які носять системний характер і гальмують економічний розвиток, в тому числі і у зовнішньоекономічній сфері.

Вивчення структури українського експорту та її зміни за 2000-2014 рр. в порівнянні з провідними світовими експортерами та середніми даними по групі країн з рівнем доходу нижче середнього (табл. 2.12) показав, що в ній за цей період скоротилася частка готових виробів на 14,5 відсоткових пункти при значному збільшенні (+21,2 відсоткові пункти) частки продуктів харчування і незначному скороченні частки сировинних товарів (палива - на 1,9 відсоткових пункти, руд і металів – на 3,0 відсоткових пункти).

Таблиця 2.12

Динаміка структури експорту товарів України у порівнянні з провідними світовими експортерами, 2000-2014 рр.*

Країни	Структура експорту товарів, у % до суми														
	Продукти харчування			Сільськогосподарська сировина			Паливо			Руди і метали			Готові вироби		
	2000	2014	+,-	2000	2014	+,-	2000	2014	+,-	2000	2014	+,-	2000	2014	+,-
Україна	9,2	30,4	+21,2	1,7	1,7	0	5,3	3,4	-1,9	12,0	9,0	-3,0	69,4	54,9	-14,5
Китай	5,4	2,7	-2,7	1,1	0,4	-0,7	3,1	1,5	-1,6	1,9	1,3	-0,6	88,2	94,0	+5,8
США	7,4	10,5	+3,1	2,3	2,3	0	1,9	11,3	+9,4	1,9	3,2	+1,3	82,7	61,8	-20,9
Німеччина	4,2	5,6	+1,4	0,9	0,8	-0,1	1,5	2,7	+1,2	2,5	2,7	+0,2	83,7	82,9	-0,8
Світ в цілому	6,9	9,4	+2,5	1,8	1,6	-0,2	12,0	10,7	-1,3	3,0	4,0	+1,0	72,4	70,6	-1,8
Країни з рівнем доходу нижче середнього	13,5	15,8	+2,3	2,4	3,0	-0,6	24,4	26,4	+2,0	4,3	4,8	+0,5	54,0	49,4	-4,6

*Джерело: складено за [91]

З даних табл. 2.12 видно, що в порівнянні з рівнем середнім по групі країн з рівнем доходів нижче середнього, структура українського експорту має більш високу частку готових виробів (54,9% в 2014 р), але, при цьому, частка групи «руди і метали» залишається досить значимою (9% в 2014 р), як і частка групи «продовольство» (30% в 2014 р).

Все це разом з іншими особливостями говорить про те, що український експорт продовжує носити переважно сировинної характер, а сама зовнішньоекономічна сфера розвивається інерційним чином в умовах пасивного розвитку національної економіки.

Інтеграція України у світове співтовариство, визначення гідного місця в системі світового господарства передбачає дослідження і імплементацію досвіду структурних перетворень розвинених країн світу, для яких державна структурна політика стала одним з визначальних чинників стійкого економічного зростання, забезпечення соціальної спрямованості економічного розвитку, подолання кризових явищ.

З позицій удосконалення механізмів реалізації структурної політики в зовнішньоекономічній сфері національного господарства особливої уваги заслуговує досвід провідних світових експортерів США і Німеччини, які є і світовими лідерами в науково-технологічній сфері, в виробництві і експорті високотехнологічної продукції, інформаційно-комунікаційних і інших знаннєво-інтенсивних послуг.

В США, де промислова політика держави, не має жорсткої правової бази у вигляді спеціального законодавства, структурна політика реалізується як частина загальної системи державних заходів для регулювання економічних процесів. На протязі багатьох років перевага віддається підтримці фундаментальних досліджень і їх комерціалізації, регулюванню прав власності на інновації, сприянню розвитку всіх форм підприємницької діяльності, де перевага також віддається наукоємним галузям виробництва.

Розвиток американської економіки безпосередньо пов'язаний із тою увагою, що протягом багатьох років надається науковим дослідженням

фундаментального плану, інженерним наукам, освіті, процесам впровадження їх результатів шляхом комерціалізації. За розрахунками американських дослідників, приблизно половину економічного зростання Сполучених Штатів Америки за останні 50-60 років одержано завдяки впровадженню науково-технологічних інновацій та освіти [8].

Організаційно формування політики в цій сфері в США опікується ряд державних установ. Для консультування президента і суспільства про вплив науки і техніки на внутрішні і міжнародні справи країни в рамках Виконавчого апарату Президента в 1976 р. було створено Управління науково-технічної політики (*Office of Science and Technology Policy, OSTP*). Його основні функції полягають у координації міжвідомчих зусиль щодо розробки та здійснення раціональної політики та бюджетів в області науки і технологій, а також у роботі з приватним сектором, державними і місцевими органами влади, науки та вищими навчальними закладами США і інших країн в цьому напрямку. Місія Управління науково-технічної політики складається з трьох частин: надання президенту і його апарату точних, актуальних та своєчасних науково-технічних консультацій; гарантування того, що політика виконавчої влади інформована про стан науки; гарантування того, що науково-технічна робота виконавчої влади належним чином скоординована і забезпечує найбільшу користь суспільству. Стратегічні цілі і завдання діяльності управління полягають в:

забезпечені максимально можливого внеску в економічне процвітання федеральних інвестицій в галузі науки і техніки, охорони здоров'я, якості навколишнього середовища і національної безпеки;

розвиткові процесів, за допомогою яких державні програми в галузі науки і техніки будуть забезпечені ресурсами, будуть вірно оцінені і координовані;

забезпечені сталих відносин між урядовими чиновниками, науковцями та представниками промисловості, що є необхідним для розуміння всієї

глибини і широти науково-технічного підприємництва нації, оцінки наукових досягнень, а також виявлення потенційних пропозицій;

генерації потенціалу, сил, можливостей фахівців світового класу для розробки актуальних для політики рекомендацій, проведення аналізу і підготовки рішень президента і його співробітників вищої управлінської ланки щодо науково-технічних аспектів основних стратегій, планів і програм федерального уряду.

Робота Управління нині здійснюється в чотирьох основних тематичних областях: навколишнє середовище та енергетика; національна безпека і міжнародні відносини; наука; технології і інновації [89].

Пізніше в 1993 р. була створена Національна рада з науки і техніки (*NSTC*), яка на рівні кабінету міністрів є основним органом в рамках виконавчої влади з координації науково-технічної політики в рамках різноманітних організацій. Основним завданням *NSTC* є встановлення чітких національних цілей федеральних науково-технічних інвестицій в широкому спектрі областей, що охоплюють практично всі сфери діяльності виконавчої влади.

Крім названих органів діяльністю в цій сфері опікується Рада радників Президента з науки і техніки (*President's Council of Advisors on Science and Technology, PCAST*). *PCAST* є дорадчою групою провідних учених і інженерів, які безпосередньо консультують президента і його виконавчий апарат. *PCAST* надає рекомендації щодо політики в багатьох областях, а досягнення науки, техніки і інновацій виступають ключем до зміцнення економіки і формування політики, яка працює для американського народу. Подібні консультативні Ради утворюються із 1933 р., коли подібну Раду заснував президент Ф. Рузвельт, пізніше кожен президент США засновував консультативний комітет вчених, інженерів і фахівців в області охорони здоров'я. Назви консультативних рад змінювалися за ці роки, але мета кожної залишається такою ж самою – надання науково-технічних

консультацій президенту Сполучених Штатів. Рада радників з науки і техніки нинішнього президента була створена в квітні 2009 р. [89].

Національна рада з науки і техніки (*NSTC*) готує наукові дослідження і розробки стратегій, які узгоджуються через федеральні відомства для формування інвестиційних пакетів, спрямованих на досягнення кількох національних цілей. Робота *NSTC* організована в рамках п'яти основних комітетів: навколишнє середовище, природні ресурси і забезпечення сталого розвитку; Батьківщина і національна безпека; наука, технології, інженерія та математична (*STEM*) освіта; наука; технології. Кожен з цих комітетів курирує підкомітети і робочі групи, орієнтовані на різні аспекти науки і техніки та роботи з координації через федеральний уряд. Цей державний орган опікується розробкою політики у сфері науки й технологій, її узгодженням з федеральними міністерствами і відомствами, представляючи інтереси штатів, та виступає як основний консультативний орган. Він також сприяє розширенню участі штатів в ряді федеральних науково-технологічних програм, де вклади штатів і федерального уряду взаємно доповнюють друг друга [32].

Для вирішення завдань прискорення розвитку науково-технічної сфери використовується програмно-цільовий метод, який уряд США, починаючи із 80-х рр. ХХ ст. вважає пріоритетним для розвитку економіки.

Програми можуть мати як федеральний, так регіональний статус, при цьому, регіональні програми, як правило, створюються за пропозицією центральної влади, що підкріплюється фінансуванням (в значній мірі) із її фондів, виконуються програми в тісній співпраці із керівництвом штатів. Контроль над ходом виконання федеральних програм здійснюється на рівні штатів, що дозволяє швидко реагувати на зміни, вирішувати конкретні місцеві проблеми, скорочувати управлінські витрати. Ініціативи штатів щодо розробки програм знаходяться під сильним впливом приватних фірм і відображають потреби місцевих виробників, споживачів, регіональних ринків продукції та послуг.

У сфері розвитку науки й технологій усі штати мають свої стратегічні плани, але перевагу регіони мають відносно реалізації короткострокових програм досліджень, а також питань передачі технологій у виробництво. На рівні штатів реалізуються короткострокові проекти з урахуванням місцевих проблем, на федеральному рівні – забезпечується правова основа такої кооперації та відповідність цілей регіональних програм національним інтересам [45].

Реалізація державно-приватного технологічного партнерства забезпечується урядом штатів шляхом зміцнення взаємодії у сфері наукових досліджень між академічною спільнотою і представниками приватного сектору, налагодження ефективного процесу передачі технологій із федеральних лабораторій у приватний сектор, сприяння розвитку приватної промисловості.

Регіональні програми штатів можуть бути як програмами прямої фінансової допомоги бізнесу, так і непрямой його підтримки (використовуються податкові та інші пільги). Крім того, це можуть бути і програми підготовки та перепідготовки кадрів. Головним в цих програмах є виділення обов'язкових складових – наукоємного бізнесу і заохочення малих і середніх фірм.

Інший напрям структурної політики США – сприяння розвитку всіх форм підприємницької діяльності, де перевага також віддається наукоємним галузям виробництва. Механізм реалізації даного напрямку передбачає створення нових фірм, залучення підприємств з інших регіонів країни і із-за кордону, формування сучасної інфраструктури, що підтримує виробничу, побутову сфери, забезпечує дію комунікацій, функціонування сфери послуг, а також екологічну безпеку [45].

Враховуючи, що одною із основних проблем виконання завдань структурного розвитку в Україні є нестача, а інколи і просто відсутність коштів для її реалізації, на увагу заслуговує досвід США щодо фінансування програм розвитку економіки, розподілу національних коштів на

фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР). Важливою характеристикою механізму фінансування НДДКР в США постає широке залучення до фінансування не лише державних коштів, а і коштів приватного сектору і вищих навчальних закладів. У цьому процесі важливу роль мало схвалення в 1980 р. Закону Бея-Доула [183], яке стало потужним імпульсом для заохочення американського бізнесу до фінансування наукових досліджень. Згодом було прийнято ще декілька додаткових законів, які сприяли розвитку комерціалізації системи передачі технологій і результатів інших наукових досліджень. Схвалення цього закону позитивно відбилося на діяльності університетів, які розпочали підготовку до створення власних систем патентування і ліцензування своїх винаходів і сприяло збільшенню розмірів фінансування НДДКР зі сторони бізнесу, які починаючи із 1980 р. стали перевищувати видатки федерального бюджету США. Але без державної підтримки рішення багатьох наукових завдань було б неможливим.

У цілому, США продовжують залишатися країною, яка використовує найбільші кошти для фінансування наукових досліджень і розвитку (*Research and Development, R&D*). В 2013 р. їх величина перевищила 450 млрд. дол. США, що становить 27 % від загальносвітових витрат. Тенденція постійного зростання (з 1996 р. по 2013 р. обсяги фінансування R&D зросли більш ніж 4,5 рази) в останні роки супроводжується зменшенням частки за рахунок інтенсивного зростання витрат в країнах Східної і Південно-Східної Азії. Так, Китай, за обсягами фінансування у 2013 р. вийшов на другу позицію (20 % від світового обсягу витрат), третю займала Японія (10 %), четверту – Німеччина (10 %), п'яту – Південна Корея (4 %) [177].

З точки зору імплементації в Україні заслуговує на увагу досвід Німеччини, провідної економіки Європи, істотною рисою структурних змін якої стало активне звернення бізнесу до науки, за якою була визнана роль головного генератора інноваційних середньо- та довгострокових проектів, що виявилися найбільш затребуваними в інтересах зміцнення позицій німецької

промисловості на міжнародних ринках. У ході структурних реформ в країні важливим моментом став рівень розвиненості і готовності господарської інфраструктури, що виступає фактором, який забезпечує їх здійснення. Реалізація великих проектів, в тому числі інфраструктурного призначення, в Німеччині забезпечило прогрес у розвитку фундаментальних з точки зору технологій і науки виробництв, які, через певний період часу були приватизовані, що виступило заходом регулювання розвитку високотехнологічної промисловості. Досвід Німеччини показує, що структурні перетворення необхідно планувати, але вони не можуть обмежуватися коротко- і середньостроковими цілями, тому що призводять до зміни пропорцій і їх різних комбінацій.

Враховуючи, що структурні реформи передбачають інституційні зміни, які сприяють економічному зростанню, то з цих позицій, важливим є досвід Німеччини стосовно переорієнтації економіки на інноваційний розвиток. Вона спрямована на підтримку практичної співпраці між наукою та бізнесом, розширення мереж кооперації та об'єднань потенціалу науково-дослідних установ і компаній через створення інноваційних союзів та кластерів. Іншими формами співпраці та взаємодії держави і реального сектору економіки відносно інвестування наукової й інноваційної діяльності слід рахувати такі заходи як створення технопарків, інноваційних центрів, інкубаторів технологій, що були започатковані набагато раніше і були спрямовані на поєднання процесу залучення інвестицій із науковим потенціалом університетів, науково-дослідних інститутів і ін. установ.

Задля покращення умов здійснення НДДКР в Німеччині використовуються програми та механізми, що спрямовані на прискорення процесу впровадження інновацій, сприяння інноваційній діяльності підприємств малого та середнього бізнесу, підтримку практичної інноваційної діяльності науковців. Головною метою цих державних програм постає розділення ризиків із компаніями або організаціями, які працюють над впровадженням інноваційних продуктів чи послуг. Крім того існують

спеціальні програми підтримки науково-дослідної та інноваційної діяльності, програми підтримки засновників інноваційних компаній тощо. Надання державних коштів в рамках дослідницьких програм тісно пов'язано із критеріями, яким має відповідати проект. Це має бути впровадження нового продукту або послуги, які забезпечують визначний інноваційний «стрибок» порівняно з наявними аналогами в країні чи за її межами, сприяння посиленню конкурентних позицій підприємства на зарубіжних ринках, підвищення ефективності його діяльності тощо. Для кожної програми визначається і чітка система оцінки результатів і ефективності її впровадження [45].

Особливої уваги заслуговує прийнята у серпні 2006 р. «Стратегія високих технологій», яка була розроблена на період до 2020 р. В цій стратегії на державному рівні була сформульована й представлена суспільству стратегічна мета – закріплення місця Німеччини в групі країн, що лідирують в області високих технологій на тривалу перспективу. На думку німецького політичного керівництва саме це у сучасних світових умовах є визначальною передумовою стійкого довгострокового економічного зростання, а, відповідно, і вирішення соціальних проблем [154].

У структурі «Стратегії високих технологій» виділено два основних, взаємозалежних тематичних блоків. В першому блоці визначені найбільш важливі передумови реалізації стратегії. Це – новий рівень взаємодії науки і промисловості, які повинні будуватися як відносини стратегічного партнерства; економічно більш привабливі рамкові умови для інноваційної діяльності промисловості, насамперед підприємств малого й середнього бізнесу; прискорення процесу поширення нових технологій; широке міжнародне співробітництво Німеччини з метою збільшення власного наукового інноваційного потенціалу; достатня кількість кваліфікованих фахівців, здатних вирішувати на всіх рівнях завдання інноваційного розвитку. У другому блоці виділено 17 «майбутніх сфер» (напрямів), що носять прикладний і охоплюють окремі сектори інноваційної діяльності [1].

Одним із ключових принципів реалізації інноваційної політики у межах Стратегії виступає чітка підпорядкованість встановленим цілям, а взаємопов'язаність виділених 17 стратегій забезпечує її комплексний характер. Для кожної із цілей в Стратегії визначені пріоритети і сформовані механізми їх реалізації. Так, за напрямом «досягнення нового рівня взаємодії науки і промисловості» виділено три основні шляхи. Це – усіяке заохочення кластерів як найбільш удакої форми поєднання інтересів сторін, що беруть участь в інноваційному процесі; посилення мотивації науки як академічної, так і університетської, до проведення науково-дослідних розробок в інтересах промисловості; створення гнучкої системи взаємного обміну науковими кадрами між промисловими підприємствами й науковими установами.

По першому напрямку визначено три групи кластерів, які розглядаються як пріоритетні (кластери, створені під проекти на стику декількох технологій, кластери в рамках проектів, що охоплюють весь інноваційний ланцюжок від фундаментальних досліджень до нових готових продуктів, кластери, створювані на самих передових напрямках інноваційної діяльності). По другому – було визначено провідні організації академічної науки (в період з 2006 по 2010 рр. це п'ять установ) для яких крім поточного фінансування було виділено додаткове, яке буде щорічно збільшуватися на 3 % з метою підвищення міжнародної конкурентоспроможності німецьких інноваційних розробок, а також запроваджено низку загальнонаціональних конкурсів і премій, що заохочують науковців для вирішення задач цього напрямку. По третьому – запропоновано використовувати такі заходи як відрядження вчених-дослідників на виробництво для передачі своїх знань фахівцям промисловості, стажування співробітників науково-дослідних підрозділів приватних компаній у стінах академічних і університетських наукових центрів, проведення науково-практичних конференцій, тощо.

Державне фінансування для реалізації Стратегії використовується у всіх зазначених напрямках, включаючи підтримку кластерних проектів,

академічної, університетської науки і «головних інновацій» («головні інновації» визначаються в ході тривалих консультацій і дискусій між представниками бізнесу, науки й держави, по кожній із них озписуються конкретні робочі завдання і їхні виконавці, а також умови фінансування). Особливість є і використання нових більш гнучких механізмів фінансового забезпечення, які полягають у стимулюванні інноваційної активності промисловості за допомогою важелів податкового регулювання, а також за рахунок створення додаткових державних гарантій приватним інвесторам інноваційних проектів. Пільгові умови фінансової діяльності і доступу до зовнішніх джерел інвестиційних запозичень одержують підприємства малого та середнього бізнесу і нові підприємства, які створюються в наукомістких галузях промисловості й сфери послуг[1, 98, 154].

Значна увага також приділяється розвитку системи підготовки кадрів і інфраструктури. Відносно першого напрямку реалізується діяльність із розвитку професійно-технічного навчання (шляхом розширення квоти прийому до професійних училищ, додаткових вакансій короткострокових внутрішньозаводські курсів при сумісному фінансуванні цих заходів за сторони промисловості і бюджету), вищої школи (збільшення кількості студентів, насамперед за рахунок полегшення доступу до вищої освіти випускників середньої школи, поліпшення умов навчання й побутового забезпечення студентської молоді) і залучення фахівців з-за кордону.

По другому напрямку продовжується робота по створенню технологічних центрів, які в сучасних умовах представляють собою загальнофедеральну мережну структуру із регіональними кластерами. Постійними учасниками мереж є близько 500 організацій, з яких 29 % – вищі навчальні заклади (університети й інститути), 23 % – установи науки, 12 % – великі виробничі об'єднання, 31 % – малі й середні підприємства і 3 % – фінансові інститути, консультаційні фірми й різного роду об'єднання по інтересах [1].

До інших інструментів, які використовуються урядом Німеччини відносяться:

«галузеві діалоги», які дають можливість державі більш кваліфіковано провадити відбір найбільш перспективних проектів при розподілі бюджетних коштів;

семінари, круглі столи, конференції, що організовані під егідою міністерства освіти і досліджень;

мережні структури, що включають не лише загально федеральні, а й регіональні;

форум «Майбутнє нанотехнологій», який був започатковані у 2002 р. і із проходить кожні два роки у формі підведення проміжних підсумків науково-дослідної роботи у цій галузі;

механізми адміністрування, які у ході реалізації Стратегії зазнають певної оптимізації;

всєбічне інформування громадськості про досягнутий рівень і тенденції розвитку інноваційного сектору економіки;

З позицій структурного розвитку зовнішньоекономічних зв'язків важливим є досвід Німеччини щодо створення умов для більш швидкого поширення нових технологій, який в Стратегії розглядається у двох аспектах – міжнародному і внутрішньому. У міжнародному аспекті увага надається, головним чином, додатковим заходам із захисту інтелектуальної власності в сфері високих технологій (боротьба з контрафактною продукцією) шляхом використання наступальної стратегії в питаннях нормування й стандартизації. На національному рівні ця робота пов'язана із підвищенням ефективності роботи так званих патентних впроваджувальних агентств.

Міжнародне співробітництво в сфері науки й розробок федеральний уряд розглядає винятково з погляду його корисності для конкурентних позицій Німеччини на світових ринках високих технологій, у виявленні нових перспективних знань і розробок та використання їх для зміцнення національного інноваційного потенціалу. Саме це визначено постійним пріоритетним завданням у рамках будь-яких інтернаціональних проектів німецьких наукових, дослідницьких і посередницьких організацій. Уряд

Німеччини підтримує вирішення цієї проблеми своїми специфічними коштами й методами, насамперед за рахунок забезпечення більш високого рівня координації дій і обміну інформацією між всіма учасниками німецької інноваційної системи, створення для них додаткових матеріальних стимулів. Відповідно цьому міжнародні партнери (окремі науково-дослідні колективи, країни) відбираються тільки за єдиним критерієм: найпередовіший рівень інноваційних розробок з напрямку, що цікавить Німеччину. З цих позицій були визначені дві групи країн – це країни-партнери по ЄС і країни, що наблизилися до групи світових інноваційних лідерів (Китай, Індія й Південна Корея). Таким чином вирішується завдання із полегшення доступу німецьким підприємствам на ринки високотехнологічної продукції інших країн і представлення у вигідному світлі Німеччини як країни із широкими можливостями для занять науковими дослідженнями й високотехнологічним бізнесом. Крім того, такий підхід сприяє залученню закордонних інвестицій і припливу висококласних фахівців.

Оцінюючи досвід інвестування структурних зрушень і залучення для цього іноземних інвестицій необхідно враховувати так званий «парадокс Філдстайна-Хоріока» (*Feldstein-Horioka paradox*), відповідно до якого безперешкодне функціонування міжнародного ринку капіталів дозволяє внутрішній нормі інвестицій значно відхилитися від норми заощаджень. У такому ідеалізованому світі заощадження незалежно від місця розташування повинні шукати шляхи свого найбільш ефективного використання на всьому ринку. У той же самий час внутрішні інвестиції не обмежуються тільки національними заощадженнями, оскільки джерелом інвестиційних коштів також буде і міжнародний ринок капіталів [83]. Якщо уряд свідомо заважає посиленню міграції капіталів, він не тільки запобігає негативним проявам глобалізації, але й її позитивним ефектам, пов'язаним, в першу чергу, з оптимізацією алокації ресурсів у світовій економіці [183]. Враховуючи це, в країні, в першу чергу мають бути створені умови для того, щоб і внутрішні, і зовнішні інвестори були зацікавлені у вкладенні своїх коштів в її економіку.

Означені підходи до структурної перебудови національних господарств і зовнішньоекономічного сектору підтверджує і аналіз досвіду таких країн як Китай, Японія і Південна Корея.

Таким чином, в структурній політиці провідних світових експортерів найважливішим стратегічним соціально-економічним пріоритетом на тривалу перспективу визнається здійснення науково-технічної політики.

Вирішення проблем структурної політики в зовнішньоекономічному секторі національної економіки України пов'язано із нагальною необхідністю удосконалення механізму його реалізації, головною ідеєю якого має стати інноваційний розвиток національної економіки, який має охоплювати і зовнішньоекономічну сферу і з точки зору її галузевої структури, і географічної спрямованості. В сучасних умовах головним генератором середньо- та довгострокових проектів, що виявилися найбільш затребуваними в інтересах зміцнення позицій української промисловості на міжнародних ринках має стати розвиток науки і активне залучення до цих процесів бізнесу, сприяти просуванню вітчизняних товарів і послуг на зовнішні ринки, а також стимулювати зростання ступеня наукомісткості та рівня доданої вартості цієї продукції.

Висновки до розділу 2

Оцінка структурної динаміки зовнішньоекономічної сфери України була проведена на основі аналізу динаміки і структури експорту і імпорту товарів і послуг, а також обсягів прямого іноземного інвестування, що дозволило визначити, що загальною тенденцією їх зміни є абсолютне зростання, хоча інтенсивність цього росту різна. Зростання експорту товарів було інтенсивніше ніж імпорту (за 1996-2015 рр. – 3,7 рази проти 2,1), але позитивним сальдо було лише протягом декількох років (2000-2004 рр.), менш інтенсивним було зростання експорту послуг (за 1996-2015 рр. в 2 рази) у порівнянні із їх імпортом (за 1996-2015 рр. в 4 рази) і експортом-

імпортом товарів. Найбільшим чином зросли обсяги прямого іноземного інвестування, що пов'язано із їх незначною величиною у 1996 р. (лише 896,9 млн. проти 14400 млн. дол. США експорту товарів), але в цілому їх абсолютні розміри лишаються недостатніми. Значною мірою відреагували показники експорту-імпорту товарів і послуг на світові кризові явища (у 2009 р. експорт товарів зменшився більш ніж на 40 %, імпорт – більш ніж на 46 %, експорт послуг – на 18 %, імпорт – на 20 %).

Аналіз змін товарної структури експорту і імпорту товарів і послуг продемонстрував їх переважно сировинний характер і зміни часток товарних груп і груп послуг, що мали місце, принципово не поміняли їх структуру. За 2001-2015 рр. в експорті товарів зросли обсяги і частка сільськогосподарської продукції і продовольства (більш ніж в 3 рази), скоротилася майже на третину частка недорогоцінних металів і виробів з них, частка хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (із 9,1 % до 5,7 %). При цьому частка машино-технічної продукції майже не змінилася (знизилася із 13,9 % до 13,2 %). Зміни в структурі імпорту продемонстрували певне покращення його структури за рахунок зниження частки мінеральної сировини із 42,6 % до 29,6 % при зростанні часток інших видів продуктів. При цьому частка машин, обладнання та механізмів, електротехнічного обладнання за 15 років зросла лише на 1,1 відсотковий пункт. Більш суттєвими були зміни у структурі українського експорту послуг, що виразилося у значному зниженні частки транспортних і зростанні частки телекомунікаційних, комп'ютерних та інформаційних послуг.

Структура імпорту послуг за видами відрізняється від експорту, хоча і має певні сходні риси. До них слід віднести найбільшу питому вагу транспортних послуг, яка сягає 22,3 % у 2015 р., але це більш ніж вдвічі менше ніж у їх експорті. Значні частки таких видів послуг як послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні послуги (10,4 % у 2015 р.) і ділові послуги (13,4 % у 2015 р.). В структурі українського імпорту послуг лише значно скоротилася частка державних і урядових послуг і зросла частка

послуг, пов'язаних із подорожами. Аналіз структурних змін в спрямуванні прямих іноземних інвестицій дозволив визначити, що іноземні інвестори поступово міняють свої уподобання, менше коштів вкладають безпосередньо в промисловість, оптову і роздрібну торгівлю і більше – в сектор фінансової і страхової діяльності. В структурі прямого іноземного інвестування промисловості перевага надається металургійному виробництву, частка якого за період збільшилася більш ніж в 4 рази при скороченні частки машинобудування більш ніж на половину. Таким чином, при наявності позитивної тенденції зростання експорту і імпорту товарів і послуг і обсягів залучення іноземних інвестицій принципових змін у їх структурі не відбулося.

Визначено, що для комплексної оцінки структурної динаміки зовнішньоекономічних зв'язків недостатнім є використання приватних показників, які запропоновано доповнити системою узагальнюючих показників структурних зрушень, які сумісно можуть використовуватися для комплексної оцінки структурних змін у зовнішньоекономічній сфері національного господарства. Перша група показників дозволяє оцінювати інтенсивність змін об'єму окремих часток сукупності, тобто різниці в темпах зростання цих часток, а узагальнюючі показники дозволяють отримати зведену оцінку швидкості зміни питомих ваг окремих частин сукупності, порівнювати ступінь зміни структур за декілька періодів, характеризувати силу структурних відмінностей, а відносні коефіцієнти із постійною базою порівняння дозволяють враховувати суттєві зміни величини часток базисного періоду и отримувати найбільш точні результати структурних зрушень, ніж це дозволяють визначати абсолютні коефіцієнти. Розрахунки, що проведені за запропонованим методичним підходом дозволили визначити, що товарна структура експорту товарів 2014 р. змінилася відносно 2001 р. в межах 31,3 %-22,7 %, імпорту товарів – 23 %-16,5 %, структура експорту послуг змінилася в межах 32,7-23,8 %, імпорту – 48,0 %-36,8 %, Структура прямого іноземного інвестування в межах 40,0 %-29,9 %.

Структурна динаміка зовнішньоекономічної сфери, що є складовою національного господарства, доказує, що Україна лише частково використовує конкурентні переваги у світовому поділі праці і майже не використовує економічні переваги міжнародної кооперації, відповідно, не вирішує завдань динамічного і ефективного економічного розвитку.

Встановлено, що визначена на державному рівні необхідність структурної перебудови, прискореної модернізації економіки і переходу до стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку не знайшла вираження в комплексних заходах, що формуються державною владою. Структурні зрушення здійснюються стихійно, науково-технічна, податкова, бюджетна, зовнішньоекономічна та інші елементи економічної політики держави розробляються різними відомствами, мають недостатній рівень координованості між собою, що викликає певні протиріччя і призводить до відсутності заявлених результатів. Такий підхід поглиблює існуючі структурні проблеми національної економіки в цілому і зовнішньоекономічного сектору зокрема.

Показано, що зовнішньоекономічна сфера, як і все національне господарство України розвивалося в основному інерційним чином. Структура товарного експорту за 2000-2015 рр. змінилася, що виразилося у скороченні частки готової продукції до 54,9 %, зростанні частки продовольства до 30,4% і незначному зниженні частки руд і металів до 9,0 %. Якісне погіршення структури експорту показує наростання структурних проблем в національній економіці і підтверджує необхідність їх вирішення. Запропоновано дослідження умов конкуренції проводити на основі системи, яка дозволяє виділити внутрішні і зовнішні фактори.

Аналіз світового досвіду структурного розвитку економік розвинених країн показав, що сучасні зміни, що відбуваються в історично дуже короткий час (одне-два десятиліття) супроводжуються стійким зростанням ролі і важливості наукових знань і технологій. Переважна більшість провідних економік світу, що є лідерами в світовій торгівлі, основною метою

структурних перетворень рахує широке застосування регуляторних важелів для активізації і забезпечення максимально ефективного використання наукових досягнень і інновацій, що забезпечує стійкі позиції бізнесу в міжнародному конкурентному середовищі і формує майбутні можливості. Форми і методи такої політики мають свої особливості в різних країнах, але єдиним є признання в структурній політиці найважливішим стратегічним соціально-економічним пріоритетом на тривалу перспективу реалізація науково-технічної політики, яка визнається на рівні президента, міністерств і відомств, регіональних органів влади, наукових установ і університетів. Факторами, що забезпечують результативність такої політики виступають високий рівень інвестицій в наукові дослідження і систему освіти за рахунок державного і приватного фінансування, використання важелів податкового регулювання, створення додаткових державних гарантій, тощо; забезпечення тісних зв'язків між бізнесом і науковими установами і широке залучення в інноваційний процес малого і середнього бізнесу; прискорення процесу комерціалізації результатів наукових досліджень і створення сприятливих умов для інноваційного розвитку; підтримка розвитку інфраструктури, забезпечення високого рівня координації дій і обміну інформацією між всіма учасниками інноваційної системи, створення для них додаткових матеріальних стимулів.

Основні результати досліджень, викладені в даному розділі, опубліковані в [113, 115, 116, 117].

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

3.1. Шляхи структурно-змістової перебудови механізму реалізації структурної політики зовнішньоекономічної сфери України

Структурна перебудова економіки – це економічний розвиток відповідно до потреб технологічного і соціального прогресу. Ця зміна складу і співвідношення галузей економіки. Це зміна структури народного господарства в економіку, орієнтовану на задоволення потреб людей. Це довга і важка справа, що вимагає колосальних витрат, які б мудрі люди нею ні керували. Настільки складну і об'ємну задачу, мабуть, не виконувала ще жодна країна.

Здійснення структурної перебудови економіки забезпечує збалансованість народного господарства, є основою сталого та ефективного економічного зростання і розвитку.

Перед тим як розробляти шляхи структурної перебудови економіки, треба узагальнити основні моменти:

1. Народногосподарський комплекс відображає економічний і соціальний розвиток суспільства, поглиблення поділу праці, інтеграційні процеси, що відбуваються в світі.
2. Економіка поділяється на різні сфери і підрозділи: матеріальне виробництво і невиробничу сферу, сектор нефінансових і фінансових корпорацій, сектор державних установ і домашніх господарств, сектор науки і «інший світ».

3. Галузева структура відображає основні види виробничо-господарської діяльності: ринкове і неринкове виробництво, галузі, що виробляють товари або надають послуги, змішані галузі.
4. Підприємство необхідно розглядати в системі національної економіки. Процеси, що відбуваються в народногосподарському комплексі, впливають на всі сторони діяльності підприємства, визначають напрямки його подальшого розвитку.
5. Знання тенденцій розвитку економіки на макrorівні необхідно для розробки перспективної політики підприємства, підвищення його конкурентоспроможності.
6. Державна економічна політика регулює процеси, що відбуваються в народногосподарському комплексі, безпосередньо торкається різних аспектів діяльності підприємства.
7. Структурна перебудова економіки відображає процеси, що відбуваються в різних сферах економіки: галузях, регіонах, в області капітальних вкладень та інвестицій.

Успіх економічних реформ, метою яких є досягнення прийняттого рівня розвитку конкурентоспроможності національної економічної системи, що дозволяє зайняти гідне місце в «світовому таблиці про ранги» і забезпечити високий рівень добробуту населення, пов'язаний зі структурними перетвореннями економічної системи відповідно до вимог ринкової економіки. Структурна перебудова галузей національної економіки вимагає великих матеріальних та інтелектуальних затрат, якими в змозі забезпечення економіку тільки держава, особливо в умовах економічної кризи.

Процес ринкової трансформації економіки вимагає постійної адаптації інституціональних зв'язків, що утворюють організаційну та матеріальну структуру економічної системи. У процесі ж формування конкурентоспроможності національної економіки особливе місце належить технологічним перетворенням на мікрорівні. Зміст і основні напрямки структурної політики держави визначаються ступенем трансформації

економіки. При централізованому управлінні головним інструментом впливу на економіку є планування, в умовах же ринку виникають додаткові фактори, які ініціюють структурні перетворення.

Постійний розвиток світогосподарських зв'язків, у тому числі міжнародної торгівлі, перетворення зовнішньоекономічних зв'язків у важливий фактор господарського зростання по-новому ставить проблеми економічної (і не тільки) незалежності і залежності окремих країн, їх взаємозалежності.

Доцільно, проте, тримати в полі зору такі обставини:

1) створення і розвиток великих багатогалузевих виробництв в окремих країнах, що може стримувати міжнародний товарообмін;

2) впровадження і широке застосування гнучких виробництв може зробити більш ефективним дрібносерійне внутрішнє виробництво і знизити зацікавленість в імпорті;

3) з урахуванням випереджаючого і швидкого зростання частки послуг, в споживанні, міжнародному обміні щодо зменшення ролі торгівлі товарами, сукупні витрати на виробництво останніх;

4) протекціоністські заходи можуть створити перешкоди для міжнародного переміщення товарів.

Однак умови, в яких доводиться функціонувати зараз молодим незалежним країнам, значно відрізняються від тих зовнішніх факторів і внутрішнього потенціалу, наявного в арсеналі сьгоднішніх економічних лідерів. Кожна країна унікальна по-своєму і ефективно використання світового досвіду можливо тільки в разі максимальної адаптації апробованих моделей формування конкурентоспроможності до умов і можливостей національної економіки.

Розробляючи і здійснюючи структурну політику, слід виходити насамперед із того, щоб функціонально структура народного господарства України відповідала параметрам і вимогам незалежної держави. При цьому вона повинна забезпечувати:

раціональне використання національних ресурсів;
розширене відтворення суспільного виробництва і підйом його ефективності;

безперервне підвищення життєвого рівня населення.

Стійкі темпи економічного зростання багато в чому залежать від природи, спрямованості і рівня структурних перетворень, що відповідають вимогам ринкових відносин. Інакше кажучи, позитивні структурні зрушення, спрямовані на модернізацію всіх галузей народного господарства і засновані на застосуванні інноваційно-інвестиційних напрямків розвитку, визначають успіх економічних реформ в кожному національному господарстві.

На поточному етапі розвитку України, в аспекті забезпечення стійких темпів економічного зростання має деякі проблеми. Головними серед них, на наш погляд, є:

неконкуретоспроможність вітчизняних товарів не тільки на зовнішньому, але і на внутрішньому ринку;

обмеженість фінансових можливостей господарюючих суб'єктів;

нестача інвестиційних ресурсів;

низька продуктивність праці в масштабі всієї країни і ін.

Все це в сукупності посилює негативні аспекти структурних зрушень в країні, які проявляються в деіндустріалізації економіки, зростанні сировинної спрямованості та імпортозалежності країни. З цієї позиції, з точки зору теорії і практики, є необхідним дослідження всіх інструментів структурної політики, з тим щоб забезпечити позитивні зміни в структурі національного господарства України.

Структурна політика на найближчу перспективу спрямована на вирішення таких найважливіших завдань:

прискорену індустріалізацію економіки і посилення її соціальної спрямованості;

диверсифікацію експортного потенціалу;

підвищення темпів і якості економічного зростання;

досягнення екологічної безпеки економіки;

забезпечення національної зайнятості та оптимальне розміщення трудових ресурсів відповідно до історичних традицій і навичок українського народу, практично готових до роботи за новими технологіями.

Для вирішення стратегічних завдань структурних перетворень відповідно до закону України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XIII необхідно включити перелік і техніко-економічні характеристики найбільш значущих інвестиційних проектів, що забезпечують, зокрема, розширення експортних можливостей країни.

При їх розробці ставиться ряд позитивних цілей:

стабілізувати споживчий ринок і не допустити зниження життєвого рівня населення, забезпечити соціальну підтримку його найбільш вразливих верств, а також зміцнити економічну незалежність України;

призупинити спад виробництва в структуроутворюючих галузях народного господарства і галузях життєзабезпечення, що визначають прискорений розвиток споживчого сектора, рівень зайнятості, соціальну стабільність, розширення експортного потенціалу і приступити до практичного здійснення структурної перебудови АПК, промисловості та інших галузей народного господарства;

надати новий якісний імпульс інтеграційним процесам і входженню національної економіки в світову спільноту і тим самим розвивати ринкові відносини.

Гарантом виконання цілей і завдань інвестиційної програми повинно виступати держава, яка визначає пріоритети в проведенні інвестиційної політики, здійснює експертизу великих інвестиційних проектів, одночасно надаючи допомогу і підтримку в реалізації найбільш значущих проектів, тим самим концентруючи зусилля на формуванні і залученні позабюджетних фондів і зовнішніх інвестицій, включаючи іноземний капітал. Механізм реалізації інвестиційної програми ґрунтується і на широкому залученні можливостей недержавного сектора економіки.

Для швидкої мобілізації вищезазначених завдань, на нашу думку, необхідно передбачити і встановити пільгові тарифи і мита на ввезення прогресивного обладнання та комплектуючих для становлення галузей і виробництв, що забезпечують реалізацію намічених структурних перетворень і сприяють активізації інвестиційної діяльності в країні.

Таким чином, здійснення структурної перебудови національної економіки нерозривно пов'язано з активізацією інвестиційної діяльності в масштабі всієї країни. У цьому плані особлива увага повинна бути приділена залученню інвестиційних ресурсів, для реалізацію спеціальних проектів відповідно до найважливішими пріоритетами структурних перетворень. До їх числа на новому етапі реформ слід віднести:

рішення продовольчої проблеми;

зміцнення експортного потенціалу і організацію імпортозаміщення;

підтримка базових галузей промисловості (видобуток і переробка вугілля, електроенергетика, чорна та кольорова металургія, машинобудування, хімічна промисловість) і розвиток наукомістких високотехнологічних виробництв.

Вибір інвестиційних проектів повинен здійснюватися виходячи з необхідності державної підтримки особливо значущих проектів, що дозволяють отримати реальну віддачу в народному господарстві вже найближчим часом.

Стосовно до вищесказаного, в галузях народного господарства України необхідно вжити заходів щодо вирішення наступних завдань:

1. В агропромисловому комплексі: меліорація земель, поглиблена переробка сільськогосподарської сировини, тарне і консервне виробництво, виробництво товарів народного споживання.

2. У видобувному і енергетичному комплексі: видобуток і переробка нафти, газу, будівництво нових енергетичних станцій та потужностей.

3. У хімічному і металургійному комплексі: поглиблена переробка мінерально-сировинних ресурсів.

4. У наукомістка високотехнологічному машинобудівному виробництві: розвиток електроніки, сільгоспмашинобудування, інструментального виробництва, виробництва складної побутової техніки.

5. Розвиток туризму, в тому числі міжнародного, телекомунікації і засобів зв'язку.

6. Екологічний менеджмент та екологічна безпека.

Виходячи з перерахованого, найважливішим пріоритетом структурно-інвестиційної політики в сфері промисловості, слід вважати подальший розвиток галузей, пов'язаних з поглибленою переробкою мінерально-сировинних ресурсів і охоплюють гірничо-металургійні, хімічні та енергетичні комплекси, підтримка наукомістких галузей технологічних, машинобудівних виробництв, в тому числі золотодобувної промисловості, видобутку і переробки кольорових металів. Прискорений розвиток цих галузей і виробництв покликане забезпечити нарощування експортного потенціалу, імпортозаміщення, стійку роботу всього національного народногосподарського комплексу в нових умовах.

У промисловості пріоритет повинен бути відданий випуску конкурентоспроможної продукції, орієнтованої як на внутрішній, так і на зовнішній ринок, поглибленої переробки основних видів сільськогосподарської та промислової сировини.

Як показує досвід розвинених країн з ринковою економікою, механізм залучення фінансових коштів для реалізації інвестиційних програм і проектів повинен включати в себе проведення інвестиційно-торгових ярмарків, надання інформації про програму (проект) світовій економічній спільноті, зокрема через Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський банк реконструкції і розвитку, Організації промислового розвитку ООН та ін.

При цьому гарантіями і механізмом повернення іноземних інвестицій можуть і повинні служити:

створення національного страхового фонду захисту іноземних інвестицій;

укладання міждержавних угод про взаємний захист інвестицій;
укладання угод про уникнення подвійного оподаткування.

Раціональне поєднання даних форм залучення і захисту іноземного капіталу дозволить проводити послідовну незалежну політику економічного розвитку країни.

Якщо виходити з досвіду розвинутих країн, для прориву до сучасного якісного економічного зростання необхідно послідовно забезпечити поглиблену переробку мінерально-сировинних ресурсів і випуск готової науко-і техноємної продукції.

Концептуальними завданнями залучення іноземних інвестицій у вітчизняну економіку в найближчій перспективі є:

По-перше, інвестиції необхідно спрямовувати на діючі підприємства галузі, впровадження нових технологій, заснованих на інноваціях, із закінченими циклами виробництва з випуску продукції з підвищеним ступенем готовності і тією, що користується попитом на світовому ринку.

По-друге, прискорений розвиток кольорової металургії в поєднанні зі збільшенням випуску конструкційних матеріалів в хімічній промисловості, розширення власної матеріально-сировинної бази для нарощування потенціалу вітчизняного машинобудування.

По-третє, доцільно здійснити перепрофілювання відповідно до зміненим потребам сільського господарства, потужностей сільськогосподарського машинобудування, збільшити потужності (в науко-і техноємних напрямках) машинобудування з виробництва широкого спектру електротехнічної продукції, побутової техніки та приладів.

По-четверте для машинобудівного комплексу слід передбачити створення потужностей з випуску електродвигунів та дорожнього транспорту, гірничодобувної техніки, обладнання для харчової, легкої промисловості, медичної техніки, малих механізмів для новостворюваних фермерських та індивідуальних господарств, а також виробництво побутової техніки та інших видів товарів народного споживання.

По-п'яте, необхідно використовувати значні резерви нарощування експортного потенціалу наявних в промисловості будівельних матеріалів.

По-шосте, до числа пріоритетних сфер вкладення інвестицій відноситься створення комплексу потужностей, пов'язаних зі зміцненням здоров'я нації: на базі лікарських трав, які ростуть на Західній Україні, також слід передбачити створення, спільно з іноземними фірмами, виробництва з випуску дефіцитних медикаментів, препаратів, слухових апаратів, інвалідних колясок, одноразових шприців.

По-сьоме, значну увагу необхідно приділяти розвитку туризму (на якісно новій технологічній основі), створення транспортної бази та системи зв'язку.

Таким чином, на основі всього вищевідзначене можна резюмувати, що на поточному етапі розвитку України впровадження інвестиційно-структурної політики має спрямовуватися на технічне переозброєння і модернізацію діючих виробництв, створення нових прогресивних галузей, які забезпечують високу частку доданої вартості (рис. 3.1). Все це за рахунок реконструкції діючих і створення нових виробництв, що значно розширить номенклатуру продукції, що випускається, дозволить удосконалювати структурні реформи з нарощування експортного потенціалу країни і, відповідно, збільшити валютну виручку, а також вирішити завдання імпортозаміщення та наповнення внутрішнього ринку конкурентоспроможними товарами вітчизняного виробництва.

У свою чергу, вищевказані аспекти дозволяють зміцнити економічний потенціал країни і одночасно розширити вивезення готової продукції, що сприятиме досягненню стійких темпів економічного зростання. У цьому контексті можна відзначити, що за допомогою глибокого розширення інвестиційних вкладень можна досягти зростання в різних галузях національної економіки.

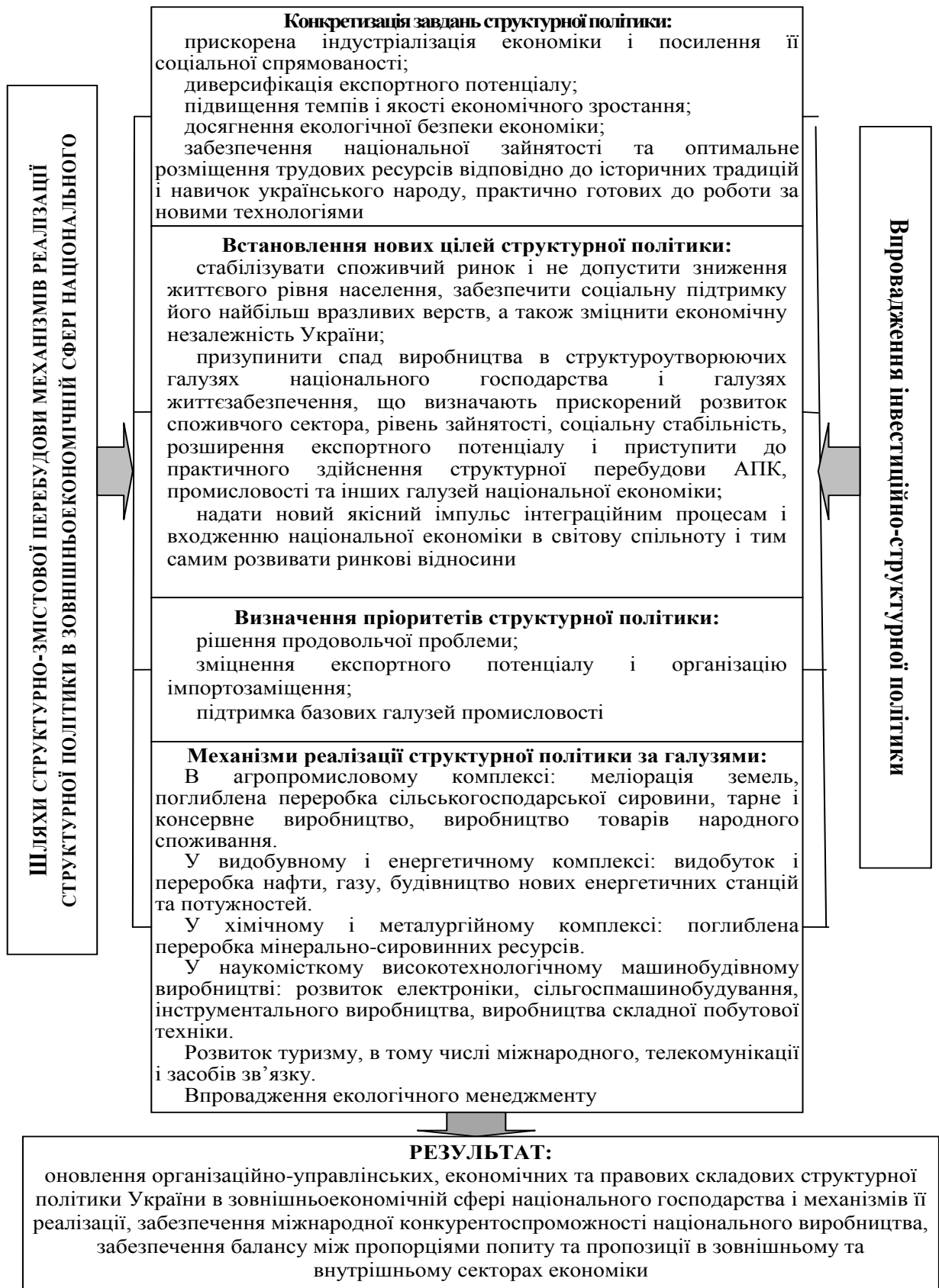

Рис. 3.1. Шляхи структурно-змістової перебудови механізмів реалізації структурної політики в сфері ЗЕЗ України*

*Джерело: удосконалено автором

Реалізація намічених заходів дозволить забезпечити нову якість економічного зростання, досягти раціональної структури народного господарства країни, і в першу чергу її промисловості, істотно поглибити її інтеграцію у світове господарство, зробити серйозний крок на шляху до справжньої економічної незалежності.

З цієї позиції довгострокова програма інвестування в економіку в першу чергу повинна бути спрямована на її структурну перебудову, а також необхідно розвивати реалізацію програм по роках і вжити заходів по її ефективному впровадженню в реальне життя.

Все це дозволить в результаті ввести в дію нові великі промислові підприємства, що мають стратегічне значення в формування оновленої, більш ефективної структури національної економіки України. Це підприємства машинобудівної, вугледобувної, хімічної, легкої і харчової промисловості.

За рахунок реконструкції діючих і створення нових виробництв значно розшириться номенклатура продукції, що випускається, що дозволить удосконалювати структурні реформи з нарощування експортного потенціалу країни і, відповідно, збільшити валютну виручку, а також вирішити завдання імпортозаміщення та наповнення внутрішнього ринку конкурентоспроможними товарами вітчизняного виробництва.

У сучасних реаліях на початку XXI століття вирішення проблеми вдосконалення структури промислового виробництва країни тісно пов'язане зі змінами, що відбуваються в світогосподарському середовищі.

До них відносяться наступні:

об'єктивні зміни в геополітичній і геоекономічній ситуації в світі;

інтереси окремих країн-партнерів по зовнішньоекономічним зв'язкам, їх державно-політичних і ділових кіл, національних і транснаціональних компаній, міжнародних економічних і фінансових організацій;

міжнародні правові норми і правила;

конкурентні переваги своєї країни і її провідних підприємств, які беруть активну участь (або здатних брати участь) у міжнародному промисловому співробітництві.

Особливо слід підкреслити, що успіх проведеної державно-промислової політики можна досягти лише при орієнтації на ретельно прораховані науково-технічні і технологічні можливості, що включають в себе випуск тих видів конкурентоспроможної продукції, які можуть знайти свої ніші на світовому ринку.

Структурна політика, на наш погляд, повинна періодично уточнюватися і оновлюватися з урахуванням змін у зовнішньоекономічних зв'язках і світовому господарстві і передбачати рішення наступних питань:

пристосування промислових підприємств усіх форм власності, підприємницьких структур до умов лібералізації та глобалізації світової економіки;

розробка стимулів до промислового співробітництва із зарубіжними партнерами, ефективного використання їх переваг;

розвиток експортоорієнтованих конкурентоспроможних виробництв обробних галузей, особливо високотехнологічних.

Як показує світова практика, для держав з перехідною економікою із середнім рівнем розвитку (до числа яких світова спільнота відносить і Україну) виключно важливе значення має інтегрування їх національних господарств у світову економіку. Зовнішній ринок є найважливішим джерелом валютних надходжень, необхідних для закупівлі прогресивних зарубіжних технологій, без яких структурна перебудова вітчизняного виробництва, прискорений розвиток національного господарства неможливі.

Однак, на наш погляд, говорити про повне вирішення проблеми структурної перебудови промисловості та всієї національної економіки України ще передчасно. В даному контексті слід підкреслити, що реалізація структурної політики переслідує такі цілі:

досягнення економічної незалежності, за рахунок зниження імпорту енергоносіїв, продуктів харчування та інших товарів на основі розвитку імпортозамінних виробництв;

подолання однобокої сировинної спрямованості економіки;

зміцнення соціально-економічного потенціалу країни;

стабільне зростання економіки за рахунок структурних перетворень, а не за рахунок пуску підприємств, які в попередні роки стояли і не працювали;

залучення інвестицій для проведення структурних перетворень;

будівництво нових підприємств;

усунення сформованих внутрішньогалузевих і територіальних диспропорцій;

корінні зміни відтворювальної структури економіки;

забезпечення оптимальної збалансованості між фондами споживання і накопичення;

досягнення прогресивних зрушень в сільському господарстві;

розвиток виробничої інфраструктури;

посилення соціальної орієнтації економіки, зміцнення матеріальної бази охорони здоров'я, освіти, культури та ін.

На початку XXI століття, в результаті реструктуризації галузей економіки утворився надлишок трудових ресурсів, отже, особливо важливо для України рішення наступних завдань:

всілякий захист приватного підприємництва, в галузях продовольчого забезпечення, від зовнішньої конкуренції, демпінгових товарів, що руйнують комплекс саме забезпечення країни продуктами харчування;

всебічна підтримка приватного і спільного підприємництва, і виробників, так як вони, активно проводять політику ресурсозбереження та інновації в країні;

поетапне заохочення малого і середнього бізнесу, що займається розвитком експортозамінного виробничого потенціалу країни;

стимулювання ввезення наукомістких і трудомістких технологій;
стимулювання імпорту сучасного обладнання,
створення системи пільг для імпорту ресурсозберігаючого обладнання для переробки відходів виробництва і сільськогосподарської сировини.

Отже, можна зробити висновок, що при ефективній реалізації діяльності малих виробництв, здійснюваних в рамках загальнонаціональних структурних перетворень, слід враховувати і об'єктивну необхідність часткового збереження окремих функцій розподільного механізму державою, особливо в перехідний період, з метою надання фінансово-кредитної підтримки малим та середнім підприємствам .

В умовах відкритої економіки і лібералізації зовнішньої торгівлі, актуальною стає державна підтримка для формування конкурентоспроможних галузей і підприємств, що виходять на зовнішній ринок і підтримка вітчизняного виробника, за допомогою субсидій, пільгових кредитів, заходів зовнішньоторговельної політики (тарифів, квот) і т.д. Необхідність цього пов'язана з тим, що сама по собі зміна форми власності не означає миттєвий приріст продуктивності і здатності і не може успішно конкурувати з високоефективними закордонними фірмами. «Вхідні бар'єри» сучасній конкурентній індустрії в формі високих витрат на дослідження і розробки виявляються практично нездоланими для молодих приватизованих підприємств. Тому на перших порах, без наявності конкурентних переваг у вигляді принципово нових продуктів і процесів, необхідність в державному керівництві і підтримці в умовах лібералізації стає ще більшою, ніж раніше.

З огляду на все вищевикладене, на наш погляд, можна зробити висновок, що для забезпечення вирішення корінних проблем в найближчому часі необхідно:

модернізувати власне виробництво;

підвищувати конкурентоспроможність вітчизняних виробів і значного розширити експортний потенціал;

сприяти зростанню валютної виручки;

реалізовувати структурну перебудову економіки і соціальних програм.

На основі вищезазначеного, можна відзначити, що макроекономічні стратегічні орієнтири в області структурних перетворень на поточному етапі ринкових реформ полягають в наступному:

враховуючи геополітичні та національно-історичні особливості країни, його потужний ресурсний і духовний потенціал, основною метою соціально-економічного розвитку має стати послідовний рух до соціально орієнтованої ринкової економіки на основі збалансованого розвитку всіх галузей народного господарства країни;

дослідження і ретельне зважування всіх аспектів, які несуть потенційні зовнішні та внутрішні загрози економічній, фінансовій та соціальній стабільності країни, а також подальше поглиблення реформ з урахуванням національних особливостей, інтересів і пріоритетів держави для її подальшого планомірного інтегрування у світову економічну систему;

забезпечення та збереження балансу інтересів, між галузями і регіонами країни в аспекті державного і громадського будівництва, здійснюваного не тільки через принципи поділу всіх гілок влади, а й за допомогою формування правового громадянського суспільства;

екологічно орієнтоване економічне зростання на основі соціально-економічних структурних перетворень в суспільстві, інтенсифікації виробництва і використання природних ресурсів, як основи сталого поступального нарощування матеріального добробуту та посилення соціального захисту населення;

залучення іноземного капіталу для технологічного і технічного переозброєння, впровадження досягнень науки і техніки в галузях, що виробляють товари народного споживання;

оновлення основних фондів, технічне переозброєння, реконструкція та перепрофілювання діючих виробництв, зміна соціально-економічної структури за участю іноземного капіталу;

підготовка і перепідготовка висококваліфікованих кадрів, що відповідають вимогам міжнародних стандартів.

Рішення вищезазначених завдань можливі за допомогою розробки оптимальної структурної політики, спрямованої на зміцнення економічних основ функціонування всіх галузей національного господарства, в умовах високої ринкової конкуренції.

Перераховані вище обставини необхідно враховувати при плануванні і проведенні структурної політики в перспективі, в умовах перехідної економіки та лібералізації економічної сфери України. Державі необхідно, по-перше, ретельно узгоджувати структурну політику в ході здійснення ринкових реформ, мінімізуючи антиринкові витрати структурних перетворень. По-друге, намагатися задіяти для реалізації своїх цілей, народжуються ринкові структури і приватні інвестиції, в тому числі приватні іноземні.

Для досягнення намічених цілей пропонується проведення наступних заходів:

підтримка національного підприємництва в галузях харчової промисловості, з метою продовольчого забезпечення та захисту від зовнішньої конкуренції і демпінгових товарів;

стимулювання виробництва та вивезення складної наукомісткої, трудомісткою продукції (замість напівфабрикатів і сировини);

підтримка приватних, малих і середніх підприємців-виробників, активно провідних інвестиційну та ресурсозберігаючу діяльність;

створення системи пільг для завезення ресурсозберігаючих машин, обладнання, технологій для переробки відходів виробництва і сільськогосподарської сировини;

вдосконалення територіальної структури регіонів і областей країни з урахуванням їх природно-кліматичних можливостей, трудових і природних ресурсів;

наближення промисловості до джерел сировини, паливно-енергетичних ресурсів і районів споживання продукції в інтересах економії витрат на одиницю продукції, що випускається;

інтенсивний розвиток ринкової інфраструктури в регіонах та підвищення якості послуг, що нею послуг, зміцнення її зв'язків з господарюючими суб'єктами;

забезпечення зайнятості вивільнюваних трудових ресурсів з сільськогосподарського виробництва в несільськогосподарські галузі, шляхом створення невеликих підприємств з переробки сільськогосподарської сировини, місцевих матеріальних ресурсів, створення дрібних підприємств в сфері побутових, сервісних послуг;

залучення додаткових інвестиційних ресурсів за рахунок активізації первинної і вторинної емісії цінних паперів.

Тобто, приступаючи до структурних перетворень, Уряд України має зосередити увагу в першу чергу, на вирішенні економічних завдань, в тому числі структурних змін в соціально-економічній системі. Необхідно зробити все можливе, щоб вирішити соціальні, економічні, продовольчі та паливно-енергетичні проблеми, тим самим швидше задовольнити інші нагальні проблеми населення країни. Шлях до цього – це корінні структурні перетворення всієї системи господарювання та управління національною економікою. Ключ до вирішення цього завдання, як і всіх інших завдань суспільного розвитку, знаходиться в демократизації і лібералізації державної, суспільного та економічного життя, у створенні максимальних можливостей для ініціативи і підприємництва народу.

Сучасна концепція розвитку народного господарства України повинна враховувати соціально-економічну, демографічну та екологічну ситуацію і передбачати вдосконалення не тільки функціонально-галузевої, а й територіальної та інституційної структури народного господарства.

З огляду на перехідний характер нашої економіки, важливо оцінити реальну можливість прямого державного втручання в економіку за

допомогою проведення відповідної структурної політики. Практичне здійснення такої політики завжди викликає критичні зауваження. Але тут треба враховувати такі обставини. З одного боку, незначний і віддалений у часі ефект застосування непрямих інструментів (методів) впливу на структуру викликає критику і вимоги перейти до прямого втручання. З іншого боку, пряме втручання держави в окремі сфери господарювання може дезорганізувати і без того слабкі ринкові імпульси, в свою чергу потребують подальшого розширення сфер, що знаходяться під прямим управлінням держави.

Таким чином, серед економічних перетворень в даний час висувається на перший план структурна перебудова. Вона стає своєрідним завершальним етапом процесу реформування. Це своєрідність полягає в тому, що, вирішуючи питання зміни складу, призначення і територіального розміщення компонентів виробничого потенціалу країни, вона змушує підводити підсумки відбулися змін у стані продуктивних сил і економічного механізму, проводити звірку відповідності всіх використовуваних засобів і методів ступеня ефективності функціонування соціально орієнтованого виробництва.

Структурна перебудова поряд з інституційними реформами є надзвичайно важливим напрямом відбувається в країні трансформації централізовано планованої економіки в соціально орієнтоване ринкове господарство. Ця перебудова покликана подолати накопичені глибокі структурні деформації, забезпечити створення якісно оновленої системи продуктивних сил. Суть відновлення в тому, щоб вона була адекватна реальним потребам суспільства, базувалася на сучасних прогресивних технологіях, могла ефективно функціонувати в умовах ринку і інтеграції економіки в світове господарство.

3.2. Методичний підхід до аналітичного забезпечення структурного розвитку національної економіки з урахуванням впливу зовнішнього сектору

Загальновідомо, що в макроекономічній науці, державну політику, спрямовану на регулювання економічних відносин можна розділити на дві великі групи:

1. Структурна політика, спрямована на забезпечення сталого економічного зростання, за допомогою здійснення структурних перетворень.
2. Стабілізаційна політика, яка має на меті вирішення основних макроекономічних проблем, зокрема інфляції, безробіття або згладжування кон'юнктурних коливань. До складу стабілізаційної політики входять фіскальна, монетарна та зовнішньоекономічна політика держави.

Як показує досвід будівництва ринкових відносин в Україні, з першого дня реалізації реформ в області макроекономічної політики держави домінуючу позицію займала саме стабілізаційна форма, тобто більше уваги приділялося реалізації інструментів фіскальної і монетарної політики в контексті формування ринкових відносин. Це, з одного боку, виправдано тим, що дійсно з початку реалізації ринкових реформ в національній економіці країни, як і в інших країнах перехідного періоду, питання макроекономічної стабільності були пріоритетними завданнями вітчизняної економічної науки і практики. Інакше кажучи, з перших років придбання суверенітету, до початку нового тисячоліття інфляція позначалася в 2-х, 3-х, а іноді і чотиризначних цифрах грошово-кредитних відносин, що були зруйновані.

Поряд з цим неухильний спад виробництва в країні, що спостерігався з 1991-го по 1997-й рік та 2008-го по 2010-й рік, зумовив деіндустріалізацію країни, зростання безробіття, втрату інтелектуального і виробничого потенціалу. Дійсно з цих позицій реалізована в національній економіці стабілізаційна політика диктувалася об'єктивною реальністю і дійсно дала певні позитивні ефекти в розвитку країни. Однак, з іншого боку, надмірна

захопленість стабілізаційної політикою, заснованої на фіскальних і монетарних інструментах, до теперішнього часу в справі розвитку реального виробничого сектора, не дає поки можливості вирішити завдання, необхідні для зміцнення стійких темпів економічного зростання, до числа яких можна віднести: вирішення проблеми безробіття; ефективне використання незавантажених потужностей; раціональне використання внутрішніх ресурсів; формування вітчизняного фонду капіталу, необхідний для відродження вітчизняного конкурентоспроможного сектора. Отже, на поточному етапі розвитку країна, поряд зі стабілізаційної політикою, найбільше потребує такої структурної політики, яка сприяє вирішенню вищезазначених завдань. Це не означає, що замість стабілізаційної політики потрібно застосовувати структурну політику, навпаки, вони повинні доповнювати один одного і не відхилятися від загальних контурів розвитку, які визначені в стратегії розвитку на перспективу.

Важливе місце займають в першу чергу інституційні складові, оскільки саме від їх коректної реалізації залежить формування сприятливого економічного середовища, тобто фундаментальної правової основи, необхідної для розвитку не тільки окремих єдиних комплексів, а й відокремлених виробничих одиниць. Оскільки, за допомогою реалізації інституційних інструментів, з тим щоб бути адекватним до сучасних вимог світової та ринкової економіки, для всіх суб'єктів ринку формується сукупність юридичних, економічних та організаційних правил господарської діяльності.

Інакше кажучи, саме за допомогою інституційних інструментів, держава визначає і «правила гри» загальні, а також приватні контури економічних і правових взаємовідносин, як між господарюючими суб'єктами, так і між ними і державою і зовнішнім ринком. Якщо підійти до цієї проблеми більш конкретно, то як приклад інституційних важелів можна перерахувати Закон України «Про власність», Закон України «Про акціонерні товариства», Закон України «Про охорону навколишнього природного

середовища» і т.д. Слід зазначити, що, крім інституційних, всі інші інструменти наведені в табл. 3.1, в загальному змісті, можна назвати економічними, хоча ми назвали їх відповідно від їх призначення інакше.

Таблиця 3.1

Державні витрати на фінансування економіки, у % до ВВП*

Показники	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Паливно-енергетичний комплекс	1,6	2,7	2,8	3,8	3,1	2,8
Сільське господарство, лісове господарство, рибальство	0,5	0,4	0,4	1,0	0,7	0,6
Видобуток і переробка корисних копалин, гірничодобувна промисловість, будівництво	0,3	0,1	0,2	0,3	0,2	0,2
Транспорт і комунікації	0,6	0,5	0,4	3,5	1,3	2,1

**Джерело: розраховано автором за [132-136]*

За даними таблиці видно, що кількісний склад інструментів дуже широкий. В рамках даної роботи не представляється можливим всіх їх розкрити. Тому в даному контексті розглянемо деякі інструменти, пов'язані з фінансовим забезпеченням структурних реформ.

Оскільки, на думку більшості вітчизняних вчених і фахівців [3, 12, 16, 19, 21, 44, 63, 71, 86, 102, 144, 157], не тільки стагнаційний стан промисловості, сільського господарства та інших сфер реального сектора, але і низькі структурні зрушення в цих галузях пов'язано з браком коштів. Отже, більш докладно розглянемо реалізацію деяких інструментів структурної політики в економіці України. В даному контексті спочатку аналізуємо стан державного фінансування реального сектора економіки за рахунок бюджетних коштів.

Проведений аналіз таблиці показує, що значне зростання державних витрат на фінансування економіки проявляється в паливно-енергетичному комплексі, транспорті та галузі комунікація. Так, якщо врахувати з 2010 року по 2015 рік, то державні видатки в першій галузі збільшилися майже

вдвічі, а другий більш ніж в три рази. Інші галузі залишилися без зміни або істотно скоротилися. На нашу думку, причина цих неузгодженостей криється в наступних важливих особливостях, як ендогенного, так і екзогенного характеру в галузях країни. Це, по-перше, недосконалість нормативно-правових та законодавчих актів, які не враховують національний характер і традиції із загальним економічним мисленням і звичаями суспільства і відповідно негативно впливають на інформаційну прозорість і викликають асиметрію, що, в свою чергу, веде до зростання транзакційних витрат на ведення договірних відносин, ускладнює фінансові розрахунки, збільшує ризики діяльності на ринку. З одного боку корумпованість, ступінь спаду або не зростання виробництва в галузях економіки деградує трудовий потенціал країни. З іншого боку, наслідками неефективного функціонування основних інститутів галузі є:

низька інвестиційна привабливість в галузях національного господарства;

зниження якості постачання обладнання та неефективна робота з технічними засобами, як у переробній і добувній, так і обробної промисловості;

високий рівень вхідних бар'єрів на оптові та роздрібні ринки;

проблеми забезпечення дискримінаційного доступу до товарів і послуг.

По-друге, дослідження показало, що неефективна економіка, підтримується, з одного боку апаратом держави, з іншого – інституційними умовами її існування. До того ж вона максимально націлена на збереження існуючої ситуації і не дозволяє здійснити безболісний і своєчасний перехід на новий етап розвитку суспільства.

Вищевказані об'єктивні причини викликають великий ризик в діяльності і призводять до збитків підприємств. Деякі аспекти вищесказаних мають місце в національній економіці України, отже, в даному контексті аналізуємо зростання числа підприємств, які отримали збитки в економіці країни за останні роки (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Підприємства та організації, які зазнали збитків в Україні у відповідні роки*

Галузі економіки	2010 рік		2011 рік		2012 рік		2013 рік		2014 рік		2015 рік	
	Кіл-ть	У % до загал.	Кіл-ть	У % до загал.	Кіл-ть	У % до загал.	Кіл-ть	У % до загал.	Кіл-ть	У % до загал.	Кіл-ть	У % до загал.
Сільське	197	26,8	141	21,3	102	14,8	340	40,6	464	48,8	458	44
Промисловість	199	27,1	140	21,2	168	24,4	158	18,9	174	18,2	241	23,2
Будівництво	81	11	93	14,1	117	17	88	10,5	58	6,1	87	8,4
Торгівля	26	3,5	29	4,4	61	8,9	49	5,9	43	4,5	29	2,8
Транспорт і	57	7,8	57	8,6	91	13,2	58	6,9	53	5,6	44	4,2
Інші галузі	174	23,8	201	30,4	149	21,7	144	17,2	159	16,8	182	17,4
Всього	734	100	661	100	688	100	837	100	951	100	1041	100

**Джерело: розраховано автором за [132-136]*

Як видно з наведених даних, спостерігається зворотна залежність деградації та інституційної деформації галузей.

Одночасно, ті ж самі підприємства, організації та галузі, які отримали і залишаються в збитку, підтверджують необхідність зниження деформацій з метою забезпечення сталого розвитку національної економіки в цілому, для фінансування збитку, як її складової частини, що не дає очікуваного результату. З іншого боку, в період ринкових перетворень економіки, можуть відбуватися модифікації організаційних форм або їх повне руйнування при збитковості, тобто хотіли як краще, а виходить як завжди. У цьому аспекті, організаційні форми діяльності галузей полягають в зміні практики використання беззбитковості з метою отримання доступу до будь-якого типу ренти, і відповідно стає важко. Так як, механізм формування організаційної форми діяльності є інструментом, що розширює межі доходу, який не дозволяє вивчити взаємодії інститутів і організацій, чим можна пояснити, неієздатність до умов нових трансформації інститутів та організацій. Відповідно виникає процес зворотного формування, що гальмує процес отримання доходів і виробляє додаткові витрати. Якщо розглядати економіку в посткризовий період в галузях, то наочно видно, що в

процентному вираженні збитки в галузях економіки, по відношенню до базового 2010 до поточного 2015 року суттєво зросли. Так, в сільському господарстві, збитки склали 44%, тобто збільшилися майже в 3 рази. Причиною збитку, за оцінкою ряду вітчизняних вчених [3, 77, 85, 139], є зниження обсягів виробництва, і реалізація низько конкурентної сільськогосподарської продукції, як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку, що привело до зменшення прибутку в аграрній галузі і збільшив витрати на виробництво. Інакше кажучи, якщо країна є аграрною, то держава повинна проявляти більшу увагу, як в субсидуванні, так і в пом'якшенні податків, так як, сільське господарство є і залишається одним з пріоритетних галузю на даний момент в нашій країні.

Іншою галузю зі збитковими і з високими витратами залишається промисловість. За даними таблиці 3.2 видно, що в останні роки спостерігається тенденція різкого зниження обсягів виробництва промислових товарів, що вносить скромний внесок у виробництві валового суспільного продукту країни. Про це свідчить багато статистичні показники та інші джерела даних. Але, проте, в останні роки, збитки, отримані промисловими підприємствами, залишаються без зміни. Так, якщо порівнювати, базовий 2010 рік до поточного 2015 року (збитки відповідно склали 24,4% і 23,2% пунктів). Це означає, що в галузевій структурі народного господарства країни відбуваються негативні різкі структурні зміни, що, безсумнівно, йде на шкоду промисловості. З точки зору стратегії розвитку національної економіки, це положення насторожує в тому плані, що промисловість втрачає свою позиції і процес деіндустріалізації країни ще триває. В іншому випадку, по-перше, в найближчому майбутньому фактор відсталості промисловості стане серйозною, дестабілізує загрозою в економічній безпеці країни. По-друге, вона робить економіку країни залежною від впливу зовнішніх факторів розвитку, тобто збільшує імпортозалежність країни.

Існує безліч причин, наприклад, це недоліки в оподаткуванні України, відсутність повноцінних кадрів, недостатня вкладенні коштів в інвестиції. Також недостатня увага підприємствам, з боку інститутів влади, мало оплачувана заробітна плата, нерозвиненість в технологічній сфері, а також корумпованість в галузях і т.д. Можна навести безліч чинників. Але все це одна сторона медалі. З іншого боку, економічна політика держави, повинна бути орієнтована на подолання тих перешкод, які призводять до розтрачення потенційних екзо- і ендогенних накопичень, як в стратегічному, так і в тактичному плані.

Фінансові джерела структурних реформ можуть бути різними, зокрема, централізовані бюджетні кошти, заощадження населення, кошти господарюючих суб'єктів, кредити банків. Але необхідно відзначити, що в даний час в економіці України в аспекті зміцнення фінансового потенціалу структурних реформ особлива увага приділяється наступному:

По-перше, активно вводяться в дію джерела фінансування, зокрема надання довго- і короткострокових кредитів комерційними банками, доходи, отримані від емісії цінних паперів, а також пропозиції, що надійшли від роздержавлення і приватизації; залучення великих коштів за рахунок розвитку страхових компаній, ефективне використання коштів позабюджетних фондів у разі профіциту і інші;

По-друге, оздоровлення фінансів підприємств, засноване на раціональному використанні власних коштів, ведення адекватної до ринкових умов господарювання політики обчислення амортизації, грамотний і вмілий виступ на ринку капіталів в якості активного агента, тобто і як пред'явника попиту, так і постачальника ресурсів й ін.

Для побудови моделі структурного розвитку національної економіки з урахуванням впливу зовнішнього сектору використовуємо метод кореляційно-регресивного аналізу.

Для характеристики реальних взаємозв'язків, що виявляються в загальному, середньому, при великому числі, спостереження, статистика

вдається до вивчення стохастичних залежностей, окремим випадком яких, є кореляційний зв'язок. Кореляційним називається такий зв'язок, який проявляється тільки в середньому, коли кожному значенню чинників відповідає середнє значення результативного показника. «Кореляція» в перекладі з латині (*correlatio*) означає «співвідношення», «відповідність», «взаємозв'язок», «взаємозалежність». Вона полягає в тому, що зміна середнього значення результативної ознаки обумовлено зміною значень факторних ознак.

Кореляційні зв'язки проявляються при досить великій кількості спостережень. Тільки в масі досягається стійкість середніх величин, що обумовлено дією закону великих чисел. Кореляційні зв'язки – це неповні зв'язки, оскільки результативний ознака залежить ще від безлічі факторів, не врахованих рівнянням кореляційного зв'язку. Кореляційні зв'язки в громадських і соціально-економічних явищах незворотні.

При дослідженнях кореляційних зв'язків важливо пам'ятати, що лише після того, як з'ясовано сутність явища, встановлені причинно-наслідковий зв'язок і його форма, а також визначено, що первинно, а що вдруге, має сенс кількісно оцінювати взаємозв'язку між явищами і моделювати закономірності їх розвитку з допомогою прийомів статистики.

Застосування математичного апарату кореляції і регресії до вивчення показників роботи організацій зв'язку обумовлює необхідність послідовного вирішення трьох завдань:

1. Обґрунтування теоретичної форми зв'язку;
2. Визначення параметрів аналітичного рівняння зв'язку;
3. Кількісний вимір тісноти зв'язку між результативним і факторними ознаками.

Завдання кореляційного аналізу зводяться до виміру тісноти відомої зв'язку між ознаками, що змінюються, визначенню невідомих причинних зв'язків (причинний характер яких має бути з'ясоване за допомогою теоретичного аналізу) і оцінки факторів, що роблять найбільший вплив на

результативну ознаку. Завданнями регресійного аналізу є вибір типу моделі (форми зв'язку), встановлення ступеня впливу незалежних змінних на залежну і визначення розрахункових значень залежної змінної (функції регресії). Рішення всіх названих завдань призводить до необхідності комплексного використання цих методів.

Дослідження зв'язків в умовах масового спостереження і дії випадкових факторів здійснюється, як правило, за допомогою економіко-статистичних моделей. У широкому сенсі модель – це аналог, умовний образ (зображення, опис, схема, креслення і т.п.) будь-якого об'єкта, процесу або події, наближено відтворює «оригінал». Модель являє собою логічне або математичний опис компонентів і функцій, що відображають істотні властивості модельованого об'єкта або процесу, дає можливість встановити основні закономірності зміни оригіналу. У моделі оперують показниками, обчисленими для якісно однорідних масових явищ (сукупностей). Вираз і моделі у вигляді функціональних рівнянь використовують для розрахунку середніх значень модельованого показника по набору заданих величин і для виявлення ступеня впливу на нього окремих факторів.

За кількістю включаються факторів моделі можуть бути однофакторний і багатфакторним (два і більше факторів). Найбільш розробленою в теорії статистики є методологія так званої парної кореляції, яка розглядає вплив варіації факторного аналізу X на результативну ознаку Y і представляє собою однофакторний кореляційний і регресійний аналіз. Оволодіння теорією і практикою побудови та аналізу двомірної моделі кореляційного і регресійного аналізу є вихідну основу для вивчення багатфакторних стохастичних зв'язків.

Рівень будь-якого результативного показника залежить від багатьох взаємозалежних факторів, що діють з різною силою і в протилежних напрямках; їх вплив на результативний показник можна розглядати як просту суму ізольованих парних впливів. Це обумовлює обмеженість використання парних рівнянь регресії і побудови однофакторних моделей. В умовах дії

безлічі чинників показники парної зв'язку виявляються умовними і неточними. Специфіка кореляційних зв'язків вимагає побудови багатофакторних моделей – рівнянь множинної регресії.

Найважливішим етапом побудови регресійної моделі (рівняння регресії) є встановлення в аналізі вихідної інформації математичної функції. Складність полягає в тому, що з безлічі функцій необхідно знайти таку, яка краще за інших висловлює реально існуючі зв'язки між аналізованими ознаками. Вибір типів функції може спиратися на теоретичні знання про досліджуваному явищі, опеньків попередніх аналогічних досліджень, або здійснюватися емпірично – перебором і оцінкою функцій різних типів і т.п.

Для практичного використання моделей регресії велике значення має їх адекватність, тобто відповідність фактичним статистичними даними. Кореляційний та регресійний аналіз звичайно (особливо в умовах так званого малого і середнього бізнесу) проводиться для обмеженої за обсягом сукупності. Тому показники регресії і кореляції – параметри рівняння регресії, коефіцієнти кореляції і детермінації можуть бути перекручені дією випадкових факторів. Щоб перевірити, наскільки ці показники характерні для всієї генеральної сукупності, чи не є вони результатом збігу випадкових обставин, необхідно перевірити адекватність побудованих статистичних моделей.

У цьому плані доводиться вирішувати ряд науково-методичних і практичних питань, серед яких особливо важливе значення мають:

1. Ідентифікація факторів, що характеризують особливості джерел фінансових коштів і визначають їх ефективне використання. Отже, слід більш конкретно підійти до ідентифікації кількісних факторів виходячи з взаємозв'язку, представлених з величини вартості.

2. Визначення причин взаємозв'язку кожного джерела фінансування (наприклад, математичне формулювання, позначається X_i) і зв'язок їх результативних ознак, таких як капіталовкладення і загальнодержавного економічного показника – валового внутрішнього продукту (позначається Y),

а також визначення проміжного зв'язку між окремими факторами, побудова матриць кореляційної зв'язку (позначається $S_{x,y}$) і коефіцієнта парної кореляції (позначається $R_{x,y}$).

3. Розуміння багатофакторного аналізу джерел фінансування структурних реформ і індексів багаторівневої кореляції ($R_{x,y}$) в залежності від ступеня впливу на ефективність національної економіки.

4. Знаходження впливу джерел фінансових коштів (коефіцієнтів цілої та приватної кореляції по кожному фактору) на зростання економіки і стійкою частки цих джерел в збільшенні валового внутрішнього продукту (ВВП), що визначає міць економіки країни.

Незважаючи на те, що створені всі умови для структурних перетворень країни, тобто створена нормативно-правова база, на сьогоднішній день, в період лібералізації економіки, одна з причин недостатнього розвитку структурних реформ, є невідповідність інтересів реального сектора з фінансовими інструментами національного господарства.

В умовах ринкової економіки, незважаючи на різноманітність фінансових коштів, все більше відчувається дефіцит цих ресурсів для якісного оновлення і модернізації галузевих структур національного господарства, що виражається низькою ефективністю досягнутих позитивних результатів. Це в умовах перехідної економіки пояснюється мінімумом фінансових джерел і високим рівнем витрат у фінансових результатах підприємств, що скорочує їх можливостей для розширення відтворювальних процесів.

Що стосується державних бюджетних коштів, необхідно відзначити, що на поточному етапі розвитку країни, їх основна частина витрачається на реалізацію соціально-орієнтованих заходів, ніж чим в реальний сектор економіки. Тому в даний час на ринку фінансових ресурсів, що обслуговує виробничий сектор недостатньо коштів не тільки для стабілізації пропозиції, але і для збільшення його розміру. Поряд зі зменшенням державної частки в

складі його джерел, назріла необхідність збільшення або кредитів місцевих банків, або зарубіжних кредити, або обох одночасно.

В цілому, дослідження закономірностей впливу джерел фінансування на економіку країни, за допомогою зміни в обсязі валового внутрішнього продукту (ВВП), є цілком виправданим кроком. Оскільки адекватний і в межах очікуваної стратегії налагоджений процес фінансування галузей народного господарства в кінцевому підсумку буде відображатися в оптимізації структури ВВП.

У даній роботі в плані визначення зв'язку між фінансуванням і ВВП, нами зроблена спроба по розробці багатофакторного регресивного рівняння, між динамікою складу джерел фінансування галузей народного господарства (з гіпотезою про те, що вкладення фінансових ресурсів в національне господарство матиме безпосереднє відображення в структурі ВВП) . У виконаному завданні оцінені коефіцієнти множинної кореляції.

Сутність моделі полягає в прогнозі ВВП країни, в залежності від існуючого рівня, тобто складається на поточному етапі розвитку, існуючій структурі джерел фінансування народного господарства України і на тлі тенденцій вкладення фінансових ресурсів в економіку, що відбуваються.

Підбір екзогенних факторів для опису економіко-математичних моделей виходить з найбільш загальних причин зміни обсягів і структури грошових витрат. До них відносяться: доходи держбюджету, прибуток підприємств і організацій, депозити в кредитних організаціях, банківські довгострокові кредити, іноземні інвестиції.

Зміни, які відбуваються в мірі збільшення фінансування за всіма джерелами, враховуються за допомогою незалежного параметра, що визначає можливість застосування системи регресійних рівнянь для прогнозування витрат грошових коштів за всіма джерелами фінансування.

В цілому, склад результативних і факторних ознак, що включається в об'єкт дослідження, нами позначені в наступному:

Y – валовий внутрішній продукт, в тис. грн.;

X_1 – доходи держбюджету, тис. грн.;

X_2 – прибуток підприємств і організацій, тис. грн.;

X_3 – депозити в кредитних організаціях, тис. грн.;

X_4 – банківські довгострокові кредити, тис. грн.;

X_5 – іноземні інвестиції, тис. грн.

Багатофакторну модель в теоретичному вигляді можна представити в такому вигляді:

$$Y_X = X_1 + X_2 + X_3 + X_4 + X_5$$

Як період дослідження обрано період з 2003-го по 2015-й рік. Джерелами фактичних даних служили офіційні джерела статистичних органів [90, 128-136], а також наукові публікації вітчизняних вчених-економістів [4, 22, 30, 35, 84] і матеріали, опубліковані в засобах масової інформації [89, 140].

Таблиця 3.3

Динаміка коштів, витрачених на основний капітал за джерелами фінансування (тис. грн.)*

Роки	Y	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅
2003	2563,8	382,3	-8,3	142,44	5,6	8,1
2004	3375,3	566,9	-37,5	147,42	4,4	31,65
2005	4761,4	824,4	60,2	242,46	22,9	22,35
2006	6167,2	1104,3	93,9	291,61	131,9	238,82
2007	7206,6	1433,2	95,8	539,14	136,1	54,48
2008	9335,2	1836,3	107,8	1107,89	884,7	385,18
2009	12804,4	3765,7	167,5	1318,64	338,9	388,44
2010	17706,9	5231,44	342,15	1632,55	751,2	425,66
2011	20628,5	5951,77	641,94	2640,83	288,69	89,39
2012	24704,7	7024,36	707,1	3263,68	593,56	230,93
2013	30069,3	8937,89	947,66	4423,47	693,09	161,45
2014	36161,1	9673,47	1354,23	4927,22	620,64	391,36
2015	40524,6	12276,62	1031,83	5521,58	843,35	341,06

*Джерело: розраховано автором

На основі проведених відповідних розрахунків за допомогою використання спеціальних комп'ютерних програм MS Excel і MathCAD.

розрахована ступінь впливу факторних ознак на результативний показник (Додаток Д). У таблиці показано, наскільки змінюється результуюча ознака при збільшенні відповідної факторної ознаки на 1 (табл. 3.4).

Порівнюючи коефіцієнти еластичності за абсолютною величиною, можна відзначити, що результативна ознака зміни в реальному ВВП найбільше чутлива до зміни факторної ознаки прибутку підприємств і організацій.

Таблиця 3.4

Ступінь впливу факторних ознак на результативний показник

Факторна ознака	Зміна результуючої ознаки
доходи держбюджету	1,94
прибуток підприємств і організацій	5,53
депозити в кредитних організаціях	1,23
банківські довгострокові кредити	0,26
іноземні інвестиції	3,33

**розраховано автором*

Складемо рівняння регресії в стандартизованому масштабі і розрахуємо його коефіцієнти b_i :

$$Y=2166,02+1,94X_1+5,53X_2+1,23X_3+0,26X_4+3,33X_5$$

Порівнюючи коефіцієнти b_i по абсолютній величині, робимо висновок, що найбільший вплив на результативну ознаку, тобто на реальний обсяг ВВП надають тенденції, в обсягах прибутку підприємств і організацій, яка в таблиці ієрархії рангів займає перше місце.

За вище зазначеним, в цій ієрархії друге місце займають іноземні інвестиції, потім відповідно доходи держбюджету, депозити в кредитних організаціях, а також банківські довгострокові кредити. Всі вони в сукупності мають істотно велике значення в формування структури ВВП. Про це свідчить, тіснота зв'язку між результативною ознакою і сукупністю факторних ознак, включених в регресійну модель.

Таблиця 3.5

Ранжування розрахункових ознак

Ранг впливу	Ознака
1	прибуток підприємств і організацій
2	іноземні інвестиції
3	доходи держбюджету
4	депозити в кредитних організаціях
5	банківські довгострокові кредити

**Джерело: розраховано автором*

За розрахунками, зв'язок між ними досить тісний, оскільки коефіцієнт кореляції дорівнює 0,999. За розрахунками варіація результативної ознаки за рахунок факторних змінних залежить в середньому на 99,97% (коефіцієнт детермінації дорівнює 0,9997).

З метою визначення ступеня апроксимації розрахованої моделі, нами шляхом підставки в рівняння значення показників факторів, розраховані змінні реального ВВП за рахунок зміни факторних ознак в певному (1-му) році, що відображено в наступній таблиці.

Оцінка достовірності отриманих моделей показує адекватність отриманих результатів. Оскільки, як видно з розрахунків, відсотки відхилень від фактичного результату становить занадто малі одиниці, що означає про високу апроксимації розробленого моделі до реальної дійсності. З іншого боку дану модель можна з упевненістю використовувати в складанні прогнозів на перспективу. При цьому, для позначення показників факторів, можна ставити різні значення. Наприклад, зокрема використовуючи метод екстраполяції, можна проводити розрахунки, використовуючи дані тенденцій минулих років, або можна використовувати дані, розроблені або затверджені в програмно-цільових стратегічних документах країни і тим самим прогнозувати розрахункові значень ВВП на майбутній період.

Таблиця 3.6

Розрахункові значення результативної ознаки за рахунок факторних

Задане значення	Розраховане значення	Залишок	% відхилення
2563,8	3065,42	-501,62	-0,16
3375,3	3346,28	29,02	0,086
47,61,4	4476,85	284,55	0,063
6167,2	6015,87	151,33	0, 025
7206,6	6356,15	850,25	0,133
9335,2	9199,94	135,56	0,016
12804,4	13401,3	-596,9	-0,045
17706,9	16587,87	1119,03	0,067
20628,5	20882,68	-253,78	-0,012
24704,7	21028,67	3676,03	0,17
30069,3	30890,77	-821,47	-0,026
36161,1	35946,51	214,59	0,006
40524,6	39835,22	689,38	0,017

**Джерело: розраховано автором*

В цілому, резюмуючи вищезазначене, можна сказати, що (як ми і припускали), в розробці структурної політики велику увагу слід звертати в першу чергу саме на нарощування власних ресурсів господарюючих суб'єктів, тобто на збільшення їх фінансових можливостей. Оскільки, як показали розрахунки, на поточному етапі розвитку країни кожен відсоток зростання обсягу прибутку підприємств і організацій в галузях національного господарства матиме позитивний ефект в зростанні ВВП в 5,53 рази, що є високим результатом.

Цікавим фактом в даній моделі є те, що ефект від розширення кредитних ресурсів у фінансуванні економіки є відносно низьким у порівнянні з іншими джерелами, а саме бюджетними витратами, іноземними інвестиціями і т.д. Це цілком зрозуміло, оскільки позитивний ефект кредитних ресурсів в успіху структурних реформ з'їдається за рахунок високої ставки відсотка. Проте, сьогодні в позитивних тенденціях ВВП України, в аспекті підвищення ефективності прискорення структурних перетворень, багато що залежить від оптимального розміщення банківських

капіталів в реальному секторі економіки. Оскільки, з одного боку, в порівнянні з іншими джерелами цей сектор має більшу капіталізацією. З іншого боку, будучи інфраструктурою ринку, постачальники кредитних ресурсів можуть дати суттєвий поштовх в успішній реалізації структурної політики країни.

3.3. Організаційно-інформаційне забезпечення реалізації механізму структурної політики зовнішньоекономічної сфери України

Інформація, на основі якої проводиться оцінка і прогнозування структурних зрушень повинна бути вичерпною і доступною. Вона повинна дозволити здійснити проведення з дотриманням необхідних формальних правил обчислень і змістовного аналізу отриманих результатів.

Інформація повинна мати такі характеристики:

значимість одержуваних на основі дослідження результатів, їх можливість впливати на рішення, що приймаються. Крім того, необхідна наявність зворотного зв'язку, для підтвердження достовірності попередньої інформації і своєчасність – надходження інформації до користувача в потрібний час;

достовірність, нейтральність і можливість перевірки;

порівнянність: це дозволяє в процесі аналізу і ухвалення рішення виявити подібності, відмінності та тенденції досліджуваного об'єкта;

сталість: ця вимога наступності до методичної та облікової процедур при обробці інформації;

суттєвість: дозволяє виявити вказує на відносну важливість тієї чи іншої події;

ефективність: це означає, що вигоди отримані на основі інформації, повинні бути вищими за витрати на її придбання або отримання.

Аналіз співвідношень структуроутворюючих елементів складних систем, якою є національна економіка, вимагає адекватної інформаційної

бази. Логічним є використання будь-якої статистичної системи, організованої на основі загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів. Це дозволить вирішити проблему порівнянності результатів.

Цим вимогам відповідає система національних рахунків. Дана система є достатньою основою для подання порівнянних даних в міжнародні організації і для розробки узгоджених міжнародних принципів і стандартів більш спеціалізованих розділів економічної, фінансової та іншої статистики.

Система національних рахунків (СНР) – обліково-статистичний стандарт, що дає змогу на основі взаємопов'язаних показників і класифікацій здійснювати макроекономічний облік, розрахунки макроекономічних показників і їх аналіз. Цей стандарт основоположний для більшості країн світу в кількісній характеристиці стану економіки, моніторингу, контролю та прогнозування її розвитку [94].

Найважливішими класифікаціями в СНР є: класифікація видів економічної діяльності, класифікація суб'єктів за формами власності, організаційно-правових форм господарювання, класифікація продуктів, товарів та послуг зовнішньоекономічної діяльності, класифікація об'єктів адміністративно-територіального устрою. Найважливішими групуваннями в СНР є: групування інституційних резидентних і нерезидентних одиниць за секторами (нефінансові корпорації, фінансові корпорації, загальнодержавне управління, домашні господарства, некомерційні організації, інші країни світу (решта світу)); групування за операціями (виробництво, утворення доходу, розподіл і перерозподіл доходу, використання фактичного доходу); групування за змістом операцій (операції з товарами і послугами, розподільчі операції, нагромаджувальні операції, балансуєчі операції) [77].

Система національних рахунків служить для цілісного формалізованого відображення фінансово-економічних аспектів процесу виробництва, розподілу і використання кінцевого продукту. Іншими словами, в системі національних рахунків відбивається вся маса фінансово-економічної інформації, упорядкована таким чином, що кожна ланка

економічної системи, кожна господарська одиниця знаходить або може знайти в них своє місце з усіма властивими їй економічними функціями і за господарськими зв'язками.

Система національних рахунків складається з набору макроекономічних рахунків, балансових зв'язків і таблиць, в основі яких загальноприйняті концепції, визначення та класифікації. В рамках системи національних рахунків економічна інформація представлена в форматі дуже зручному для цілей економічного аналізу та розробки програм розвитку національної економіки.

Рахунки в стислому вигляді містять великий обсяг детальної інформації, організованої згідно з економічними принципами і уявленнями щодо того, як працює економіка. Вони містять вичерпний перелік видів економічної діяльності та дають уявлення про взаємини між різними економічними агентами і групами агентів, що функціонують на ринках. На практиці національні рахунки організовані за часовими періодами, що дає безперервний потік інформації, необхідний для контролю, аналізу та оцінки роботи будь-якої економічної системи в перебігу певного відрізка часу. Система національних рахунків містить також інформацію про виробничі активи і добробут населення в певний період часу.

Крім того, в систему національних рахунків включена статистика, яка відображає зв'язки між національною економікою та рештою світу. У разі необхідності система національних рахунків може бути дезагредована до необхідного рівня, навіть до індивідуальних економічних агентів. Таким чином, хоча система національних рахунків зазвичай називається системою, що розглядає економіку в цілому, з метою аналізу вона може виділятися на більш низьких рівнях агрегації. Використання системи національного рахівництва при проведенні досліджень макроекономічних явищ, що характеризуються високим ступенем агрегованості внутрішніх структур, дозволяє цілісно відобразити єдність національного господарського

механізму у вигляді інтеграції оборотів продукту, обороту доходів і обороту фінансових носіїв доходу.

У практиці аналітичних досліджень величини, що визначають ті або інші характеристики економічних систем, по своїй суті є об'ємними або структурними показниками. Об'ємні показники описують кількісні зміни відповідних параметрів. У той же час структурні показники визначають якісну характеристику змін, що мали місце (процес розвитку). Між кількісними і якісними показниками, що характеризують економіку в цілому і окремі її елементи, існує взаємозв'язок. Іншими словами, зміна об'ємних показників, в більшості випадків супроводжується відповідними змінами структурних складових.

Зазвичай структурні зрушення вимірюють за допомогою макромоделей, що відображають в узагальненому вигляді співвідношення підрозділів національного господарства і їх вартісної складу, або за допомогою тих чи інших різновидів міжгалузевих балансів. Однак такий аналіз бажано доповнити показниками, що характеризують якісні зміни, що відбуваються в економіці. На рис. 3.2 відображено інформаційне забезпечення реалізації механізму структурної політики в зовнішньоекономічній сфері України.

Використовувані в даній роботі підходи для аналізу структурних зрушень в національній економіці були запропоновані в ряді робіт відомих вітчизняних економістів [13, 16, 28, 77, 94]. Крім того, в публікаціях Європейської Економічної Комісії ООН [175] показники структурної динаміки отримали назву «коефіцієнт подібності» і «коефіцієнт-косинус».

Використання тих чи інших показників для опису структурних процесів, що відбуваються в економіці, вимагає змістовної постановки задачі дослідження. Як видається, основні елементи завдання були на описовому рівні детально викладені і досліджені в попередніх розділах дисертації. Це дозволяє тепер провести змістовний кількісний аналіз приватних і загальних структурних змін в економіці.

цього інформацію за кілька років.

Для проведення комплексного аналізу, виходячи з формального визначення структурних зрушень, економіка країни представлена у вигляді деякого вектора в багатовимірному просторі факторів, що описують економіку країни.

При такому поданні економіки країни математичний опис поведінку вектора може послужити базою для формування уявлення про суть структурних зрушень в економіці.

Це здійснюється на основі вивчення змін проєкцій вектора на відповідні осі координат (фактори) і величини косинуса кута до обраної осі.

Розглянемо два випадки розвитку галузі. У першому випадку розвиток галузі відбувається, в основному, за рахунок екстенсивних факторів, у другому – інтенсивних.

Рух вектора X_t уздовж вектора X_0 , де X_t і X_0 вектор-структури в початковий момент часу і кінцевий момент часу, відбулося без зміни напрямку в просторі (X_t є продовженням X_0). Такий напрям руху вказує на зростання, в основному, об'ємних показників, що відбуваються в досліджуваній галузі. Причинами, які можуть викликати такого роду зміни є екстенсивні фактори в розвитку галузі, вплив яких призводить, головним чином, до пропорційного (об'ємному) збільшення потужності галузей без істотних структурних змін технологічної і технічної бази. Кут α (кут між векторами) при цьому дорівнює нулю.

Інтерпретація результатів здійснюється на основі наступних міркувань. X_0 , X_t – вектор в початковий і кінцевий моменти часу. Положення вектора по відношенню до координатних осей в різні проміжки часу по-різному. Вектори відрізняються як за величиною, так і розташуванню в просторі. Зміна довжини вектора свідчить про об'ємні зміни показників досліджуваного об'єкта. Зміна кута між проєкцією вектора (наприклад на всю ось X) свідчить про структурні зміни, що відбулися в галузях економіки. Залежно від напрямку руху вектора X_t по відношенню до вектора X_0 можна

припустити чи галузь є структуровизначальною або структурозберігаючою, тобто галуззю-лідером, яка мультиплікує розвиток національної економіки або галуззю аутсайдером, подальше утримання якої відволікає дефіцитні економічні ресурси на її утримання. Нижче наведена система показників, що описують різні аспекти структурних змін в економіці та їх короткий економічний опис.

Таблиця 3.7

Показники структурних зрушень*

Показник	Її характеристика
$\cos \alpha = \frac{[\sum(x_0 \times x_t)]}{[R(X_t, 0) \times (X_0, 0)]}$	<p>Показник $\cos \alpha$ – проекція одного одиничного вектора, що має напрямком вектор-структури X_t, на інший, з напрямком вектор-структури X_0.</p> <p>$\cos \alpha = 1$ – один з векторів служить продовженням іншого. З економічної точки зору це можна пояснити тим, що в економічній системі мають місце раціональні структурні зміни.</p> <p>$\cos \alpha = 0$ – напрямком структурних змін вектора X_0 альтернативний вектору X_t. У цьому випадку можна говорити, що зусилля з реформування економіки не адекватні затратам.</p> <p>$0 < \cos \alpha < 1$ – величина коефіцієнта показує ступінь інтенсивності економічних перетворень.</p> <p>$\cos \alpha < 0$ – один із структурних зрушень альтернативний іншому.</p>
$R(X_0, X_t) = [\sum(x_0 \times x_t)]$	<p>R – характеризує величину агрегованих структурних зрушень за аналізований період, z – показник приватних структурних зрушень всередині агрегованого зсуву. При оптимальній структурі економіки R наближається до одиниці.</p>
$N(X_0, X_t) = 1 - (X_0, X_t)$	<p>N – коефіцієнт, що характеризує відхилення напрямку вектора X_0 від вектора X_t. При $N = 1$ вектори ортогональні, при $N = 0$ структурні зміни однакові.</p>
$S = [\sum r_i \times N] \div [R(t_0 - t_1)]$	<p>З економічних позицій показник S свідчить про те, чи є структурне зрушення наслідком сприятливих або несприятливих факторів і тенденцій економічного зростання, в тому числі чи були зміни в структурі запланованими або випадковими. Величина $S > 50\%$ характеризує високий рівень витрат при структурній перебудові. Мала величина $S < 50\%$ означає цілеспрямованість структурної перебудови.</p>

*Джерело: розвинуто за [16, 44, 175, 182]

Необхідно відзначити, що коефіцієнти R , N , S є додатковими до показника $\text{Cos } \alpha$ й не суперечать йому.

Такий підхід дозволяє здійснити:

1. визначення структурних зрушень за весь досліджуваний період і за окремий часовий інтервал;
2. виявлення ролі окремого структурного елемента по відношенню до загальної тенденції за весь період і оцінити його внесок у формування загального зсуву;
3. виявлення загальних тенденцій в русі інтегрованих економічних показників і параметрів, що описують структурну динаміку.

Висновки до розділу 3

Найважливішим пріоритетом структурно-інвестиційної політики в сфері промисловості, слід вважати подальший розвиток галузей, зокрема, гірничо-металургійної, хімічної і енергетичної, підтримка наукомістких галузей технологічних, машинобудівних виробництв. Прискорений розвиток цих галузей і виробництв покликане забезпечити нарощування експортного потенціалу, імпортозаміщення, стійку роботу всього національного народногосподарського комплексу України в нових умовах господарювання.

На поточному етапі розвитку, структурна політика повинна спрямовуватися на технічне переозброєння і модернізацію діючих виробництв, створення нових прогресивних галузей, які забезпечують високу частку доданої вартості. Все це дозволить в результаті ввести в дію нові великі промислові підприємства, що мають стратегічне значення в формування оновленої, більш ефективної структури національної економіки.

Реконструкції діючих і створення нових виробництв значно розширює номенклатуру продукції, що випускається, а це дозволить удосконалювати структурні реформи з нарощування експортного потенціалу країни і, відповідно, збільшити валютну виручку, а також вирішити завдання

імпортозаміщення та наповнення внутрішнього ринку конкурентоспроможними товарами вітчизняного виробництва.

У промисловості пріоритет повинен бути відданий випуску конкурентоспроможної продукції, орієнтованої як на внутрішній, так і на зовнішній ринок, поглибленої переробки основних видів сільськогосподарської та промислової сировини. На основі вищевідзначеного, можна визначити, що макроекономічні стратегічні орієнтири в області структурних перетворень на поточному етапі ринкових реформ полягає в наступному: враховуючи геополітичні та національно-історичні особливості країни, її потужний ресурсний і духовний потенціал, основною метою соціально-економічного розвитку має стати послідовний рух до соціально орієнтованої ринкової економіки, на основі збалансованого розвитку всіх галузей народного господарства країни; дослідження і ретельне зважування всіх аспектів, які несуть потенційні зовнішні та внутрішні загрози економічної, фінансової та соціальної стабільності країни, а також подальше поглиблення реформ з урахуванням національних особливостей, інтересів і пріоритетів держави для її подальшого планомірного інтегрування у світову економічну систему; забезпечення і збереження балансу інтересів між галузями і регіонами країни в аспекті державного і громадського будівництва, здійснюваного не тільки через принципи поділу всіх гілок влади, а й за допомогою формування правового громадянського суспільства; екологічно орієнтоване економічне зростання на основі соціально-економічних структурних перетворень в суспільстві, інтенсифікації виробництва і використання природних ресурсів, як основи сталого поступального нарощування матеріального добробуту та посилення соціального захисту населення; залучення іноземного капіталу для технологічного і технічного переозброєння, впровадження досягнень науки і техніки в галузях, що виробляють товари народного споживання; оновлення основних засобів, технічне переозброєння, реконструкція та перепрофілювання діючих виробництв, і зміна соціально-економічної

структури за участю іноземного капіталу; підготовка і перепідготовка висококваліфікованих кадрів, що відповідають вимогам міжнародних стандартів.

Рішення вищезазначених завдань, можливі за допомогою розробки оптимальної структурної політики, спрямованої на зміцнення економічних основ функціонування всіх галузей національного господарства, в умовах високої ринкової конкуренції.

Для визначення зв'язку між фінансуванням і ВВП, за допомогою розробленого багатофакторного регресивного рівняння, визначено, що вкладення фінансових ресурсів в національне господарство матиме безпосереднє відображення в структурі ВВП. Це означає, що при розробці структурної політики слід більшу увагу приділяти в першу чергу на нарощування власних ресурсів господарюючих суб'єктів, інакше кажучи на збільшення їх фінансових можливостей.

Дослідження економічних процесів на основі формальних показників, що характеризують структурні зрушення вимагають відповідного інформаційного забезпечення.

Цим вимогам в повній мірі відповідає система національних рахунків. Тільки на її основі можна виявити структуру і функціональні взаємозв'язки структуроутворюючих елементів. Це дає можливість проведення змістовного дослідження економіки на основі формальних методів, в тому числі визначити напрямки і якість структурних зрушень.

Застосування формальних методів дослідження структурних зрушень засноване на уявленні економіки країни як складної ієрархічної системи, в основі якої галузі та сектори економіки. Галузевий розподіл дозволяє виділити екстенсивні (кількісні) і інтенсивні (якісні) складові розвитку економіки. У прикладному значенні це може бути виражено у вигляді виділення галузей-лідерів і галузей-аутсайдерів.

Основні результати досліджень, викладені в даному розділі, опубліковані в [112, 120].

ВИСНОВКИ

Узагальнення в дисертації теоретичних основ з формування механізму реалізації структурної політики національної економіки дозволило, з урахуванням закордонного досвіду, та особливостей і принципів національного підходу до побудови раціональної структури економіки, обґрунтувати механізм реалізації структурної політики в зовнішньоекономічній сфері національного господарства та надати практичні рекомендації з його реалізації.

1. За результатами дослідження доведено, що напрями удосконалення механізмів реалізації структурної політики у зовнішньоекономічній сфері національного господарства будуються на основі обґрунтованих концептуальних положень, які враховують сучасні умови децентралізації та економіко-організаційні й правові інституції, та методичного підходу до аналітичного забезпечення структурного розвитку національної економіки для забезпечення оптимізації структурних зрушень в розвитку соціально-економічної системи.

2. Теоретичний огляд основних категорій економічної структури національної економіки дав змогу визначити сутність та систематизувати види економічної структури, чинники, що впливають на її побудову. Доведено, що структура зовнішнього сектору відображає пропорції компенсації незбалансованості попиту пропозиції на блага та ресурси на внутрішньому ринку та конкурентоспроможність національної економіки, що обумовлює вид політики, який передбачає забезпечення ефективного співвідношення між обсягами внутрішньої та зовнішньої торгівлі, раціоналізацію пропорцій національного виробництва, зміну структури експорту на користь готової продукції, зокрема наукоємної.

3. Критичний аналіз теоретичних підходів до розуміння сутності поняття «структурна політика» свідчить, що наукова парадигма, яка сформувалася з даної проблеми в економічній думці, не відображає

глибинного змісту даного поняття, всіх його складових. З огляду на це запропоновано уточнення змісту поняття «структурна політика» як сукупності заходів, що охоплюють інституційні складові та методи державного впливу на стан і збалансований розвиток секторів економіки з метою побудови раціональної структури економіки, забезпечення національної економічної безпеки й досягнення збалансованості попиту та пропозиції, підвищення міжнародної конкурентоспроможності, модернізації економіки на основі досягнень науково-технічного прогресу і додання нової якості виробничим відносинам. З метою розробки механізму побудови раціональної структури економіки в дослідженні розвинуто групування чинників реалізації структурної політики держави, які, на відміну від існуючих класифікацій, систематизовані на основі виділення їх змістових характеристик та напряму впливу.

4. Дослідження показали, що на сьогоднішній день немає однозначного розуміння об'єкта та механізмів структурної політики, аналіз здійснюється за окремими елементами структури національної економіки, а структурній політиці щодо зовнішньоекономічної сфери практично не приділяється уваги. У дисертації розроблено концептуальні положення, які дозволяють сформулювати напрями удосконалення механізмів реалізації структурної політики у зовнішньоекономічній сфері національного господарства. Зазначені положення базуються на економічних та організаційно-управлінських інститутах, нормативних актах за цим напрямом. Розроблена концепція спрямована на виконання цілей і завдань органів державної влади, при цьому враховано необхідність децентралізації влади, що дає змогу включити в механізми структурної політики органи влади регіонального рівня та органи місцевого самоврядування.

5. Оцінка структурної динаміки зовнішньоекономічної сфери національного господарства України дозволила визначити відсутність помітних позитивних змін в структурі експорту-імпорту товарів (зростання частки сільськогосподарської продукції і продовольства при майже не

змінній частці машинобудування) і спрямуванні іноземного інвестування. Певні позитивні зміни мали місце лише в експорті послуг, що виразилися у зменшенні частки транспортних і зростанні частки телекомунікаційних послуг. На основі запропонованого методичного підходу, який включає використання не лише часткових, а й інтегральних показників, визначено межі змін структури основних складових зовнішньоекономічної сфери національного господарства. Ці зміни можна рахувати вагомими, але їх спрямованість свідчить про подальшу консервацію застарілих структурних проблем і майже відсутність змін, спрямованих на технологічне оновлення і інноваційний розвиток.

6. Визначено, що комплекс програм структурної перебудови, що мали місце в Україні не були виконані і залишили невирішеними проблеми структурної перебудови на основі стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку, надання структурним змінам заданого характеру і спрямованості, дієвого використання конкурентних переваг у світовому поділі праці. Аналіз досвіду розвинених країн дозволив визначити, що у структурній політиці найважливішим стратегічним соціально-економічним пріоритетом на тривалу перспективу визнається інноваційний тип розвитку економіки, який передбачає високий рівень інвестицій в інновації, сприяє розвитку всіх форм підприємницької діяльності в наукоємних галузях, містить програми і механізми, що активізують структурні процеси в економіці в цьому напрямку і цілеспрямовано змінюють структуру зовнішньоекономічної сфери національного господарства.

7. Розвинуто шляхи структурно-змістової перебудови механізмів реалізації структурної політики в зовнішньоекономічній сфері, зокрема, переглянуто цілі, завдання, пріоритети державного регулювання галузевого розвитку, які передбачають необхідність розвитку таких напрямків, як організація нових галузей; технологічне переозброєння економіки; налагодження виробництва дефіцитних і експортних товарів; виробництво імпортозамінної продукції; створення трудомістких або наукомістких

виробництв; розвиток інноваційного процесу і т.д. Розроблено науково-практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення структурної політики шляхом встановлення послідовності реалізації заходів реформістської концепції фіскальної і монетарної політики держави.

8. Визначено, що вкладення фінансових ресурсів в національне господарство матиме безпосереднє відображення в структурі ВВП. Запропоновано економіко-математичну модель для розрахунку та визначення ступеня впливу джерел фінансування на результат параметрів структурної політики – динаміку ВВП. Її апробація дозволила встановити, що при розробці структурної політики слід більшу увагу приділяти нарощуванню власних ресурсів господарюючих суб'єктів, інакше кажучи збільшенню їх фінансових можливостей. Використання зазначеної моделі в якості передумови розробки регуляторних рішень з фінансування структурних перетворень покладено в основу методичних положень аналітичного забезпечення структурного розвитку національної економіки з урахуванням впливу зовнішньоекономічної сфери.

9. Доведено, що реалізація державної структурної політики має будуватися на адекватній інформаційній базі, яка повинна відповідати певним вимогам, а саме: відображати фінансово-економічні аспекти виробництва, розподіл і використання кінцевого продукту. З цією метою удосконалено організаційно-інформаційне забезпечення реалізації механізмів структурної політики в зовнішньоекономічній сфері, зокрема, визначено напрями використання інформації системи національних рахунків регуляторними органами і доведено інформаційну місткість порівняння векторів економічної структури в різні часові періоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук Г. О. Програма інноваційного розвитку економіки Німеччини: стратегія високих технологій / Г. О. Андрощук // Наука та інновації. - Т.5. – 2009. – №3. – С. 72-88.
2. Амоша А. И. Неоиндустриализация и новая промышленная политика Украины / А. И. Амоша, В. П. Вишне夫斯基, Л. А. Збарзская // Економіка промисловості : Ін-т економіки пром-сті НАН України. – Донецьк, 2012. – № 1–2.
3. Амоша О. І. Промисловість і промислова політика України 2013: актуальні тренди, виклики / О. І. Амоша, В. П. Вишневський, Л. О. Збарзська та ін. ; за заг. ред. В.П. Вишневського. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://books.google.com.ua/books?id>.
4. Амоша О. Промислова політика України: концептуальні орієнтири на середньострокову перспективу / О. Амоша, В. Вишневський, Л. Збарзська // Економіка України. – 2009. – № 11. – С. 4-14.
5. Аникин А. В. Адам Смит (1723-1790 гг.) / А.В. Аникин – М., Политиздат, 1968. –182 с.
6. Армстронг Л. Экономическая теория в условиях ноосферной революции / Л. Армстронг, Дж.Р.Готлиб и др.; Пер. с англ. – М.:Русь, 1980. – 178 с.
7. Аузан А. Приоритеты институциональных преобразований в условиях экономической модернизации / А. Аузан, Г. Сатаров // Вопросы экономики. – 2012. – № 6. – С. 65-74.
8. Бабанін О. С. Розвиток науково-технологічного потенціалу США: досвід для України (наукознавчий та економічний аналіз) / Наука та наукознавство. – 2010. – № 3. – С. 132-142.
9. Батченко Л. В. Методика системної діагностики впливу стану зовнішньої торгівлі на зміну рівня економічного суверенітету України / Л. В. Батченко, О. О. Ашурков, О. Г. Ткаченко ; НАН України, Ін-т економіко-

правових досліджень. – Донецьк : Юго-Восток, 2012. – 77 с.

10. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования : пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. – М. : Academia, 1999. – 783 с.

11. Біла О. С. Проекти програм структурної перебудови економіки України кінця ХХ – початку ХХІ ст.: аспекти їх суспільної ефективності / О. С. Біла // Історія народного господарства та економічної думки України. — 2005. – Вип. 37-38. — С. 3-16.

12. Біла С. О. Структурна політика в системі державного регулювання економіки в умовах суспільної трансформації / С.О. Біла // Фінанси України. – 2009. – №10. – С. 52-59.

13. Біла С. О. Структурна політика в системі державного регулювання трансформаційної економіки : [монографія] / С. О. Біла. – К. : Вид-во УАДУ, 2001. – 408 с.

14. Біленький О. Ю. Інноваційні орієнтири в процесах розвитку малого бізнесу: регіональний аспект [Електронний ресурс] / О. Ю. Біленький // Ефективна економіка. – 2013. – № 6. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2082>.

15. Бодров В. Г. Стратегічні пріоритети економічних та інституціональних перетворень в контексті Євроатлантичного вибору України / В.Г. Бодров // Європейський вектор економічного розвитку: Зб. наук. праць за заг. ред. д.е.н., проф. А. С. Задой, д.е.н., проф. В.М. Тарасевича. – Дніпропетровськ: Вид-во ДУЕП, 2005. – 276 с. – С. 59.

16. Бодров В. Г. Інноваційно-інвестиційна модель сталого розвитку національної економіки: навч.-метод. матеріали / В.Г. Бодров, В.О. Гусєв, – К. : НАДУ, 2009. – 60 с.

17. Большая советская энциклопедия: в 30 т. / Под ред. А. Прохорова. – М.: Советская энциклопедия, 1973. – Т.12. – С. 265.

18. Бугрин Р.И. Проблемы развития финансового рынка в Украине / Р.И. Бугрин – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://libfor.com>.

19. Буркинський Б.В. Економічний вектор стратегії сталого росту України / Б.В. Буркинський, С.К. Харичков, Л.Є. Купінець // Екологія і природокористування: Зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ІППЕ НАН України, 2012. – С.163-173.

20. Вардомский Л.Б. Модернизация экономики в странах СНГ: типы, ресурсы, инструменты / Л.Б. Вардомский, А.В. Шурубович // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 1. – С. 70-77.

21. Вітка Н.Е. Структурна політика в системі регулювання економіки України / Н.Е. Вітка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nbuv.gov.ua...Natural/Vdpu/Ekonomika/2008/Vitka.pdf

22. Вишневский В. П. Промышленная политика и управление развитием промышленности в условиях системных дисбалансов: концептуальные основы: моногр. / В. П. Вишневский, А. И. Амоша, Л. А. Збаразская и др.; под общ. ред. В. П. Вишневого и Л. А. Збаразской / НАН Украины, Ин-т экономики промышленности. – Донецк, 2013. – 180 с.

23. Вишневський В. Промислова політика: теоретичні аспекти / В. Вишневський // Економіка України. – 2012. – № 2. – С. 4-15.

24. Внешнеэкономический толковый словарь / И. П. Фаминский. – М.: ИНФРА, 2001. – 387 с.

25. Волинець В.В. Шляхи удосконалення галузевої структури економіки країни / В.В. Волинець // Економіка та держава. – 2006. – № 8. – С. 32–34.

26. Гальчинський А.С. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) шляхом європейської інтеграції / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць (та ін.). – К.: НІСД, 2004. – 416 с.

27. Гальчинський А. Економічний розвиток: методологія оновленої парадигми / А. Гальчинський // Економіка України. – 2012. – № 5. – С. 14-17.

28. Гатев К. Статистическая оценка различий между структурами // Теоретические и методологические проблемы статистики. – М.: Статистика, 1979. – 149 с.

29. Геєць В. Економіка та суспільство: непізнані грані взаємовпливу

(роздуми над прочитаним) / В. Геєць, А. Грищенко // Економіка України. – 2012. – № 3. – С. 4-24.

30. Геєць В. «Інноваційна Україна – 2020»: основні положення національної доповіді. Стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 13 травня 2015 року // Вісник НАН України. – 2015. – № 7. – С. 18–22.

31. Грищенко А. Методологічні основи модернізації України / А. Грищенко // Економіка України. – 2011. – № 2. – С. 4-12.

32. Грищенко А. Інтеграційний вектор реалізації національних економічних інтересів України: теоретичні та практичні аспекти / А. Грищенко // Міжнародна економічна політика. – 2011. – № 1–2 (14–15). – С. 246–274.

33. Гужеля Л.М. Економічний аспект суспільного розвитку: постановка проблем / Л.М. Гужеля // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2004. – Вип. 3-4. – С. 738-740.

34. Дегтярьова І.Б. Врахування екстернальних ефектів в управлінні розвитком продуктивних сил України / Л.Г. Мельник, І.Б. Дегтярьова // Розвиток продуктивних сил України: від В.І. Вернадського до сьогодення : матеріали ювіл. Міжн. наук. конф., м. Київ, 20 бер. 2009 р.: у 3-х частинах / РВПС України НАН України. – К.: РВПС України НАН України, 2009. – Ч. 1. – С. 95-97.

35. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія / За ред. З.С. Варналія. – К. : НІСД, 2007. – 768 с.

36. Державне регулювання економіки: Навч. посібник / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – 316 с.

37. Дука А. П. Іноземні інвестиції у забезпеченні інноваційного розвитку національної економіки / А. П. Дука // Інноваційна економіка. – 2012. – № 11. – С. 17-22.

38. Єрохін С.А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічні аспекти) : монографія / С.А. Єрохін. – К. : Світ знань,

2002. – 528 с.

39. Економічна оцінка державних пріоритетів технологічного розвитку / За ред. д-ра екон. наук Ю. М. Бажала. – К. : Ін-т економ. та прогноз., 2002. – 320 с.

40. Економічний суверенітет держави та напрями його правового забезпечення : монографія / за ред. О. О. Ашуркова ; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк : Юго-Восток, 2012. – 406 с.

41. Економічна теорія : підручник / За ред. В.М. Тарасевича. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 784 с.

42. Експрес-випуск: Капітальні інвестиції в Україні за січень- грудень 2013 року – [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

43. Елисеєва І. І. Общая теория статистики: учебник / И. И. Елисеєва, М. М. Юзбашев; под ред. И. И. Елисеєвой. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2008. – 656 с.

44. Ермолаєв С.А. Структурная политика государства в механизме экономического роста: учебное пособие / С.А. Ермолаєв, С.Г. Капканщиков. – Ульяновск: УлГТУ, 2005. – 72 с.

45. Єгоров Є. С. Програми інноваційного розвитку зарубіжних країн: досвід та досягнення / Є.С.Єгоров // Актуальні питання інноваційного розвитку. – 2012. – № 2. – С. 77-83.

46. Жаліло Я.А. Проблеми формування сучасних засад політики імпортозаміщення в Україні / Я.А. Жаліло, В.М. Гацько // Стратегічна панорама [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niisp.org/vydanna/panorama/issue.php?s=epol2&issue=2006_1

47. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23 березня 2000 р. № 1602-III // Відомості Верховної Ради України (офіційне видання). – 2000. – № 25. – С. 442-449.

48. Про Державну програму економічного і соціального розвитку України

на 2001 рік: Закон України // «Державна програма економічного і соціального розвитку України на 2001 рік». — К.: Мін-во економіки України, 2000. — 150 с.

49. Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2002 рік: Закон України // «Державна програма економічного і соціального розвитку України на 2002 рік». — К.: Мін-во економіки та з питань європ. інтегр. України, 2001. — 214 с.

50. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2012 р. (Т. 1) Статистичний збірник / Державна служба статистики України ; відповідальний за випуск А. О. Фризовренко. — К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2013. — 139 с.

51. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2013 р. Статистичний збірник / Державна служба статистики України ; відповідальний за випуск А. О. Фризовренко. — К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2014. — 157 с.

52. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2014 р. Статистичний збірник / Державна служба статистики України ; відповідальний за випуск А. О. Фризовренко. — К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2015. — 154 с.

53. Зовнішня торгівля України. Статистичний збірник / Державний комітет статистики України ; відповідальний за випуск А. О. Фризовренко. — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. — 100 с.

54. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності. Статистичний збірник / Державний комітет статистики України; за ред. Л. М. Овденко. — К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. — 62 с.

55. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності. Статистичний збірник / Державна служба статистики України ; за ред. Л. М. Овденко. — К. : 2011. — 67 с.

56. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності. Статистичний збірник / Державна служба статистики України ; за ред. Л. М. Овденко. — К. : 2012. — 68 с.

57. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності. Статистичний збірник / Державна служба статистики України ; за ред. Л. М. Овденко. — К. : 2013. — 70 с.

58. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності. Статистичний збірник / Державна служба статистики України ; за ред. І. С. Петренко. – К. : 2015. – 46 с.

59. Иноземцев В. Л. Пределы «догоняющего» развития / В. Л. Иноземцев. – М. : ЗАО «Издательство «Экономика», 2000. – 295 с.

60. Иноземцев В. Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы / В. Л. Иноземцев. – М. : «Логос». – 2000. – 193 с.

61. Ілляшенко С.М. Управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств для забезпечення їх сталого розвитку / С.Н. Ілляшенко, Ю.С. Шипуліна // Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях: монографія/ [Андрєєва Н.М., Баранік В.О., Балашов Є.В. та ін.]; За науковою редакцією д.е.н., проф. Хлобистова Є. В. / РВПС України, ППРЕД НАН України, СумДУ, ЛНТУ, НДІ СРП. – Сімферополь: ПП «Підприємство Фенікс», 2010. – С. 192-211.

62. Кіндзерський Ю.В. Державна політика структурно-технологічної модернізації промисловості / Ю.В. Кіндзерський // Автореф. дисертації на здобуття наук. ступ. док. екон. наук за спец-тю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Київ, 2015. – 40 с.

63. Кіндзерський Ю.В. Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації: монографія / Ю.В. Кіндзерський; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2013. – 536 с.

64. Класифікація зовнішньоекономічних послуг (КЗЕП) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : consultant.parus.ua/.

65. Кобзар О.М. Сталий розвиток в умовах глобалізації світових економічних процесів. / О.М. Кобзар // Економіка природокористування і охорони довкілля: Зб.наук.пр. – К.: РВПС України НАН України, 2003. – С. 37-43.

66. Кобзистий М.О. Інституціональні умови реалізації структурних

зрушень у трансформаційній економіці / М.О. Кобзистий // Науково-технічна інформація. – 2005. – № 2. – С. 34–38.

67. Коляда О.В. Особливості формування середнього класу в Україні на етапі трансформації економічної системи / О.В. Коляда // Вісник ЖДТУ. – 2012. – № 1 (59). – С. 127-131. – (Серія: Економічні науки).

68. Красильников О.Ю. Структурные сдвиги в экономике: монографія [Електронний ресурс] / О. Ю. Красильников – Саратов: Изд-во СГУ, 2001. – Режим доступу: <http://ok-russia.narod.ru/stat/sod-mono3.htm>.

69. Крючкова І. В. Структурні чинники розвитку економіки України : монографія / І. В. Крючкова. – К.: Наукова думка, 2004. – 319 с.

70. Кузик Б.Н. Россия 2050 – стратегия инновационного прорыва / Б.Н Кузик, Ю.В. Яковец. [2-е изд., доп.]. – М. : ЗАО «Издательство «Экономика», 2005. – 624 с.

71. Лебедева О. Структурна політика держави: сутність і особливості її реалізації / О. Лебедева // Вісник Донецького національного університету. – 2008. – №3. – С.89-95.

72. Луцков В. О. Структурна політика: сутність, категорії та функції / В. О. Луцков // Вісник СумДУ. – 2012. – № 1. – С. 141-147. – (Серія «Економіка»).

73. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл; Пер. с англ. – М.: Ноосфера, 1997. – 432 с.

74. Мау В. Догоняющая модернизация в современной России / В. Мау // Проблемы теории и практики управления. – 2004. – № 4. – С. 13–16.

75. Матковський П. Є. Модернізація економіки України: витоки, сутність, очікувані результати / П. Є. Матковський. – Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника. – 2012. – С. 171-182.

76. Мельник А.Ф. Система інституційного забезпечення структурної трансформації національної економіки: сутнісні характеристики та проблеми формування / А.Ф. Мельник // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2012. – № 2. – С. 7-17.

77. Мельник М. І. Формування бізнес-середовища України в умовах інституційних трансформацій : монографія / М.І. Мельник. – Львів : ІРД НАН України, 2012. – 568 с.

78. Мельник Т. М. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз / Т. М. Мельник // Міжнародна економічна політика. – 2008. – № 1-2 (8–9). – С. 241 – 271.

79. Мельникова В. І. Національна економіка / В. І. Мельникова. – Навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.

80. Мельниченко О. А. Специфіка структурних зрушень і структурної політики / О. А. Мельниченко, В. М. Миколюк // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2012. – № 2 (42). – 484 с.

81. Милль Д. Ст. Основы политической экономии и некоторые аспекты ее применения к социальной философии / Д. Ст. Милль. – Новосибирск: Издательский дом «Сибирь», 1993. – 409 с.

82. Михальченко Г. Г. Вплив демографічної ситуації на відтворення та розвиток населення України / Г. Г. Михальченко // Научные труды ДонНТУ. – 2012. – Вып. 41. – С. 239-251. – (Серия: Экономическая).

83. Моисеев С. Р. Международные финансовые рынки и международные финансовые институты / С. Р. Моисеев. – М. : Московский международный институт эконометрики, информатики, финансов и права, 2002. – 245 с.

84. Наукові основи національної стратегії сталого розвитку України / [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика]; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. – 40 с.

85. Національна економіка : навч. посібник / В.І. Мельникова, О.П. Мельникова, Т.В. Сідляру та ін. – 2-е вид. перероб. та доповн. – К. : Центр навчальної літератури, 2012. – 248 с.

86. Національна економіка : навч. посібник / за ред. А. Ф. Мельник. – К. :

Знання, 2011. – 463 с.

87. Новицький В.Є. Інформаційні технології в глобально-конкурентному та соціальному контекстах / В.Є. Новицький // Зб. наук. праць «Перспективи розвитку українського експортного потенціалу у контексті співробітництва з країнами середземномор'я та Центрально-Східної Європи». – НДІ міжнародних відносин НАУ. – К., 2007. – С. 46-61.

88. Осташко Т. Ризики для сільського господарства від встановлення зони вільної торгівлі з ЄС / Т. Осташко // Економіка України. – № 3. – 2011. – С. 57.

89. Офіційний сайт *Office of Science and Technology Policy, OSTP* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.whitehouse.gov/administration/eop/ostp>.

90. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

91. Офіційний сайт Світового Банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org>.

92. Пашков С.О. Стратегії світогосподарських структурно-галузевих трансформацій / С.О. Пашков // Автореф. дисертації на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук за спец-тю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – ДВЗН «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Київ, 2010. – 20 с.

93. Папп В.В. Структурна трансформація економіки України у контексті євроінтеграційних процесів / В.В. Папп // Регіональна економіка. – 2008. – № 1. – С. 23-31.

94. Парфенцева Н. Міжнародні статистичні класифікації в Україні: впровадження й використання / Н. Парфенцева. – Навчальний посібник. – К.: Основи, 2000. – 351 с.

95. Перстенева Н. П. Критерии классификации показателей структурных различий и сдвигов / Н. П. Перстенева // Фундаментальные исследования. – 2012. – № 3-2. – С. 478-482.

96. Петти У. Экономические и статистические работы / У. Петти. – М.:

Государственное социально-экономическое издательство, 1940. – 439 с.

97. Післякризовий розвиток економіки України: засади стратегії модернізації. – К.: НІСД, 2011. – 66 с.

98. Пічкурова З. В. Інноваційна складова економічного розвитку Німеччини в умовах глобальної конкуренції / З. В. Пічкурова, З. І. Гала // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. – № 1 (5). – Т. 2. – С. 309–316.

99. Поважний С. Ф. Державне регулювання економічних систем / С. Ф. Поважний, Л. В. Батченко, С. М. Науменко // Державне регулювання економічного розвитку регіонів та підприємств : зб. наук. праць Дон. держ. ун-ту упр. - Донецьк : ДонДУУ, 2004. - Вип. 38. - С. 3-13. – (Серія «Державне управління»).

100. Портер Е. Майкл. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / Майкл Е. Портер; Пер. с англ. — М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 454 с.

101. Послання Президента України до Верховної Ради України. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 100. – 4 черв. – С. 5-12.

102. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку і трансформацій / Під заг. ред. чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина. – К.: ЗАТ «Нічлава», 2006. – 704 с.

103. Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.

104. Програма економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pravda.com.ua/files/0/9/programa_reform.pdf

105. Програма структурної перебудови економіки України на період до

2015 року (концептуальний варіант) (проект). — Київ, 2001. — 72 с.

106. Програма структурної перебудови економіки України на середньостроковий період (1999–2003 рр.) : Проект. — К., 1998. — 74 с.

107. Програма структурної перебудови економіки України на середньостроковий період. 2001- 2004 роки (проект). — Київ, 2000. — 49 с.

108. Промислова політика як чинник післякризового відновлення економіки України. — К.: НІСД, 2012. — 41 с.

109. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. — М.: ИНФРА-М., 1999. — 479 с.

110. Райзберг Б.А. Прикладная экономика: учебное пособие / Б. А. Райзберг. — М.: Бинوم, 2010. — 318 с.

111. Райта Ю.В. Формування інституційного середовища підприємницької діяльності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.01.01 "Економічна теорія" / Ю.В. Райта. — Львів, 2006. — 20 с.

112. Ревіка К. А. Концептуальні положення удосконалення механізму реалізації структурної політики щодо зовнішнього сектору національної економіки [Електронний ресурс] / К. А. Ревіка // Ефективна економіка. — 2013. - № 12. — Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4769>.

113. Ревіка К. А. Особливості дослідження і вимірювання структурних змін в економіці / К. А. Ревіка// Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства : зб. наук. праць Донецького державного ун-ту управління. - Донецьк : ДонДУУ, 2014. - Вип. 282 - С.154 – 163- (Серія «Економіка»).

114. Ревіка К. А. Раціоналізація національної економіки / Ревіка К. А. // Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності: матер. Міжн. наук.-практ. конф. (10–12 груд. 2015 р.). - Кременчук: КрНУ ім. М. Остроградського, 2015. — С. 602-603.

115. Ревіка К. А. Сравнительный анализ развития внешнеэкономической сферы Украины / К. А. Ревіка // Social Educational Project of Improving

Knowledge in Economics. – Journal : L'Association 1901 «SEPIKE». – Frankfurt, Deutschland, Poitiers, France Las Angeles, USA 2015. – С. 219-223.

116. Ревіка К. А. Сутнісні характеристики структурної політики національного господарства в Україні / К. А. Ревіка // Регіональний розвиток – основа становлення української держави : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (секц. 4 «Управління розвитком фінансово-економічної системи регіону в умовах світових інтеграційних процесів») (3–4 квіт. 2014 р., м. Донецьк). – Донецьк : ДонДУУ, 2014. – С. 162-164.

117. Ревіка К. А. Тенденції і фактори змін структури українського експорту / О. Г. Ткаченко, К. А. Ревіка // Zbiór raportów naukowych Międzynarodowa konferencja naukowo-praktyczna «Osiągnięcia naukowe, rozwój, propozycje na rok 2015». – Warszawa: Wydawca Sp. z.o.o. «Diamond trading tour», 2015. – С. 57-58.

118. Ревіка К. А. Теоретичні засади механізму реалізації структурної політики національної економіки / К. А. Ревіка // Держава та регіони : наук.-виробн. журнал Класичного приватного ун-ту. - Запоріжжя : Класичний приватний ун-т, 2015. - № 6 (87). - С.21-27. – (Серія «Економіка та підприємництво»).

119. Ревіка К. А. Фактори економічного зростання: Формування раціональної структури економіки / К. А. Ревіка // Інституціональний вектор економічного розвитку / Institutional vector of economic development : зб. наук. праць МІДМУ «КПУ». – Мелітополь : МІДМУ «КПУ», 2015. - Вип. 8 (2). – С. 149-162.

120. Ревіка К. А. Шляхи структурно-змістової перебудови механізму реалізації структурної політики в сфері зовнішньоекономічних зв'язків України / К. А. Ревіка // Молодий вчений : науковий журнал. - Херсон : ТОВ Видавничий дім «Гельветика», 2015. - Вип. 12 (27). -С. 147-153.

121. Рей А. Конкурентные стратегии государства и фирм в экспортноориентированном развитии / А. Рей // Вопросы экономики. – 2004. – № 8. – С. 56–64.

122. Рябцев В. М. Структурно-динамический анализ индикаторов инвестиционного климата в Самарской области / В. М. Рябцев, Г. И. Чудилин. – Вопросы статистики. – 2002. – № 3. – С. 30-38.

123. Саєнко В. Г. Економічні проблеми розвитку підприємницької функції секторах економіки національного господарства / В. Г. Саєнко, І. Г. Брітченко, О. М. Момот – Полтава: ТОВ Фірма «Техсервіс», 2012. – 640 с.

124. Семиноженко В.П. Майбутнє науки - майбутнє України / В.П. Семиноженко. – Наука та наукознавство. – 2005.– № 3.– С. 28-31.

125. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит; Пер. с англ. – М.: Соцэкгиз, 1962. – 598 с.

126. Сотник І.М. Напрямки вдосконалення методичних підходів до оцінки соціо-еколого-економічної ефективності ресурсозбереження / І.М. Сотник // Ресурсозбереження та економічний розвиток України: формування механізмів переходу суб'єктів господарювання України до економічного розвитку на базі ресурсозберігаючих технологій: монографія / За заг. ред. канд. екон. наук, доц. І.М. Сотник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – С. 55–56.

127. Статистический словарь / Гл.ред. М. А. Королев. – М.: Финансы и статистика, 1989. – 623 с.

128. Статистичний щорічник України за 2002 р. / Державний комітет статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Видавництво «Консультант», 2003. – 664 с.

129. Статистичний щорічник України за 2007 р. / Державний комітет статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Видавництво «Консультант», 2008. – 572 с.

130. Статистичний щорічник України за 2008 р. / Державний комітет статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Інформаційно-аналітичне агенство, 2009. – 566 с.

131. Статистичний щорічник України за 2009 р. / Державний комітет статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Інформаційно-аналітичне

агенство, 2010. – 566 с.

132. Статистичний щорічник України за 2010 р. / Державна служба статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2011. – 559 с.

133. Статистичний щорічник України за 2011 р. / Державна служба статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2012. – 560 с.

134. Статистичний щорічник України за 2012 р. / Державна служба статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2013. – 551 с.

135. Статистичний щорічник України за 2013 р. / Державна служба статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Видавництво «Консультант», 2014. – 533 с.

136. Статистичний щорічник України за 2014 р. / Державна служба статистики України ; за ред. І. М. Жук. – К. : ТОВ «Видавництво «Консультант», 2015. – 585 с.

137. Стефанюк О.Д. Теоретические подходы к определению структурных изменений социально-экономического развития региона / О.Д. Стефанюк // Экономика Крыма. – 2011. – № 3(36). – С. 145-149.

138. Стратегія та механізми зміцнення просторово-структурної конкурентоспроможності регіону : монографія / За ред. А.І. Мокія, Т.Г. Васильціва. – Львів : ПАІС, 2010. – 488 с.

139. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки). Шляхом Європейської інтеграції / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, С. І. Пирожков та ін. / Редколегія: А. С. Гальчинський, В. М. Геєць [та ін.]. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

140. Струк Н. С. Оцінка ефективності структурних змін у промисловому виробництві України / Н. С. Струк, О. І. Корицька // Бізнес Інформ. – 2015. – № 2. – С. 148-155.

141. Структурні зміни та економічний розвиток України : монограф. /

[Гєєць В.М., Шинкарук Л.В., Артџомова Т.І. та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2011. – 696 с.

142. Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки / А.П. Павлюк, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська [та ін.]; за ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2012. – 104 с.

143. Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України : монографія / О.І. Амоша, С.С. Аптекарь, М.Г. Білопольський, С.І. Юрій та ін. ; ІЕП НАН України, ТНЕУ МОНМС України. – Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2011. – 848 с.

144. Структурні трансформації в національній економіці: проблеми діагностики та інституційного забезпечення : монограф. / А. Ф. Мельник та ін. ; за наук. ред. А.Ф. Мельник. – Тернопіль : ТНЕУ, 2012. – 532 с.

145. Сухарев О.С. Структурный анализ экономики / О. С. Сухарев. – М. : Финансы и статистика, 2012.– 216 с.

146. Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки / А.П. Павлюк, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська [та ін.]; за ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2012. – 104 с.

147. Тіпанов В.В. Розвиток світового ринку послуг в умовах глобалізації економіки: дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / Тіпанов В.В. – НАН України; Інститут світової економіки і міжнародних відносин. – К., 2006.

148. Ткач Є. І. Загальна теорія статистики : підручник / Є. І. Ткач, В. П. Сторожук. – К. : ЦУЛ, 2009. – 442 с.

149. Ткаченко О.Г. Галузеві аспекти міжнародної конкурентоспроможності України / О.Г.Ткаченко // Збірник наукових праць ДонДУУ «Регіональний розвиток – основа розбудови української держави». – Т. XIII. – Вип. 230. – Донецьк: ДонДУУ, 2012. – С. 277-283. – (Сер.: Економіка).

150. Ткаченко О.Г. Концептуальні особливості системно-структурного розвитку зовнішньоекономічної сфери національного господарства / О. Г. Ткаченко // Економічний простір. – 2013. – № 77. – С. 54-63.

151. Туниця Ю. Фактори глобалізації і стратегія сталого розвитку / Ю. Туниця, Е. Семенюк, Т. Туниця // Вісник НАН України. – 2004. – №7. – С. 3–14.

152. Українець Л. Формування зовнішньоторговельної політики в умовах екологізації економічного розвитку / Л. Українець // Міжнародна економічна політика: науковий журнал. – 2005. – №3. – С. 85-102.

153. Україна-2015: національна стратегія розвитку. – К.: Український Форум, 2008. – 73 с.

154. Национальная инновационная система Германии [Электронный ресурс] / В. Фадеева // Управление производством. – Режим доступа: http://www.uppro.ru/library/innovations/national_innovative_organizations/nacyonalnaja-inn.html.

155. Феоктістов А. Г. Національна економіка в період неоіндустріалізації / А. Г. Феоктістов // Регіональна економіка. – 2010. – № 11. – С. 28-39.

156. Фінансовий словник – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/contents.nsf/fin_enc/.

157. Флейчук М.І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації : монографія / М. І. Флейчук. – Львів : Ахілл, 2008. – 660 с.

158. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія / За ред. Т. Г. Васильціва. – Львів : Ліга-Прес, 2012. – 388 с.

159. Харічков С.К. Інституціональні основи формування концепції власності на об'єкти природно-ресурсного потенціалу / С.К. Харічков, А.І. Мартієнко // Економічна теорія. – 2006. – № 2. – С. 65-73.

160. Хвесик М. Парадигмальний погляд на концепт сталого розвитку України / М. Хвесик, І. Бистряков // Економіка України. – 2012. – № 6. – С. 4-12.

161. Чайка Ю.М. Структурний розвиток національної економіки / Ю.М. Чайка // Автореф. дисертації на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук

за спец-тю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. – Державний вищий навчальний заклад «Національний гірничий університет», Дніпропетровськ, 2012. – 20 с.

162. Чухно А. Модернізація економіки та економічна теорія / А. Чухно // Економіка України. – 2012. – № 9. – С. 4-12.

163. Шандра В.М. Фінансування технологічного оновлення економіки інноваційного спрямування / В.М. Шандра // Зб. наук. Праць «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України». – Вип. 21. – 2007. – С. 6-16.

164. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки : навч. посібник / Л.А. Швайка. – К. : Знання, 2006. – 435 с.

165. Шкрабак І. В. Напрями удосконалення прогнозування розвитку національної економіки та її регіональних складових / І. В. Шкрабак // Держава та регіони. – 2012. – № 2. – С. 30-34.

166. Шнипко О. Економіко-технологічні прориви Заходу: історія і суспільство / О. Шнипко // Економіка та держава. – 2011. – № 7. – С. 5-7.

167. Штефан С.І. Модернізація інституційної структури фінансового ринку України / С.І. Штефан // Наук.-техн. зб. «Комунальне господарство міст». – Харків: ХНАМГ, 2013 р. – Вип. 108. – С. 169-179. – (Серія: Економічні науки).

168. Экономика цивилизаций в глобальном измерении: монография / Под ред. А. А. Пороховского, В. Н. Тарасевича. – М.: ТЕИС, 2011. – 768 с.

169. Экштайн О. Теория благосостояния и оценка альтернатив / О. Экштайн; Под ред. В.В. Касаткиной. – Екатеринбург: Дело, 1997. – 343 с.

170. Эрроу К. Экономическая трансформация: темпы и масштабы. Реформы глазами американских и российских ученых / К. Эрроу; Под ред. О.Т. Богомолова. – М.: Изд-во ТЕИС, 1996. – 96 с.

171. Яковец Ю. В. Эпохальные инновации XXI века / Ю. В. Яковец. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2004. – 444 с.

172. Яременко Ю.В. Теория и методология исследования многоуровневой

экономики / Ю.В. Яременко. // Избр. труды в 3-х кн. – Кн. 1. – М. : Наука, 1997. – 428 с.

173. Яременко Ю.В. Экономические беседы / Ю.В. Яременко. – М. : Центр исследований и статистики науки, 1999. – 344 с.

174. Яременко Ю.В. Экономический рост. Структурная политика / Ю.В. Яременко // Проблемы прогнозирования. – 2001. – № 1. – С. 6–14.

175. Economic Globalisation: A Challenge for Official Statistics: Proceedings of the 2007 Joint EFTA/UNECE/SSCU Seminar [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unecese.org/fileadmin/DAM/stats/publications/Economic%20globalization.pdf>

176. Levine R. Sensitivity Analysis of Cross – Country Growth Regression / Levine R. Renelt D. – American Economic Review 82. – 1992. – P. 942—963.

177. National Science Foundation. Social, Behavioral and Economic Sciences [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.nsf.gov/statistics/>.

178. Ojimi V. 1970. Japan's industrialization strategy. In OECD, Japanese Industrial Policy, Paris: OECD.

179. Porter M. E. Competitive Advantage of Nations / Simon & Schuster. — New York City, 1998. – 896 p.

180. Ricardo D. The Principles of Political Economy and Taxation. 1817. – Vol. 1. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.seinstitute.ru/Files/Veh6-08_Ricardo.pdf

181. Regulation (EC) No 1907/2006 of the European Parliament and of the Council: [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.eurlex.europa.eu> — Заголовок з екрану. — Мова англ., рос.

182. Rodrik D. Industrial policy for the twenty-first century. — Centre for Economic Policy Research, 2004, CEPR Discussion Papers, №4767.

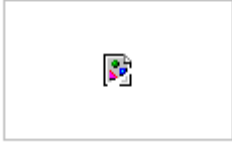
183. The Bayh-Dole Act. A Guide to the Law and Implementing Regulations [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.cptech.org-ip-health-bd-Bayh_Dole.pdf.

184. World Development Indicators 2015. Washington, DC. World Bank [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/21634> License: CC BY 3.0 IGO.

ДОДАТОК А

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Донецький державний університет управління

87535, вул. Карпинського, 58, м. Маріуполь, тел. (0629) 38-82-99, факс: (0629) 38-97-74
 E-mail: info@dsum.edu.ua код ЄДРПОУ 00173427

№ _____

На № _____

від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Ревіки Крістини Анатоліївни

на тему «Розвиток механізмів структурної політики у зовнішньоекономічній сфері
 національного господарства»

у навчальному процесі Донецького державного університету управління (м. Маріуполь)

Основні наукові доробки та висновки дисертаційного дослідження Ревіки К.А. знайшли використання у навчальному процесі Донецького державного університету управління МОН України з метою удосконалення навчально-методичного забезпечення дисциплін «Міжнародні економічні відносини», «Міжнародна економіка», «Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності». Положення дисертаційної роботи, застосовані для удосконалення конспектів лекцій, їх викладання, проведення семінарських занять і використані у наступних темах:

1. Тема 1 «Основні поняття та теоретичні основи міжнародних економічних відносин», Тема 2 «Формування і розвиток світового ринку і світового господарства» дисциплін «Міжнародні економічні відносини» та «Міжнародна економіка» для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» галузі знань 0306 «Менеджмент і адміністрування» та 0305 «Економіка та підприємство», в яких використано поглиблений у науковому дослідженні понятійний апарат у частині уточнення змісту поняття «державної структурної політики», виділення особливостей структурної політики в сфері зовнішньоекономічних зв'язків, відображення комплексного характеру структурної політики національної економіки;

2. Тема 6 «Сутність економічного аналізу та його особливості в сфері ЗЕД» дисципліни «Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності» для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» галузі знань 0306 «Менеджмент і адміністрування» – застосовано запропоновану в дисертаційній роботі розвинуту методику оцінки структурної динаміки зовнішньоекономічних зв'язків України, яка, на відміну від існуючих підходів, включає окрім приватних показників систему узагальнюючих інтегральних показників.

Довідка надана для спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) економічних наук за спеціальністю 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством».

В.о. ректора

С.Ф. Марова

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1

Експорт товарів України, млн. дол. США

Групи товарів	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Продукти рослинного походження	693,3	1120,7	745,8	1137,4	1695,9	1951,1	1726,4	5577,4	5034,9	3976,3	5532,0	9213,9	8875,9	8736,1
Жири та олії тваринного або рослинного походження	225,5	342,2	558,8	546,1	587,2	971,4	1718,0	1945,7	1796,0	2617,3	3396,4	4211,5	3507,1	3822,0
Готові харчові продукти	450,6	546,4	904,3	1140,7	1291,7	1394,4	2056,2	2518,2	2088,1	2571,1	2939,1	3493,9	3571,7	3096,3
Мінеральні продукти	1749,8	2244,9	3499,8	4323,7	4708,0	3871,8	4275,2	7046,1	3900,1	6731,3	10259,7	7650,4	7494,7	6103,5
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	1478,4	1397,0	1943,0	2782,0	2990,2	3387,3	4047,2	5045,3	2515,2	3479,2	5390,3	5058,9	4327,3	3054,1
Недорогоцінні метали та вироби з них	6720,3	7125,6	8500,8	13050,8	14047,2	16420,1	20787,3	27594,0	12816,8	17332,5	22101,0	18889,8	17571,1	15229,0
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	1714,2	1758,6	2326,1	3031,0	2841,8	3330,5	4976,6	6341,1	5014,3	5670,4	6759,0	7026,7	6974,5	5657,2
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	548,7	689,3	984,1	2037,3	1655,9	2081,1	3304,7	4321,3	1596,4	3262,4	4854,8	5963,5	3343,0	1472,1
Інші	2683,9	2732,3	3604,2	4617,0	4410,5	4960,4	6404,6	6565,2	4934,0	5764,6	7161,9	7301,2	7646,7	6743,3
Усього	16264,7	17957,1	23066,8	32666,1	34228,4	38368,0	49296,1	66954,4	39695,7	51405,2	68394,2	68809,8	63312,0	53913,6

Таблиця Б.2

Імпорт товарів України, млн. дол. США

Групи товарів	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Живі тварини; продукти тваринного походження	182,5	142,1	189,2	315,0	499,6	649,0	771,3	1702,0	1267,5	1242,0	1035,4	1718,4	1894,5	1124,1
Продукти рослинного походження	266,1	220,3	776,3	439,5	525,5	671,7	860,8	1462,5	1259,9	1563,9	1815,9	2429,7	2670,0	2031,6
Жири та олії тваринного або рослинного походження	86,5	110,7	109,4	149,3	204,1	191,1	388,2	612,9	374,3	451,6	468,7	406,3	403,4	301,7
Готові харчові продукти	590,4	640,6	1098,8	1004,6	1454,9	1654,7	2091,2	2679,2	2034,3	2506,1	3026,7	2965,4	3219,5	2601,8
Мінеральні продукти	6725,1	7047,3	8479,2	10845,4	11567,8	13506,2	17219,2	25441,3	15695,1	21127,9	30029,6	27542,3	22373,5	16095,4
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	1126,9	1375,0	1771,6	2248,4	3097,9	3888,6	5316,5	6959,1	5319,3	6471,5	8020,8	8586,4	8437,7	6782,2
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	697,2	736,2	1034,6	1406,6	1938,1	2527,7	3413,5	4476,6	2663,8	3666,2	4498,4	4467,1	4594,3	3638,1
Недорогоцінні метали та вироби з них	821,0	810,9	1196,8	1752,9	2468,8	3327,3	4743,1	6390,1	2676,6	4128,7	5697,1	5238,9	5005,9	3324,4
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	2377,9	2502,0	3478,3	4740,7	6342,3	7873,4	10578,6	13379,8	6254,6	8174,4	12795,1	13178,7	12469,9	8720,8
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	746,1	1021,5	1874,3	2493,6	3219,7	5147,1	8216,6	12091,4	2163,8	3664,5	6204,2	8067,0	5901,6	2648,2
Інші	2155,1	2370,03 8	3011,62	3600,86	4817,53	5601,77	7019	10340,4	5723,9	7745,6	9016,3	10057,9	9993,7	7113,5
Разом	15774,9	16976,8	23020,1	28996,8	36136,3	45038,6	60618	85535,3	45433,1	60742,4	82608,2	84658,1	76964	54381,8

ДОДАТОК В

Таблиця В.1

Прямі іноземні інвестиції в економіку України за видами економічної діяльності (на кінець року, млн. дол. США)

Види економічної діяльності	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*	2011*	2012*	2013*	2014*
Сільське, лісове та рибне господарство	87,2	113,6	206,5	226,1	310,1	404,8	557,8	818,6	876,6	719,5	725,3	717,8	776,9	594,1
Промисловість	2443,6	2821,5	3394,1	3867,1	5169,2	6111,1	8004,1	8052,6	9021,9	13526,2	14497,7	16496,4	18067,5	14817,1
Будівництво	116,7	171,8	197	275,3	512,8	839,6	1631,8	1936,6	2212,9	1111,2	1176,8	1408,5	1580	1289,9
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	769,2	940,1	1134,2	1657,5	1956,1	2625,7	3072,1	3687	4224,6	4702,6	5367,6	6092,1	6829,3	6019,2
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	308,3	396,3	531,5	657	804,4	980,3	1274,4	1411,1	1506,3	1027,1	1073,1	1427,6	1535,3	1144,3
Фінансова та страхова діяльність	355,2	420,6	504,3	694,3	1146,2	2516,1	4869,1	7154,7	8968,4	14953,8	16329,2	16424,8	15048,9	11537,4
Інші види економічної діяльності	475,1	607,9	826,8	1669,7	6991,2	8129,7	10133,4	12555,8	13216,1	7796,4	9821,7	11130,1	13218,5	10514
Разом	4555,3	5471,8	6794,4	9047	16890	21607,3	29542,7	35616,4	40026,8	43836,8	48991,4	53697,3	57056,4	45916

*наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

ДОДАТОК Д

Таблиця Д.1

Результати регресійного аналізу

<i>Регресійна статистика</i>	
Множинний R	1
R-квадрат	1
Нормований R-квадрат	-6,98492E-10
Стандартна помилка	7,41471E-18
Спостереження	4

Таблиця Д.2

Результати дисперсійного аналізу

<i>Показники</i>	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимість F</i>
Регресія	6	1508,75	251,4583333	4,57381E+36	1,1139842
Залишок	4294967294	2,36128E-25	5,49779E-35		
Разом	4294967300	1508,75			